

KOLONIZACIJA
IN KMETSKO PODLOŽNIŠTVO
NA SORSKEM POLJU

SPREJETO NA SEJI I. RAZREDA

DNE 1. FEBRUARJA 1952

Pavle Blažič

UVOD

Sorško polje in besniško ozemlje sta predstavljali nekoč s Selško in Poljansko dolino teritorialno enoto, ki je bila skozi dolga stoletja povezana v loško freisinško gospostvo. Težko bi našli na naših tleh posest, ki bi se mogla meriti z loškim gospostvom tako po svojem sklenjenem obsegu kakor tudi po pestri kolonizacijski preteklosti, ki jo je mogoče odkrivati s pomočjo bogato ohranjenega arhivskega gradiva. Naselitvena zgodovina obeh dolin je znanstveno obdelana. Tik pred drugo svetovno vojno sem se lotil tudi Sorškega polja. Vojna mi ni samo prekinila dela, nego mi je hkrati uničila tudi vse zbrano gradivo. K ponovnemu raziskavanju sem se vrnil šele kot znanstveni sodelavec pri Inštitutu za politično ekonomijo na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Iz dela v Inštitutu sta zrastle razpravi »Kolonizacija in kmetstvo podložništvo na Sorškem polju« in »Zemljiška gospostva na besniškem ozemlju«, ki zaključujeta brez upoštevanja teritorialno odmaknjene dovške županije moje raziskovanje kolonizacije na tleh obsežnega loškega gospostva. Napisani sta na osnovi gradiva, ki mi je bilo dostopno na domačih tleh. Kjer pri virih posebej ne navajam drugače, gre za arhivalije, ki so v varstvu Državnega arhiva Slovenije v Ljubljani.

V prijetno dolžnost mi je, da se ob tej priliki lepo zahvalim vodstvom in osebju ustanov, ki so mi kakorkoli stali ob strani. Zlasti pa velja moja posebna zahvala akademiku univ. prof. dr. Janu Polcu, ki mi je dal marsikatero dragoceno napotilo, dalje profesorju Jakobu Šolarju, ki je obdelal filološko vprašanje krajevnih, ledinskih in osebnih imen, in prof. Francetu Planini, ki je narisal priložene karte.

KRATICE

- AOG: Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen, Wien 1848 sl. Od knj. 34 dalje: Archiv f. österr. Geschichte
Bek. Tab.: Bekantnuss Tabellen
d. d.: deželna deska
Don.: Kos Fr., Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja 1894
f.: folij
f. knj.: fevdna knjiga
fasc.: fascikel
Fra: Zahn J., Codex diplomaticus austriaco-frisingensis, zbirka Fontes rerum austriacarum, Österreichische Geschichtsquellen, hg. v. d. histor. Kommission d. Akademie d. Wissenschaften in Wien, II. Abtlg., Bd. XXXI, XXXV, XXXVI, 1870/1.

- GB: imenjska knjiga
 gld.: goldinar
 GMDS: Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo
 Gr: Kos Fr., Gradiivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I–V, Ljubljana
 GV: Geografski vestnik
 HM: Hauptstaatsarchiv, München
 IMK: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko
 Inv: Verlassenschafts Inventarien
 kre.: krajcar
 MHK: Mitteilungen d. Histor. Vereins f. Krain
 MHSt: Mitteilungen d. Histor. Vereins f. Steiermark
 MM: Metropolitanarchiv, München
 MMK: Mitteilungen d. Musealvereines f. Krain
 o. d.: omenjeno delo
 Pp: prošnje in pritožbe loških podložnikov iz 1644
 P. z.: Pokornova zapuščina v SKALj.
 RDA: Rectificirte Dominical Acten
 Schumi Arch.: Archiv f. Heimatkunde I–II
 SKALj.: Skofijski arhiv v Ljubljani
 Valv.: Valvasor, Ehre des Herzogthums Krain
 Vic.: vicedomski arhiv
 vl.: vložek
 ZZR: Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani

I. Predslovenska doba

O življenju na Sorškem polju v predslovenski dobi je težko dati točnejšo sliko. Sistematična arheološka raziskavanja so se namreč do-
 slej Sorškemu polju vedno izognila. Mislim, da po krivici. Saj sega
 Sorško polje na severu prav do Kranja, kjer so bili odkriti žgani
 grobovi iz hallstattske dobe; na tem stikališču so bili najdeni sledovi
 keltskih Tavriskov, dokazana je rimska naselbina, a številni langob-
 bardski grobovi govore za to, da je bil Kranj nekako glavno langob-
 bardsko oporišče v srcu Gorenjske, ki so ga Langobardi držali brzkone
 še dobrih petdeset let po svojem odhodu v Italijo.¹ Že ta dejstva dajo
 slutiti, da je bilo Sorško polje zelo zgodaj deležno razmeroma živah-
 nega življenja. Sicer je bilo to ozemlje v predslovenski dobi odmak-
 njeno od najvažnejših prometnih žil. Po vsej priliki sta se pa prav na
 teh tleh križali dve poti. Od tod je vodila že v predslovenski dobi pot,
 ki je posredovala zvezo med cerkljanskim in poljanskim ozemljem.²
 Poljanska dolina je bila že tedaj rahlo naseljena na najrazličnejših
 straneh.³ Preko Sorškega polja je pa domnevno peljala v rimski dobi
 tudi zveza med glavno vojaško cesto pri Ljubljani in starima tovar-
 niškima potema preko prelaza Ljubelja oziroma Jezerskega vrha, ki
 sta znani še iz prazgodovinske dobe; najdbe na gradiščih pri St. Vidu,
 Medvodah in Naklem govore za to, da je peljala zvezna pot skozi
 Medvode in je prestopila Savo nekje pri Kranju.⁴

Brez ozira na Pečnikovo trditev, da je na hribu nad loškim gra-
 dom kakor tudi na Šmarjetni gori prazgodovinsko stanovanje,⁵ imamo

¹ Zontar J., Zgodovina mesta Kranja, str. 3–10.

² Prim. Kos M., Zgodovina Slovencev, str. 19, 41–42.

³ Blaznik P., Kolonizacija Poljanske doline, GMDS XIX, 1938, str. 5.

⁴ Zontar J., Zg. Kr., o. d., str. 10.

⁵ Pečnik J., Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, IMK, XIV, 1904, str. 127–128.

nekaj oporišč, ki kažejo bolj ali manj jasno na naseljenost našega ozemlja v predzgodovinski dobi. Tako naj omenim predvsem keltske grobove na gozdnem ozemlju severno od Reteč; grobove so nepoklicani deloma izropali. V neposredni bližini grobov naletimo na obsežne nasipe in jarke, ki dajo slutiti večje arheološke objekte. V hallstattsko dobo postavlja Pečnik revne, žgane grobove, ki jih je našel v Bitnju in Stražišču.⁶ Mogoče je iz predzgodovinske dobe tudi stolp iz 1315, ki je stal nad Starim gradom in ki ga označuje takratni vir kot starega.⁷ Prav tako da slutiti ime Puštal (burgstelle) staro gradišče. Tako se imenuje vas poleg Škofje Loke (1291 Burchstal⁸). Istega imena je pa tudi hrib nad naselbino Trnje. Omenjeni Puštal ima od treh strani odsekano lego in dominira na meji med Sorškim poljem in vhomom v Selško dolino. Na njem so dobro vidne umetno planirane oblike, kjer je ohranjeno značilno ime Dvorišče. Malo niže je jama, imenovana Kevdrc, ki bi zaslužila natančnejšo preiskavo. Sicer je pa na sorških tleh ohranjeno ledinsko ime Gradišče v treh primerih. Tako se imenuje ozemlje nad Gostečami, ki je oddaljeno kake pol ure od naselbine. V neposredni bližini je drugo gradišče pri kmetu Močeradniku.⁹ Na isto ime naletimo tudi v območju Gorenje Save na ozemlju nekdanjega gradu Wartenberg (str. 146). Ker pa ležijo vsa tri gradišča na obmejnem freisinškem področju (str. 146—149), ni izključeno, da potekajo iz freisinške dobe. Po Skokovem tolmačenju naj bi kazalo na predzgodovinsko dobo tudi ime glavne loške reke Sore.¹⁰

Tudi rimska doba je zapustila na Sorškem polju svoje sledove v arheoloških najdbah, ki so vse slučajnostne. Že Valvasor omenja napis na razbitem kamnu, ki so ga našli blizu Škofje Loke s sledečim tekstom:

Rio Q.
Paulinia F A
V S. Cel. S V.
C. Sepult.¹¹

Pri kopanju temeljev za novo šolsko poslopje v Škofji Loki so naleteli na rimske cevi, ki so v loškem muzeju. Na parceli Groblje pri Starim dvoru je bilo po pripovedovanju prebivalcev najdenih vrodu več rimskih predmetov; tudi rimska vaza v zbirki loškega muzeja poteka od tod. Na obširno rimsko grobišče so naleteli pri gradnji

⁶ Pečnik J., o. d., str. 128.

⁷ »...pro custodia castris in Wildenlok et turris antique super castrum«. Fra 36, str. 122.

⁸ Kolikor pri letnicah ni citata, se nanašajo na omenjeni urbar.

⁹ Blažnik P., Kol. P. d., o. d., str. 2.

¹⁰ Skok P., Iz slovenačke toponomastike, Etnolog III, str. 191; prim. Blažnik P., Kol. P. d., o. d., str. 5.

¹¹ Valv., V, str. 258.

železnice sredi ravnice, imenovane Ladenska gmajna, pri Ladji.¹² Ti primeri dokazujejo, da je skritih v tleh Sorškega polja dosti dragočnosti, kar naj velja kot opozorilo, da zasluži to ozemlje večje pozornosti.

Upoštevajoč vse navedeno, je jasno, da je bilo ozemlje Sorškega polja vsaj rahlo naseljeno že pred prihodom Slovencev.

II. Doba načrtnega naseljevanja

Novodošli Slovenci se ob svojem prihodu niso izognili Sorškemu polju, čeprav je treba poudariti, da je bil slovenski selitveni tok močnejši ob vzhodu Kamniških planin in Karavank kakor pa na južnem robu kotline od Ljubljane do Kranja, kjer so takrat pokrivali Sorško polje veliki gozdni kompleksi.¹ O slovenski naselitvi na Sorškem polju nam pričajo izkapanine in pisani viri. Saj so bili odkriti na Gorenji Savi na tleh predilnice Jugobrune, spet slučajno, staroslovenski grobovi.² Prvi listinski dokumenti, ki govore o Sorškem polju v letih 973 in 989, s številnimi slovenskimi imeni, ki so se v splošnem ohranila do danes — Sabniza = Žabnica, mons Lubnic = Lubnik, Lonca = Stara Loka, Susane = Suha, Stresoubrod = nad Ladjo, Primet = Praše, Szovrska Dubraua = Dobrava, rivulus Goztehe = Gosteški potok,³ najbolj zgovorno kažejo, v kakšni meri je bilo to ozemlje naseljeno v prvih stoletjih slovenske preselitve na naša tla. Prva slovenska listinska imena, ki so raztresena preko velikega dela Sorškega polja, dokazujejo, da je obdeloval Slovenec tedaj to zemljo na najrazličnejših koncih, dasi je bil naseljen na njej seveda še zelo ekstenzivno. Do izrazito novih razmer je prišlo šele v času, ko je postal gospodar nad tem ozemljem freisinški škof, ki je z načrtnim naseljevanjem prinesel novo življenje v to doslej redko naseljeno področje.

Leta 973 je namreč daroval cesar Oton II. freisinškemu škofu Abrahamu obsežno ozemlje v na novo urejeni Kranjski krajini. S prvo daritvijo 30. 6. 973 je prejel freisinški škof poleg vse Selške doline tudi del Sorškega polja. Tedaj je škofu pripadla vsa ravnina zahodno od potoka Žabnice — od njegovega izvira do izliva v Soro. Potok Žabnica izvira pod Sv. Joštom, teče zahodno mimo Bitnja skozi vas Žabnico in se izliva v Soro pri Retačah. Od tu se je meja obrnila proti zahodu; tekla je po desnem bregu Sore, se držala še malo Poljanske Sore, nato se je povzpela na Lubnik.⁴ Freisinška posest na

¹² IMK VII, 1897, str. 36; Z o n t a r J., Zg. Kr., o. d., str. 10, 431.

¹ K o s M., Zg. Sl., o. d., str. 40; Z o n t a r J., Zg. Kr., o. d., str. 11.

² L o ž a r R., Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930, GMDS, XI, 1930, str. 34—35.

³ Gr. II, str. 338, 340, 385; str. 144—146.

⁴ Gr. II, str. 337—338; K o b l a r A., Loško gospostvo frizinških škofov, IMK I, str. 57; B l a z n i k P., Bitenj, GV, IV, str. 89.

Sorškem polju se je povečala že čez nekaj mesecev (23. 11. 975). Po tej darilni listini je potekala odslej meja na Sorškem polju od Osovnikarja do Sore in dalje ob Sori do Stresovega broda tako, da je ostal škofu na desni strani reke prostor v izmeri enega orala.⁵ Stresov brod lokalizirata Kos Fr. in Koblar očitno zaradi imena, ki označuje slično funkcijo, v današnjo Ladjo. Ker pa omenja listina plitvino pri Stresovem brodu, izpodbija Kelemina tako lokalizacijo. Po njegovem mnenju je treba iskati Stresov brod malo više na mestu, kjer so ljudje in živina Soro prebredli.⁶ Pravilnost tega mnenja potrjujejo urbarji, iz katerih je razvidno, da je bila izven loškega gospostva celo Zgoranja Senica, ki leži ob Sori nad Ladjo. Meja je nato zapustila Soro in šla na kranjsko cesto, današnjo cesto Medvode—Kranj,⁷ vzhodno od ktere je imel freisinški škof v rokah le »territorium Primet«, ki ga Kos Fr. istoveti s kasnejšim officium Prashach, kamor sta spadali vasi Praše in Jama.⁸ Iz urbarja 1291 je razvidno, da je škof šele kasneje dokupil kmetije, ki jih je imel v Jami.⁹ Po dokupu sedmih jamskih kmetij je dosegala freisinška posest cesto na severni strani pri naselbini Meja. Značilno ime točno dopolnjuje pisane vire; zaselek leži ob stari kranjski cesti in loči loško jamsko polje od ostale jamske posesti. Od kranjske ceste se je meja obrnila ponovno na potok Žabnico.

Leta 989 naletimo spet na nov popis mejá; v njem pa najdemo vstavek, ki bi utegnil napraviti zmedo.¹⁰ Pri orisu meje freisinškega gospostva začne namreč listina naenkrat govoriti o dveh posestvih: freisinških in onih grofa Wernharda, obenem pa naletimo na mejo, ki se nikakor ne more nanašati na freisinško ozemlje. Tako naj teče meja na vzhodu do izliva Sore v Savo, dasi pravi listina malo dalje, da je segala freisinška posest ob Sori le do Stresovega broda. Podobno naj tvori mejo Gosteški potok, dasi je znano, da je kupil freisinški škof šele okrog 1215 Gosteče in Pungert,¹¹ vasi, ki ležita zahodno od omenjenega potoka. Kako spraviti v sklad nerodni listinski tekst? Kot

⁵ »... et sic deorsum de ripa quantum extenditur unius iugeri longitudo usque ad vadum quem vulgo Stresoubrod vocant«, Gr. II, str. 540.

⁶ Gr. II, str. 339; Koblar A., Loško gospostvo, o. d., str. 58; Kelemina J., Vuizilinsteti, GMDS, XVIII, 1937, str. 158.

⁷ Blažnik P., Bitenj, o. d., str. 89.

⁸ Gr. II, str. 339; prim. Blažnik P., Bitenj, o. d., str. 89.

⁹ Fra 36, str. 188.

¹⁰ »... ad castrum quod vulgo Bosisen vocatur, statimque de eodem castro usque in rivulum qui vocatur Goztehe, et cacumina montium ad Zouram respicientia perindeque ubi prefatus rivulus australi parte decurrens hostium vadit in Zouram, ac sic tractum dum Zoura hostium facit in Zauam, ac quicquid inde locorum inter illas proprietates duas situm est, Abrahe videlicet episcopi ac Vuernhardi comitis excepta proprietate Pribizlauui nostra regali traditione sibi donata, hoc totum nobis pertinens Abrahe episcopo in proprietatem donare curavimus. « Gr. II, str. 385.

¹¹ Fra 51, št. 126, str. 125.

je razvidno iz celotnega besedila, je bila 989 meja freisinškega gospostva ista kot novembra 975. Ker se v listini 989 govori o dveh posestvih, o freisinškem in onem grofa Wernharda, se mora meja, ki je ni mogoče pripisati freisinškemu gospostvu, nujno nanašati le na ozemlje grofa Wernharda. Ozemlje med Gosteškim potokom in izlivom Sore v Savo, z izjemo ozkega freisinškega pasu na desni strani Sore, je bilo torej last grofa Wernharda. Kaj pa je imel Pribislav? Po tekstu lahko štejemo Hosto še k freisinškemu gospostvu, ker leži v neposredni bližini Škofje Loke in desnega brega Sore. Med freisinškim ozemljem in Wernhardovo posestvijo bi torej ležali samo dve vasi, Pungert in Gosteče. Ti naselbini sta bili v rokah Pribislava in ju je freisinški škof dokupil šele okoli 1215.¹² Tamkajšnji gradišči sta bili torej last dveh sosednjih zemljiških gospostev, freisinškega in Pribislavovega.

Že 1002 je freisinški škof še bolj zaokrožil svojo posest. Tedaj mu je namreč podelil kralj Henrik II. Stražišče in ozemlje med Lipnico, Savo in Soro.¹³ Kos Fr. meni, da je ime Libniza istovetno s potokom Lipnica ali Zabnica, ki se pri Lipici izliva v Soro. Poudariti je pa treba, da za ta potok prebivalstvo ne pozna drugega imena kot le naziv Žabnica, da pa se je tudi vas Lipica v preteklih stoletjih vedno imenovala le Mala Žabnica (1291 »In minori Saefnitz, 1560 »Khlainsaffnitz«). Sicer je pa dobil ozemlje med tem vodovjem škof že novembra 975 v obsegu, kakor je ta posest izkazana v kasnejših urbarjih. Vsekakor je treba listinsko ime Libniza istovetiti z reko Lipnico, ki se izliva v Savo. V začetku 11. stoletja je torej dobil freisinški škof razen Stražišča še ves besniški svet do Save in Lipnice, kakor ga izkazujejo kasnejši urbarji. Nič nas ne moti, da je omenjena v listini tudi Sora, ki je v tem področju ni. Pisec je pač mislil na pritoke Sore, saj teče razvodnica med pritoki Sore in Save prav severno od Stražišča. To ozemlje je spojil freisinški škof okoli 1030 z ostalo loško posestjo.¹⁴

Vendar vsa posest ni bila enako trdno povezana z ostalim loškim gospostvom. Zlasti je bila občutljiva severna stran, kjer so bili od 12. stoletja dalje freisinški sosedje Ortenburžani. Ti so se preko ministerialov iz Waldenberga globoko zajedli v freisinško posest, kjer so si uredili močno oporišče Wartenberg (gradišče nad Rakovico). Ko se je freisinškemu škofu Otonu med 1192 in 1197 le posrečilo, da je odkupil grad za veliko vsoto, ga je dal podreti, ker se je bal, da se ga ne bi vnovič polastili Ortenburžani. Bojazen je bila upravičena, saj

¹² Pogrešno je torej Koblarjevo mnenje, ki stavlja Pribislavovo posest v Soro ali Goričane — Loško g., o. d., str. 58. Enako lokalizira Schumi to posest napačno v Goričane — Arch. I, str. 144. Pač pa stavlja Zontar pravilno grofa Wernharda h Goričanam, Pribislava pa zahodno od tod — Zg. Kr., o. d., str. 15.

¹³ Gr. III, str. 6.

¹⁴ Zontar J., Zg. Kr., o. d., str. 15.

je prišlo do končne pomiritve šele 1263, ko je škof Konrad z velikimi žrtvami dosegel, da sta se waldenberška ministeriala Henrik in Friderik odpovedala pravicam ne samo do Wartenberga in Stražišča, nego tudi Okroglemu, s čimer si je freisinško gospostvo pridobilo edino naselbino onstran Save.¹⁵ Ko je nekaj let kasneje, 1274, kralj Otakar raztegnil freisinško krvno sodstvo na vse loško gospostvo, je s posebnim naglasom poudaril, da velja ta pravica tudi za Okroglo in Stražišče s Šmarjetno goro.¹⁶ Z likvidacijo spora 1263 pa mejni prepiri v tem delu še niso bili zaključeni. Kasneje je prišlo prav tu do borbe med freisinškim gospostvom in Kranjem zaradi meje deželskega sodišča. Spor je trajal domala dve sto let in je bil zaključen šele 1625. Po tem sporazumu je potekala meja med obema deželskima sodiščema od znamenja na Gašteju dalje po hribu in ob poti na Kalvarijo čez hribe do Rakovice. Kar je bilo pod to mejno črto, je pripadalo pod Kranj, razen ograjenih zemljišč freisinškega škofa in freisinških podložnih kmetij na Gorenji Savi.¹⁷ Stoletni mejni spori na severni strani Sorškega polja so povzročili, da se je prav v tem delu freisinška posest močno drobila. Ni naključje, da je zajel razkroj poleg besniškega ozemlja zlasti Stražišče, kjer so imeli n. pr. v 15. stoletju Lambergi kar šest hub v svoji posesti in kjer je bilo še 1754 odtujenih 11 gruntov.^{17a}

Dolgo se ni mogla umiriti in ustaliti tudi vzhodna meja, ki so jo ogrožali Andechsi in njihovi ministeriali. Tako je imel freisinški škof Oton opraviti s svojim nečakom, istrskim mejnim grofom Henrikom; za storjeno škodo je izročil Henrik škofu 50 kmetij na Dolenjskem, ki jih je pa takoj prejel nazaj v fevd.¹⁸ Lenarta Gutenberškega je imel škof celo ujetega in se je pobotal z njim šele, ko mu je ta obljubil zase in za svoje privržence večno prijateljstvo.¹⁹ Neurejene razmere so se pa zlasti kazale pri vasi Jama, kjer je skupina sedmih hub večkrat menjala gospodarja. Tako je razvidno iz zbirke listin, ki so bile v začetku 14. stoletja na loškem gradu, da sta imela opraviti s tem ozemljem Paulus de Florencia in njegova žena Katarina oziroma neki Beczko.²⁰ Z omenjenim ozemljem je razpolagal nekaj časa tudi krški ministerial Oton iz Planine, ki je imel kmetije v fevdu od freisinškega škofa, a jih je oddajal dalje podvazalom. Freisinškemu škofu se je končno le posrečilo, da je kupil z Otonovim dovoljenjem

¹⁵ Z o n t a r J., Zg. Kr., o. d., str. 26—27, 53.

¹⁶ Fra 51, št. 306, str. 329.

¹⁷ Z o n t a r J., Zg. Kr., o. d., str. 79—88, 168—169, 209.

^{17a} Inv. XXIX, 7, št. 108, 109, 115, 116; priloga med str. 200 in 201.

¹⁸ Gr. V. št. 245, str. 132; Schlecht J.-Arnold B., Die deutsche Freisinger Bischofschronik, XVI. Sammelblatt d. Hist. Ver. Freising, 1929, str. 15; Z o n t a r J., Zg. Kr., o. d., str. 26.

¹⁹ Fra II, 51, št. 297, str. 520, l. 1273.

²⁰ Fra II, 56, str. 155, 157.

kmetije od podvazala Nikolaja de Rebtzen, in sicer pred 1291.²¹ Toda do zaželenega miru ni prišlo. Prav na teh tleh so povzročili jeseni 1314 loškemu gospostvu škodo ministeriali iz Mekinj, Mengša in Črnelega v taki meri, da je bilo treba kmetije v Jami na novo urediti.²² V ostali Jami, ki je bila deloma izven freisinškega gospostva, je oddajal freisinški škof kmetije v fevd. Tako je imel 1423 sedem hub v fevdu Ivan Liemberg;²³ njegov naslednik Osterman Liemberg je prodal 1452 oziroma 1455 te hube, od katerih je bila ena opustela, Gašperju Lambergu. V 16. stoletju so imeli Lambergi še štiri hube v svoji posesti kot freisinški fevd. V začetku 17. stoletja sta bili v tej zvezi omenjeni le še dve kmetiji.^{23a}

Veliko skrbi je povzročala freisinškemu škofu tudi meja na južni strani, kjer je imel opraviti s Spanheimovci oziroma z njihovimi ministeriali. Koroški vojvoda Bernard Spanheimski je kot odvetnik loškega gospostva zlorabljal svoj položaj in ponovno delal škodo na tem ozemlju. Za prestane krivice je sicer tudi v tem primeru prejel freisinški škof Oton razna posestva na Dolenjskem, ki mu jih je odstopil vojvoda Bernard, od katerih je pa imel škof malo koristi, ker jih je dal istočasno Bernardu v fevd. Zato je hotel škof Oton, kot se zdi, tudi na južni strani nekako ponoviti primer z Wartenbergom; saj je prav v času poravnave z Bernardom okrog leta 1215 kupil za veliko vsoto naselbini Gosteče in Pungert.²⁴ Vendar so se spori nadaljevali. Zlasti so povzročali škofu mnogo preglavic spanheimski ministeriali z Jeterbenka (Hertenberg) pri Medvodah. Leta 1252 je sicer kazalo, da je freisinškemu škofu uspelo ohromiti te neprijetne sosede. Tedaj je namreč Gerloh Jeterbenški v zadregi obljubil ne samo, da bo odslej miroval, nego da bo skušal najti pri Ulrihu, sinu koroškega vojvode Bernarda, pristanek, po katerem naj bi prejel freisinški škof v zastavo grad Jeterbenk z vsem pripadajočim premoženjem. Obenem je izročil freisinškemu škofu 14 hub, ki so ležale jugovzhodno od loškega gospostva, vendar jih je takoj prejel nazaj v fevd.²⁵ Toda poskus z Jeterbenkom se je ponesrečil. Obveznost Gerlohovih sinov Gerloha in Friderika iz leta 1270, da naj namreč postanejo gori omenjeni fevdi vakantni v primeru, če bosta ponovno napravila freisinškemu škofu kako škodo, kaže, da med sosedi ni bilo miru.²⁶ Osem let nato se je ob ponovnem prekršku Gerloh Jeterbenški spet zavezal, da ne bo delal

²¹ Fra II, 36, str. 135, 188; Fra II, 35, št. 435, str. 4 napačno, sicer s pridržkom stavljeno datiranje v letu 1500.

²² Fra II, 36, str. 125, 188.

²³ F. knj. 1423, f. 36'.

^{23a} Inv. XXIX, 7, št. 111, 112; fasc. Šk. Loka-mesto in gospostvo; f. knj. 1540, str. 2; Herrschaft Lack, Camer Procuratur — seznam fevdov.

²⁴ Gr. V, št. 232, str. 124—125; št. 243, str. 131; št. 246, str. 132; str. XLVII; Schleicht J.-Arnold B., Die d. Frsg. Bischofschronik, o. d., str. 14; Zontar J., Zg. Kr., o. d., str. 26.

²⁵ Fra II, 31, št. 165, str. 161—163; prim. Zontar J., Zg. Kr., o. d., str. 26.

²⁶ Fra II, 31, št. 290, str. 314—315.

škode freisinškemu gospodstvu, dokler bo živ.²⁷ Vse te obljube pa pričajo, da so jamstva kaj malo zalegla. Vendar se je meja v sledečih razdobjih po vsej priliki tudi na tej strani umirila. Po pogodbi med loškimi in goričanskim gospodstvom, ki jo omenja urbar 1501, je namreč tekla meja prav tam, kot je bila začrtana že leta 973.²⁸

Prvi jasnejši vpogled v gospodarsko življenje na ozemlju loškega gospodstva, ki je bilo do sekularizacije 1803 tesno spojeno s freisinškim škofom, nam daje »Noticia bonorum de Lonka« iz 1160, ki je sestavljena iz dveh delov; po postanku sta si oba zelo blizu.²⁹ Iz tega vira je razvidno, da je obdeloval takrat zemljiški gospod v skromni meri zemljo v lastni upravi preko oskrbnikov.³⁰ Noticia namreč omenja 3½ oziroma 4 curtifere, ki so ležali v Loki, Bitnju, Zabnici in pri Godešču.

Loški dvorec je izpričan že za leto 1074. V pogodbi, ki je bila takrat sklenjena med freisinškim škofom in oglejskim patriarhom, je omenjeno, da je prepustil freisinški škof patriarhu dve slovenski kmetiji, ki sta spadali pod dvor v Loki; na eni je bil naseljen svobodnik, na drugi pa nesvobodnik.³¹ V tretje se omenja loški dvorec v urbarju 1291—1318.³² Glede lokalizacije loškega dvorca je treba upoštevati, da naletimo v loški okolici že 1291 na značilno ime Altenhouen (Stari dvor).³³ S tem imenom naj bi se zaselek, ki ga je prej obdeloval škof v lastni upravi, ločil od novega dvora v Stari Loki. Kdaj je bil dvorec v Starem dvoru opuščen, je seveda odprto; po vsej verjetnosti pa moramo staviti prvi izpričani dvorec iz 1074 v Stari dvor, medtem ko je težko reči, ali naj lokaliziramo dvorec iz 1160 v Stari dvor ali v Staro Loko. Po dajatvah sodeč je znašal obseg takratnega dvorca pet do šest hub;³⁴ prav toliko hub pa šteje Stari dvor. Obseg loškega dvorca kasneje ni bil preveč trden. Leta 1291 je bilo v tem kompleksu najmanj šest hub: tri od njih je škof kupil od gospoda Gervica, eno je imel nekoč v posesti Wernhard; peta huba je bila last gospoda Richarda in so jo obdelovali pri dvorcu le zaradi njegove službe. Zaradi rahle povezanosti ni niti nujno, da so vse te kmetije tvorile 1291 teritorialno celoto. Saj omenja urbar 1291, da je pripadal loškemu dvorcu neki travnik v Gorenji vasi, ki so ga morali kositi podložniki godeškega županstva.³⁵ Od naštetih kmetij je mogoče točneje lokalizirati le tisto, za katero omenja urbar 1291, da leži poleg

²⁷ Fra II, 31, št. 361, str. 384.

²⁸ Urbar 1501, str. 2—3; prim. Kelemina J., o. d., str. 138.

²⁹ Gr. IV, str. 206—208; prim. Blažnik P., Kol. P. d., o. d., str. 5.

³⁰ Blažnik P., Kolonizacija Selške doline, str. 42—45.

³¹ »... in pertinentia curtis sue Lonka dictae, Gr. III, str. 174.

³² Curia domini episcopi in Altenlok, Fra II, 36, str. 186; primerjaj str. 176, 178.

³³ Fra 36, str. 174.

³⁴ Prim. Blažnik P., Bitenj, o. d., str. 92.

³⁵ Fra 36, str. 186.

grajskega mlina (fronmvl).³⁶ Leta 1825 je bilo okrog Škofje Loke za okrog 4 orale dominikalnega polja; tja so spadali grajski vrtovi, malenkost zemlje ob kašči, dve njivi za Kamnitnikom, svet na obeh straneh suškega mostu in zemlja na levi strani Sore od suškega mostu proti Lahovemu mostu; zadnja posest bi nam utegnila biti kašipot, da smemo mogoče tudi v tem območju iskati zemljo, ki jo je nekoč obdeloval škof v lastni upravi.

Bitenjski dvorec iz 1160, ki se omenja še 1257 kot curia apud Trasich,³⁷ postavljam v ozemlje severno od prvotnih bitenjskih gruntarskih prog proti Stražišču.³⁸

Žabniškega dvorca sicer 1291 v stari obliki ni bilo več, vendar so bili takrat v tem področju še škofovi travniki, ki so jih morali kositi bitenjski kmetje.³⁹ Dvorec je bil morda zahodno od Žabnice v Dorfarjih, kjer je bil po tradiciji med kmetoma Lukovcem in Bendačem grad, ki je bil v začetku 19. stoletja v razvalinah. Leta 1825 je bilo severno od Dorfarjev in severozahodno od Šutne kakih 10 oralov dominikalne zemlje. Nedaleč od tod leži pri žabniški cerkvi zahodno od Žabnice manjši kompleks travnikov, ki so razdeljeni v drobne parcele. Zemlja je v rokah gruntarjev, ki so od tam precej oddaljeni. Vse to priča, da je bil travnik mednje šele kasneje razdeljen. Tudi sosednje Forme z nekdanj obsežnimi travniki ob kolonizaciji niso bile v gruntarskih rokah. Zanimivo je, da je prav na teh tleh, v Dorfarjih in pri Sv. Duhu, skušal zemljiški gospod 1621 obnoviti svojo pristavo.⁴⁰

Godeški dvorec nastopa v viru iz 1160 dvakrat. V prvem, po vsej priliki malo starejšem delu, je omenjena le polovica godeškega dvorca, medtem ko se v drugem delu govori o celem dvorcu, ki ga morajo obdelovati Godeščani in Retečani. Mogoče je treba iskati dvorec severovzhodno od Godešča in Reteč na tleh, kjer je bilo blizu ceste Medvode—Kranj še 1825 4 orale dominikalnih njiv in travnikov.

Ozemlje, ki ga je obdeloval zemljiški gospod v lastni upravi, je po 12. stoletju naglo kopnelo. Urbar 1291 dokazuje, da je segal tedaj škof po tem načinu gospodarstva le še v neposredni bližini Škofje Loke, v Stari Loki. Od ostalih dvorcev je najti v urbarjih 1291 in 1318 samo sledove, tako n. pr. travnike v Žabnici in na Okroglem.⁴¹ V sledečih stoletjih je bilo tudi na teh kmetijah opuščeno lastno obdelovanje.

Glavna pozornost zemljiškega gospoda je bila kar v prvih stoletjih posvečena načrtni kolonizaciji, od katere si je obetal ogromne

³⁶ Fra 36, str. 178; gl. str. 156, 210.

³⁷ Fra 31, št. 189, str. 195.

³⁸ Blaznik P., Bitenj, o. d., str. 92.

³⁹ Fra 36, str. 172.

⁴⁰ Don., št. 99, str. 69; gl. str. 226—227.

⁴¹ Fra 36, str. 172.

koristi. S kolonizacijo Sorškega polja je začel škof takoj neposredno po pridobitvi tega ozemlja. Saj se omenja že med leti 1006 in 1039 kraj Niusazinhun (današnje Godešče),⁴² ki dokazuje z imenom, da je bila naselbina tedaj nova ustanova. Rekonstrukcija izkazuje v tej naselbini 26 istočasno naseljenih gruntov (str. 157). Sicer govori notica iz 1160 le o 20 kmetijah na Godešču in v Retečah, vendar je število mogoče spraviti v sklad z rekonstrukcijo, ker omenja prav ta vir istočasno tudi 12 fevdov, ki so bili razdeljeni med posamezne uradnike. Iz kasnejših virov je razvidno, da je bilo prav na godeških tleh precej zemlje odtujene (str. 198), obenem je bil pa tam 1160 dvorec zemljiškega gospoda. V isti notici iz 1160 je omenjenih 94 oziroma 92 bavarskih hub, ki jih v splošnem postavljam v naselbini Žabnica-Bitnje, ki tvorita celoto (str. 152). Že iz te notice je jasno razvidno, kako živahna je bila kolonizacija v prvem razdobju freisinškega gospodstva. Načrtno naseljevanje se je pa nadaljevalo tudi v naslednjih dobrih sto letih, ko je zemljiški gospod naselil Sorško polje v taki meri, da v kasnejših stoletjih ni imel več kaj dodati. Uspeh tega dela se zrcali iz urbarjev 1291 in 1318, kjer so omenjene številne naselbine, ki so bile takrat razdeljene na štiri upravne enote, na bavarsko, gadmarsko, godeško in praško županijo.⁴³

1. Officium Bawarorum

Ochroglach 14 hub — Okroglo. Na osnovi katastrske mape iz 1825 je razbrati, da je polje razdeljeno na pravilne delce.

Iuxta litus Sawe 1 huba.

Penes Sawam 1 huba quam habet Svnoldus.

Drasich 1318 — 3 hube. Zadnje tri hube je pridobil škof po smrti gospoda Viljema, ki mu jih je prej zastavil. Vseh pet omenjenih hub moramo staviti v Gorenjo Savo, ki izkazuje v vseh ostalih urbarjih po pet kmetij. Za prvi dve hubi je pravilnost lokalizacije podana že z urbarialno oznako. Tretje ime bi sicer kazalo na sosednje Stražišče, ki v urbarju res takoj nato tudi sledi, a dodatek dokazuje, da je uporabljeno v urbarju ime Drasich v širšem pomenu. Urbar 1291 govori namreč neposredno za tem o treh hubah v Stražišču, ki dajejo škofu razne služnosti, in dostavlja: Summa frumenti predictarum quinque hūbarum in Drasich scilicet et hūbe Svnoldi ac alie hūbe site in littore Sawe. Zanimivo je, da se kaže razdrobljenost teh kmetij tudi pri dajatvah v kasnejših stoletjih: le tri kmetije tvorijo celoto. Pač pa izkazuje rekonstrukcija v Gorenji Savi pet gruntov kot celoto v razdelitvi na nepravilne delce; v tej naselbini imamo torej že od vsega početka opraviti s petimi kmetijami.

⁴² Gr. III, str. 16.

⁴³ Fra 36, str. 168—188.

D r a s i c h 4 hube — Stražišče. Do 1318 je kupil škof tu še dve hubi.

D r a s i c h 12 viničarskih hub — Stražišče. Vas je omenjena dvakrat zaradi različnega značaja kmetij. V urbarjih od 16. stoletja dalje dobimo teh 12 kmetij v gadmarski županiji. Urbar 1318 omenja torej v Stražišču vsega 18 kmetij. Rekonstrukcija jih izkazuje 31. Njih polje je razdeljeno na proge, od katerih jih imajo posamezne kmetije večinoma 8—10. Res so parcele kmetije Gaštej le v vzhodnem delu, parcele 4—5 drugih kmetij pa le na zahodni strani, a v splošnem lahko rečemo, da imamo opraviti s kolektivnim sistemom, ki kaže na to, da moramo računati z istočasno naselitvijo. Potemtakem je bilo v Stražišču že do 1291 koloniziranih 31 kmetij. Poslopja leže v gruči na obeh straneh ceste z izjemo Gašteja, ki je zase na vzhodu, in Pagliaruzzijevega posestva iz 1825, ki je odmaknjeno malo na zahod.

V e i t i n g e n 48 hub — Bitnje.⁴⁴

S a e f n i t z 36 hub — Žabnica. Rekonstrukcija izkazuje 44 prvotnih kmetij. Obe vasi Bitnje-Žabnica tvorita na zunaj celoto tako kot naselje, ki ima vse značilnosti obcestne vasi, kakor tudi glede na polje, ki je porazdeljeno na sklenjene proge. Kot v Bitnju ima tudi v Žabnici vsak grunt pred svojim poslopjem svoje polje v dolgi progji, ki ima širino ustrežajočega stanovanjskega in gospodarskega poslopja. Celotno naselje Bitnje-Žabnica izkazuje po rekonstrukciji 48 + 44 gruntov, torej natančno toliko, kolikor je bilo 1160 bavarskih hub na ozemlju loškega gospostva (str. 151).

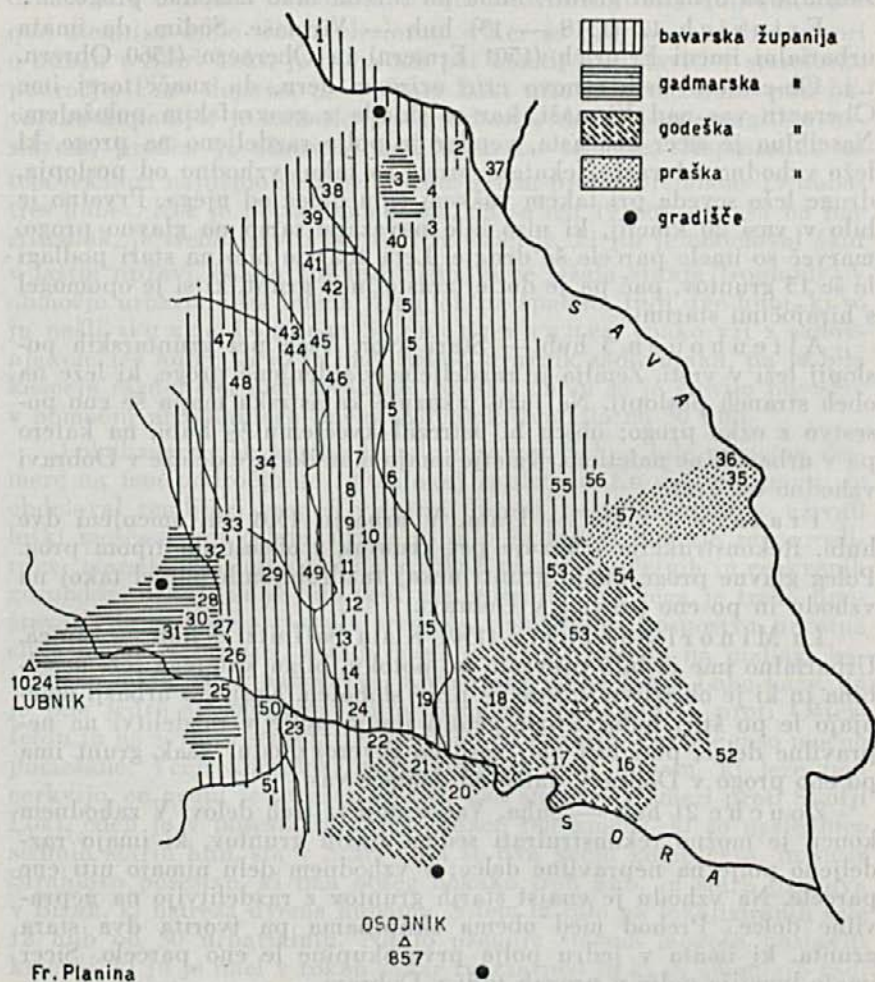
D o r f e r n 7 hub — Dorfari, ki izkazujejo 7 gruntov v razdelitvi na nepravilne delce.

O b e r a e r n (1318 Oberaern) 23 hub. V urbarju 1679 dobimo pred prvimi tremi hubami ime Ernau in Ehrenau, 1681 Ehrenau, na čelu ostalih 20 gruntov pa Obern. Iz urbarja 1315 (HM) je razvidno, da sta prvi in tretji grunt prav gotovo v neposredni bližini Form, medtem ko sta bila po urbarju 1625 oziroma 1657 drugi in tretji v enotnih rokah. Leta 1709 je imela vse prve tri kmetije v posesti Katarina Renatta pl. Flächenfeld.^{44a} Prve tri grunte je treba potemtakem lokalizirati na posest Ajmanovega gradu, katerega polje leži v glavnem v enotnem kompleksu med Sv. Duhom in Formami in je merilo 1825 okoli 27 oralov, kar ustreza velikosti treh gruntov v tej okolici. Ostalih 20 gruntov moramo staviti v vas Sv. Duh, kjer izkazuje rekonstrukcija točno 20 starih kmetij. Vas je izrazito obcestna, razen na severu, kjer naletimo na gruče. Polje je razdeljeno na sklenjene proge. V južnem delu ima vsak grunt ustrežajočo progo takoj vzhodno od poslopja; na severu je proga zaradi gručaste naselbine nekoliko odmaknjena. Pač pa naletimo 1825 na nov grunt pri cerkvi; okoristil se je z oslabeledimi

⁴⁴ Blaznik P., Bitenj, o. d., str. 90.

^{44a} Urbarji iz 1625, 1657 in 1709 kakor tudi tisti iz 1560, 1650 in 1714 so last akademika univ. prof. dr. M. Kosa.

UPRAVNA RAZDELITEV

Legenda k številom 1–36 je podana v razpredelnici str. 201–202. Ostala števila se nanašajo na sledeča imena:

37 Kranj	44 Bajert	61 Cegel
38 Rosovce	45 Zavpoh	52 Jeperca
39 Brezovec	46 Moše	53 Dobra
40 Bantale	47 Senpoh	54 Senožet
41 Brezgalica	48 Rovt	55 Vresje
42 Gabrovia	49 Gorajte	56 Ledina
43 Ribnik	50 Skofja Loka	57 Meja

grunti, hkrati pa krčil na skupnih tleh v taki meri, da po obsegu ne zaostaja za drugimi grunti; nima pa seveda tako značilne proge.

Erinrich 12 (1318 — 13) hub — Virmaše. Sodim, da imata urbarialni imeni Erinrich (1501 Ermern) in Oberaern (1560 Obrern, t.j. Ob-ermern) isto osnovo erin oziroma aern, da znači torej ime Oberaern vas nad Virmaši, kar se sklada z geografskim položajem. Naselbina je sicer gručasta, vendar je polje razdeljeno na proge, ki leže vzhodno od vasi. Nekatero progo so takoj vzhodno od poslopja, druge leže seveda pri takem vaškem tipu daleč od njega. Prvotno je bilo v vasi 20 kmetij, ki niso bile navezane samo na glavno progo, marveč so imele parcele še drugje. Leta 1825 je bilo na stari podlagi le še 15 gruntov, pač pa je dotlej zrastel nov grunt, ki si je opomogel s hirajočimi starimi.

Altenhouen 5 hub — Stari dvor. Vseh pet gruntarskih poslopij leži v vrsti. Zemlja je razdeljena v sklenjene proge, ki leže na obeh straneh poslopij. Na jugu izkazuje katastrska mapa še eno posestvo z ozko progo; obseg bi ustrežal kvečjemu $\frac{1}{2}$ hubi, na katero pa v urbarjih ne naletimo. Kmetje imajo marsikatero deležo v Dobravi vzhodno od Trate.

Tratarn 1 huba — Trata. V urbarju 1501 sta omenjeni dve hubi. Rekonstrukcija izkazuje pet gruntov z obcestnim tipom prog. Poleg glavne proge imajo grunti nekaj razdrobljenih parcel takoj na vzhodu in po eno progico v Dobravi.

In Minori Saefnitz (1501 Klain Saffnitz) 5 hub — Lipica. Urbarialno ime je bilo prevzeto po potoku, blizu katerega leži naselbina in ki je ob izlivu v Soro že prav slaboten. Kasnejši urbarji omenjajo le po štiri hube. Štirje grunti imajo polje v razdelitvi na nepravilne delce, peti leži bolj zase na severovzhodu. Vsak grunt ima po eno progo v Dobravi, daleč od domače vasi.

Zouche 21 hub — Suha. Vas sestoji iz treh delov. V zahodnem koncu je možno rekonstruirati sedem starih gruntov, ki imajo razdeljeno polje na nepravilne delce; v vzhodnem delu nimajo niti ene parcele. Na vzhodu je enajst starih gruntov z razdelitvijo na nepravilne delce. Prehod med obema skupinama pa tvorita dva stara grunta, ki imata v jedru polja prve skupine le eno parcelo. Sicer imajo kmetije polje v progah tudi v Dobravi.

Burchstal 1 huba — Puštal. Kasnejši urbarji te hube več ne omenjajo. Rekonstrukcija izkazuje polje v obsegu za tri grunte.

Chótzce 2 hubi — Hosta. Oba grunta sta v grudasti razdelitvi.

Behwinde 8 hub — Peven. Rekonstrukcija izkazuje devet v grudasti razdelitvi urejenih gruntov.

Altenlok 19 (1318 — 18) hub. Pod tem imenom je v urbarju 1291 podrobno naštetih 17 hub, potem je opis bavarske županije formalno končan in sledi naslov »Officium Gadmarii«. Vendar je iz nekaterih znakov razvidno, da imamo deloma tudi v tem tekstu še iskati

kmetije, ki so spadale v bavarsko županijo. Prva skupina kmetij je označena s sledečim besedilom: »Item ibidem sunt alie quinque hūbe que dicuntur hūbe weinzvrleriorum.« Ker se prej neposredno govori o hubah v Stari Loki, je treba teh pet kmetij pač staviti v starološko področje. Prav dejstvo, da v Stari Loki niso bile vse hube pod bavarsko županijo, je zmotilo pisca urbarja, da se je prenaglil z naslovom, preden je obravnal vse bavarsko ozemlje. Neposredno za tem tekstom najdemo sledeče besede: »Item preter premissas 19 hūbas tres hube.« Ker je popolnoma jasno, da se teh 19 hub nanaša na ime Altenlok, je treba staviti tja tudi te kmetije, ki jih je obdeloval škof v lastni upravi, enako kot tudi tisto, ki je ležala »iuxta fromvīl«. V območje urbarialnega imena Altenlok pa spadata tudi dve hubi, ki so ju našli »iuxta fontem Steuenprunn«, enako vrt s sadovnjakom ter hubo, ki jo je imel nekoč stražnik sadovnjaka, pa je bila kasneje razdeljena med meščane. Na tak način se je število posestev v območju urbarialnega imena Altenlok dvignilo na 30 hub.

Lokalizacija teh kmetij je zelo težavna. Saj so bile posestne razmere na tem področju že 1291 dokaj zapletene. En del teh kmetij je obdeloval zemljiški gospod v lastni upravi, nekatere hube so uživali loški meščani kot celoto, druge so bile že takrat mednje razparcelirane; marsikatera huba je bila v rokah raznih posvetnih in cerkvenih gospodov, nekaj jih je bilo tudi zastavljenih. Vrh tega je treba upoštevati, da je spričo razvoja središča zemljiškega gospodstva prvotna slika močno zabrisana, zaradi česar je rekonstrukcija na podlagi katastrske mape manj zanesljiva. Katastrska mapa Stare Loke kaže, da je bilo jedro starološkega polja vzhodno od naselbine proti Osterfeldu in na severni strani, t. j. vzhodno od Binklja. Parcele niso močno pomešane. Večji kompleks polja ustreza trem hubam, ki leže pod cerkvijo, en grunt je severno od teh, dva sta zase v smeri proti Škofji Loki, eden je v posesti župnišča. Razen teh kmetij, ki so naslednice sedmih starih hub, sta v Stari Loki še dva večja kompleksa, in sicer Strahlovo posestvo, ki ima obseg nekako treh hub, in stara pristava v Bižah, ki ustreza dvema hubama. S tem bi bilo pa lokaliziranih šele 12 hub od 30 urbarialnih. Na to ozemlje smemo mogoče postaviti kmetiji, ki ju je imel v rokah sodar (vazzarius) in ki ju omenjajo tudi vsi urbarji od 16. stoletja dalje kot sodarski. Urbar 1501 ju postavlja na ozemlje »am Artt«, oni iz 1560 »am orth«. Ime »am orth« je mogoče istovetno z imenom »vrtail ob des podems«,⁴⁵ oziroma z »Urthl nahe am Selzacher Zeyer«, »bey Urthl am Zeyer Wasser«. Ime Poden je še danes ohranjeno za travnik pod Staro Loko med Pungertom in Prifarškim potokom. Imena Urthl ni več najti, lokalizirati ga je pa treba očitno na ozemlje pod starološkim gradom onstran Prifarškega

⁴⁵ F. knj. 1423, f. 35.

⁴⁶ SkALj, št. 458 iz 1783, str. 69, 75.

potoka v smeri proti Sori. — V bližini Sore je utegnila biti »Smidhub«, ki jo je imel v rokah kovač Chóplinus, saj je bilo kovaštvo ob Sori pri Škofji Loki živahno skozi dolga stoletja.

Marsikatero starološko hubo je mogoče postaviti na današnja škofjeloška tla; saj se je polje širilo takoj onstran mestnega obzidja. Prav gotovo je bila v tej okolici huba »iuxta fronmvl«. Omenjeni mlin je plačeval zemljiškemu gospodu 1318: 5 modijev pšenice, 5 modijev rži in 35 modijev mešanega žita. Na prav enake dajatve naletimo 1501 pri mlinu »Im poden«, ki ga je imel v najemu Andre Zelle. V urbarju 1560 se imenuje ta mlin spet »fron Müll«, a 1625 »Zeller fron Müll«. Jasno je, da so vsa ta imena istovetna brez ozira na to, da dobimo to ime v vseh urbarjih od 1501 dalje vedno na prvem mestu. Omenjeni mlin je torej Krevsov mlin, ki leži blizu Podna in ki je bil neprestano v obratu najmanj od 1318 do današnjih dni. Na parcelo Pungert, ki obsega ozemlje od kapucinske cerkve do Podna, lahko stavimo urbarialni vrt s sadovnjakom. Prav tako je bilo mesta za par hub na obsežnem sosednjem polju preko Ošterfelda proti Suhu.

S tem pa še daleč niso izčrpane vse urbarialne hube iz 1291 in 1318. Treba se je ozreti še na drugo starološko okolico. V neposrednem sosedstvu Stare Loke leži Binkelj, ki ga urbarji s tem imenom sploh ne omenjajo, a je bilo mogoče na njegovih tleh rekonstruirati 11 starih hub. Vas leži v podaljšku Stare Loke proti Virlohu. Razen enega grunta, ki je osamljen, imajo vsi ostali svoje polje v razdelitvi na nepravilne delce. Ker sega Binkelj prav do viničarskih naselbin Trnja in Veštra, je povsem verjetno, da je treba starološke viničarske hube lokalizirati v to vas. Skromen obseg binkeljskih gruntov govori tudi za to domnevo; rekonstrukcija je namreč pokazala, da so bile gadmarske kmetije izredno majhne. — Prav tako se v urbarjih tudi nikoli ne omenja naselbina Virloh, kjer dobimo dva grunta. Sem pripisujem hubi, ki ju postavlja urbar »iuxta fontem Steuenprunne«. Za pravilnost lokalizacije ne govori samo število kmetij, marveč tudi vrstni red v urbarju. Hubi sta omenjeni za Staro Loko, a pred Trnjem in Moškrinom, kar se sklada z lego Virloha. Mimo teče Prifarški potok (Binkelpoh), ki bi ustrezal urbarialnemu Steuenprunne. Koblarjeva lokalizacija kmetij na Studenec v Škofji Loki je nemogoča, ker tam za dve kmetiji nikakor ni prostora.⁴⁷

Rekonstrukcija torej kaže, da se je urbarialno ime Altenlok raztezalo od Sore pri Škofji Loki preko Stare Loke in Binklja do Virloha.

Erngrub 1 huba — Crngrob. Rekonstrukcija izkazuje štiri grunte, ki imajo polje v razdelitvi na grude.

Na koncu bavarske županije so označene novine, ki so se z njimi ukvarjali uradniki in razni loški obrtniki. V tej zvezi je omenjen »Hirsaker«, ki je istoveten z današnjim Virškom, kjer so prav v času nastanka urbarjev iz 1291 in 1318 na novo urejali polje.

⁴⁷ Koblar A., Loško gospostvo, o. d., str. 66.

2. Officium Gadmarii

Poleg petih kmetij, o katerih se je govorilo pri Stari Loki (str. 154 do 155), so omenjene pri tej županiji še sledeče hube.

Maeczgreim 4 hube — Moškrin. Gručasta naselbina ima svoje skromno polje v razdelitvi na progaste grude.

Wester (1501 Darnach, 1560 Dornach) 4 hube — Trnje. Gruntarska poslopja leže v gruči, polje je razdeljeno v progaste grude.

Weinzúrl 4 hube — Vincarje. Leta 1501 je bilo pet hub (str. 183, 189). Rekonstrukcija izkazuje pet kmetij, od katerih so v grudasti razdelitvi štirje grunti; peti, ki je lahko zrastel šele po letu 1518, je celek.

In Obernwester (1501 Ampuhl) 5 hub — Vešter. Čeprav je omenjena naselbina 1291 pod gadmarskim naslovom in je v vseh urbarjih od 16. stoletja dalje res spadala v gadmarsko županijo, jo je vendar treba šteti 1291 v bavarsko županijo. Viničarske hube namreč zaključuje urbar s sledečo notico: »Summa denariorum de predic-tis XVI (v resnici jih je bilo 17) húbis weinzúrleriorum marce III et denarii XXXII«. Upoštevati je tudi treba, da so bile dajatve v Veštru leta 1291 enake onim v Bitnju. Eno od petih hub je imel že 1291 mlinar, ki je označen 1500 (HM) z dodatkom »zw bestrad«, 1501 »West-radt«, 1569 »Alten lagk«. Rekonstrukcija izkazuje pri mlinu slabotno kmetijo v celku, ki je v aglomeraciji z ostalimi veštrskimi grunti. Ti grunti tvorijo glede na polje dve celoti; v enem kompleksu imajo zemljo trije, v drugem pa štirje grunti z razdelitvijo na progaste grude. Možno je, da so bili 1291 naseljeni ti štirje grunti in mlinarjeva kmetija, medtem ko naj bi bil kompleks treh gruntov zrastel šele po 1518. Najbolj verjetno pa je bil že tedaj naseljen tudi kompleks treh gruntov in ga urbar ne omenja, ker je bilo to ozemlje škofu odtujeno. Dokazati je to mogoče šele za 1501. V urbarju 1560 se namreč pojavi v poglavju staroloških štiridesetkarjev »Hanss Rueber am Puchl«; ker dobimo štiridesetkarje že 1501, a niso vsi označeni s krajevnimi imeni (str. 188—189), je gotovo, da je upoštevana ta huda že v onem seznamu. Ker je pa polje teh treh kmetij razdeljeno po kolektivnem načelu, sta morali tedaj obstajati tudi ostali dve kmetiji. Eno od teh omenja tudi urbar 1568 pod naslovom Alten Lagkh, enako 1569 s pripisom »zw Westertt gelegen«.

3. Officium in Nevsázze

Niusaezze 18 hub (1501 Newsass) — Godešče. Od leta 1501 dalje je vpisanih pod tem naslovom 21 gruntov. Rekonstrukcija izkazuje 26 starih gruntov, od katerih jih je bilo 1825 še 25 na gruntarski stopnji, medtem ko je ležala neka $\frac{1}{3}$ kmetija s svojim poljem

in poslopjem na gruntarskih tleh. Vas je gručasta s cerkvijo v središču, kjer je nekoliko večji prazen prostor, kamor vodijo pota s treh strani. Ob potih so na obeh straneh postavljena gruntarska poslopja. Vse kmetije imajo svoje polje v razdelitvi na nepravilne delce.

R a t e n d o r f 8 hub — Reteče. Po rekonstrukciji je možno ugotoviti devet prvotnih kmetij, ki imajo polje v razdelitvi na nepravilne delce. Vas je obcestna; poslopja so postavljena na obeh straneh ceste, in sicer pet na eni, tri na drugi strani, medtem ko leži eno takoj neposredno na zahodu.

S w e i n i t z 10 hub — Koblar istoveti to ime z Zgornjo Senico, ki leži deloma v reteški, deloma v sorški župniji.⁴⁸ Že po naslovu 1636 Schwainicz Ins Gemain Vassy genant je pa jasno, da gre za Gorenjo vas, ki meji na prej omenjene Reteče. Vas je gručasta; sedem gruntarskih poslopij leži ob cesti, od teh 4 na eni, 3 na nasprotni strani, ostala poslopja so v neposredni bližini izven središča na gruntarskem polju. Zemljo imajo razdeljeno na nepravilne delce, od katerih jih pripada poedinim kmetijam 10—17. V tej mejni freisinški vasi je polje kompaktno v rokah Gorenjcev, le na skrajnem severovzhodu je pomešano s poljem gruntarjev iz Zgornje Senice.

G o z t e c h 7 hub — Gosteče. Urbarji omenjajo na tem mestu sicer vedno po sedem hub, a rekonstrukcija izkazuje devet gruntov v razdelitvi na nepravilne delce. Vas je bila vsekakor istočasno naseljena. Od sosednje nefreisinške Drage loči Gosteče pašnik.

P a u m g a r t e n 9 hub — Pungert. Po rekonstrukciji je sicer izkazanih devet gruntov v razdelitvi na nepravilne delce, vendar je jasno, da razdelitev polja ni bila izvršena istočasno, marveč v dveh presledkih, seveda pred 1291. Zakaj zahodni trije grunti premorejo v vzhodnem vaškem polju le dve parceli, medtem ko imajo ostalo polje na zahodu razdeljeno v proge tako, da si slede proge šestkrat v vrstnem redu a, b, c.

4. Officium Praschach

Leta 1291 sta bili naselbini Praše in Jama v samostojni županiji, v urbarjih od 16. stoletja dalje sta uvrščeni pod godeško županijo.

P r a s c h a c h 15 hub — Praše. V tej obcestni vasi leže poslopja deloma na eni, deloma na drugi strani ceste. Zemlja je razdeljena v proge. Vsak grunt ima v glavnem po eno večjo progo, le redki poedinci premorejo po dve primerno manjši, ki pa ne ležita skupaj. Ker leži vas v loku, ne morejo imeti nekateri grunti glavne proge takoj poleg poslopja; v splošnem leži pri poslopijih le majhna progica.

⁴⁸ Koblar A., Loško gospostvo, o. d., str. 67.

Da c z dem L u g 7 hub — Jama. Celotna vas Jama izkazuje 22 gruntov, ki imajo po eno progo pred hišo v širini poslopij. Freisingški gruntni so ležali verjetno na južni strani vasi tako, da so bili s Prašami v sklenjeni celoti.

Primerjava hub v naselbinah, ki jih navajata urbarja 1291 in 1318, s tistimi, ki jih srečamo v urbarjih od 16. stoletja dalje (gl. razpredelnico str. 199—200), jasno kaže, kakšno pozornost je poklanjal zemljiški gospod Sorškemu polju. Saj moremo iz razpredelnice lepo razbrati, da je ostalo število gruntov od leta 1318 dalje skozi stoletja nespremenjeno. V začetku 14. stoletja je bila torej kolonizacija Sorškega polja zaključena. Kakšna razlika v primeri z razmerami v Selški in Poljanski dolini, kjer je bilo kolonizacijsko delo končano šele v 17. stoletju!⁴⁹ Zemljiški gospod je pač gledal na to, da je naselil v prvi vrsti rodovitno Sorško polje, ki mu je bilo od vsega loškega gospodarstva najbolj prikladno.

Potek kolonizacije se dá najbolj razbrati iz katastrskih map. Če povzamemo na drobno obdelano rekonstrukcijo v celoto (glej priloženo karto), vidimo, da naletimo na Sorškem polju na najrazličnejše tipe poljske razdelitve.⁵⁰ V največji meri srečamo skupen agrarni sistem, t. j. naselbine s prvotno skupno organizacijo. Daleč bolj kot razdelitev na pravilne delce z razdrobljenostjo po določenem redu, ki jo dobimo na Okroglem, je razvita razdelitev na nepravilne delce, za katere je značilno, da poedini gruntni niso enakomerno zastopani v posameznih kompleksih, pa tudi oblika parcel je različna — dolge njive se menjavajo z grudastimi.⁵¹ Tak tip je razvit na Gorenji Savi, v Stražišču, Dorfarjih, Binklju, Stari Loki (deloma) ter v naselbinah ob Sori (Suha, Lipica, Godešče, Reteče, Gorenja vas, Pungert, Gosteče). Razdelitev na grude s parcelami nepravilnih oblik v neenakomerni porazdelitvi dobimo le v Vincarjih, Pevnu, Crngrobu in Hosti. Progaste grude, kjer so pomešane prave grude s kompleksi, razkosanimi na dolge njive,⁵² srečamo v Moškrinu, Trnju in Veštru. — Razmeroma precej je razvita razdelitev na proge, kjer ima vsaka kmetija eno glavno progo, navadno pred poslopjem v širini gospodarskega in stanovanjskega doma. Tak tip vasi dobimo v Bitnju, Žabnici, Sv. Duhu, Virmašah, Trati, Starem dvoru, Jami in Prašah. Pri tej razdelitvi bi bila teoretično sicer možna naselitev po poedincih v različnem času, kar pa je praktično skoro izključeno, saj je prav med temi naselbinami velika vas Bitnje-Žabnica, za katero

⁴⁹ Blaznik P., Kol. Selške d., str. 84—97; Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 40—48.

⁵⁰ Označe za posamezne tipe sem prevzel po razpravi Ilešič Sv., Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem. Izd. Akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1950.

⁵¹ Ilešič Sv., o. d., str. 53.

⁵² Ilešič Sv., o. d., str. 64.

govore tudi druge okoliščine, da je nastala istočasno (str. 151). Edino v Virlohu naletimo na dve kmetiji z zemljo v odprtem celku. — Za Sorško polje torej lahko na splošno trdimo, da so nastali gruntarski deli v poedinih naselbinah kot celota istočasno, načrtno.

III. Kajžarstvo

S koncem 15. stoletja je bila načrtna kolonizacija Sorškega polja končana; tedaj za večja naseljevanja ni bilo več zemlje na razpolago. Nasprotno naletimo že na primere, kako so se drobile nekatere hube v neposredni bližini Škofje Loke (str. 187—188). Vendar ta pojav ni v zvezi s kajžarstvom; zakaj z razdeljeno zemljo so se okoriščali le prebivalci Škofje Loke, ki so si tako izboljševali svoje gospodarske pogoje. Tudi rovtarstvo, ki ga srečamo v našem področju v začetku 15. st. (f. knj. 1425), ni v bistvu kajžarskega značaja, kot je razvidno iz nekaterih urbarjev 16. stoletja. V Stražišču je n. pr. 1501 plačevalo rovtarski denarič 21 poedincev; med temi ni najti niti enega stražiškega kajžarja, pač pa je bilo med njimi 7 gruntarjev, 3 cerkve in 1 bratovščina. V Bitnju je plačevalo prispevek za rovtje 25 oseb, med katerimi je zaslediti le eno bitenjsko kajžarsko ime, kar 15 imen je pa povsem tujih. To dajatev so plačevali še poedinci v Žabnici, Dorfarih, Sv. Duhu in Virmašah, ki pa niso bili iz kajžarskih vrst. S tem pa ni rečeno, da se tedaj kajžarstvo na tem ozemlju ne bi razvijalo. V razliko z razmerami v Poljanski in Selški dolini, kjer je znašalo število kajžarjev v zač. 16. stol. v primeri s tamkajšnjimi gruntarji komaj 1,66 % oz. 5,68 %, ¹ naletimo v bavarski županiji na 13,9 % kajžarjev, medtem ko naj bi v gadmarski županiji kajžarji številčno celo presegali gruntarje. Vendar je treba upoštevati neko neskladnost. Urbar iz 1501 namreč pri podrobnem seznamu gadmarskih podložnikov kajžarjev sploh ne omenja, v zvezi s tlako pa govori o 25 gadmarskih kajžarjih; na gadmarske kajžarje se nanaša tudi urbarialna notica, po kateri so bili oproščeni kupnine pri prodaji zemljišča (str. 226). Poedini kajžarji so bili torej že takrat naseljeni v tej županiji. Neskladnost v urbarju izvira verjetno od tod, ker je gadmarska županija obsegala tudi naselbine, ki so bile sicer del bavarske županije; tako je bil verjetno marsikateri gadmarski kajžar vpisan v seznam kajžarjev bavarske županije. Razvoj kajžarstva v posameznih stoletjih najbolj nazorno prikazuje razpredelnica (str. 199—202).

Iz razpredelnice je jasno razvidno, da je treba upoštevati pri razvoju kajžarstva na Sorškem polju dvoje različnih področij; v eno spada ozemlje bavarske županije, kjer naletimo na živahen razmah kajžarstva od 1501 dalje, v drugo gadmarski in godeški teritorij, kjer se kajžarstvo ni moglo prav razmahniti.

¹ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 55; Blaznik P., Kol. S. d., str. 97.

Če pregledamo stanje na podlagi katastrskih map iz leta 1825, moremo ugotoviti na tleh b a v a r s k e županije v glavnem tri močna kajžarska jedra, in sicer: a) okolica Škofje Loke (Stara Loka, Binkelj, Virloh, Grenc, Suha, Puštal); b) Bitnje—Žabnica, Dorfarji in Forme; c) Stražišče.

V škofjeloškem kajžarskem jedru se je kajžarstvo najbolj razmahnilo okoli starega župnega središča Stare Loke. Od 51 tamkajšnjih kajžarjev so si nekateri pač opomogli s propadajočimi grunti, ki so v prometnem središču razumljivo hitreje hirali kot v kakem odročnem predelu. Vendar je treba poudariti, da so kajžarji večinoma na novo kultivirali zemljo na severu in severovzhodu v Gorajtah, kamor so pa silili tudi gruntarji. — V Binklju leže kajže, ki so se deloma okoristile z oslabeledimi grunti, vzporedno z gruntarsko vasjo. — V Virlohu so nameščene deloma v gruči okoli gruntov, deloma so razmetane na vseh straneh. Polje imajo pretežno v 1—5 kompleksih na vzhodu sredi nekdanjega skupnega pašnika v tako imenovani gmajni. — Poleg je kajžarsko naselje Papirnica s 4 kajžami v aglomeraciji sredi pašnika. — Kajžarstvo prevladuje tudi v vasi Grenc, ki je pod tem imenom v urbarjih sploh ne srečamo. V to naselbino, ki leži severozahodno od Starega dvora, je treba postaviti nekatere polgrunte, ki so bili v posesti posameznih cerkvenih ustanov (glej prilogo med str. 200 in 201) in ki jih viri označujejo s širšim imenom Virmaše. Ime Grenc utegne izvirati od tod, ker je bila nekoč v Starem dvoru pristava; na njeni meji je zrastle naselje, ki je bilo načrtno zgrajeno. Leta 1825 je bilo v Greneu 15 posestnikov, od katerih so trije dosegli stopnjo polgruntarjev, trije so imeli $\frac{1}{2}$ grunta. Vsak od njih je imel po eno progico zahodno od naselja do potoka Sušnice, hkrati so pa bili njihovi deleži tudi v Dobravi; prav tako so si pojedinci opomogli s hirajočimi grunti v Virmašah, nekoliko tudi v Starem dvoru. — Kajžarji v Virmašah so krčili večinoma zahodno od vasi v Gorajtah, kamor so silili tudi gruntarji. — Bližina Škofje Loke je vplivala tudi na razvoj kajžarstva v sosednji Suhu, kjer so zrastle kajže v glavnem v zahodnem delu izven vasi ob stari cesti Plevna—Trata. — Zlasti močno se je razvilo kajžarstvo v Puštalu, ki je pravzaprav predmestje Škofje Loke.

Kakor nastopa naselbina Bitnje—Žabnica kot gruntarska celota, izkazujejo tudi tamkajšnji kajžarji skupne poteze. Medtem ko nalletimo 1825 le izjemoma na redke kajže, ki so se razvile na propadajočih bitenjskih gruntih, in je kajžarsko naselje nastajalo za gruntarsko vasjo,² ni bilo v Žabnici sami tedaj niti ene kajže. Pač pa se je razvila v neposredni bližini posebna kajžarska vas Šutna med Žabnico in Dorfarji na tleh, kjer so se nekoč razprostirali skupni pašniki in gozdovi. Le redki pojedinci so imeli tedaj nekaj parcel na vzhodni strani, kjer so se sicer širila gruntarska polja; ti so si skupno

² Blažnik P., Bitenj, o. d., str. 97.

z dorfarskimi kajžarji, ki so se razvili tudi izven gruntarskega jedra, opomogli s pešanjem gruntov. V splošnem pa je imela vsaka kajža okrog poslopja majhno parcelo polja; nekateri so segali s svojim skromnim poljem zahodno od tod, kjer naletimo deloma tudi na gruntarske krčevine. — Izrazito kajžarska naselbina so tudi Forme med Sv. Duhom in Dorfariji. Sodeč po imenu se je vas razvila na nekdanjih travnikih. Leta 1825 je bilo tam deset posestnikov, od katerih sta bila dva na stopnji polgrunta, štirje od njih so imeli tretjino grunta. Polje so imeli v 1—8 parcelah; pridobili so si ga deloma na zahodu s krčevinami, nekaj malega so ga pa imeli tudi na vzhodu, kar je šlo na račun gruntarskega sosedstva.

V Stražišču leži kajžarska posest le malo v gruntarskem delu; kajžarska vas je nameščena večinoma med gruntarsko naselbino in Schrottenthurnom. Vsaka kajža ima v veliki večini po eno parcelo okrog kajžarskega poslopja. Kajžarji so zemljo na novo kultivirali in so si le neznatno opomogli s slabljenjem gruntov. — Podobno so postavljene v ostalih naselbinah bavarske županije kajže v glavnem ločeno od gruntarske celote, z običajno parcelo okrog poslopja.

Pri razvoju kajžarstva v bavarski županiji je možno ločiti dve razdobji. Prvo obsega čas 16. stoletja, ko je narastlo število kajžarjev na 98; v sledečih dobrih sto letih se je njih število le slabotno dvignilo na 117. Pač pa se je kajžarstvo številčno spet ojačilo v 18. stoletju, ko je narastlo v letih 1714—1754 brez upoštevanja nefreisinških posestev od 117 na 161; v sledečih desetletjih 1754—1825 se je povzpelo celotno število kajž v tem območju od 295 na 407. V prvem razdobju je bila glavna osnova za preživljanje zemlja, ki jo je moral kajžar v glavnem na novo kultivirati na nekdanjih skupnih tleh; le deloma se je okoristil s propadajočimi grunti. Močan porast kajžarstva v 18. stoletju je pa pripisati v veliki meri razvoju obrtnišтва, ki je postajalo tedaj na tem ozemlju čisto glavni poklic slabotnega posestnika. Številno so bili zastopani zlasti tkalci platna, tako v okolici Škofje Loke kakor tudi v Bitnju, čeprav je bilo treba predivo v splošnem kupovati, ker lan na Sorškem polju ni dobro uspeval (Bek. Tab. 2). Na manjše ozemlje, v glavnem Stražišče—Bitnje—Žabnica, je bilo omejeno sitarstvo, ki je prav v 18. stoletju doživljalo velik razmah. Tako sta bili n. pr. 1769 prideljeni vasi Stražišče in Bitnje kot delavska distrikta Demšarjevi manufakturi, kjer so izdelovali žimnate ovratnice. Podobno je v onem času uredil Natalis Pagliaruzzi v Stražišču vzorno manufakturo za žimnate izdelke; zaposloval je nad sto družin. V Pagliaruzzijevih in Lokarjevih »tovarnah« v Stražišču so čistili in izravnavali žimo ter jo oddajali delavcem po vaseh. Ta podjetja so prišla v celoti 1840 v roke Lokarjeve družine, ki je zaposlovala preko 500 oseb.³ Delavstvo ni izhajalo samo iz kajžarskih vrst; med njimi je bilo najti tudi gostače, ki so bili že sredi 18. stoletja

³ Z o n t a r J., Zg. Kr., str. 253, 282, 304.

najbolj številni na črti Škofja Loka—Stražišče in ki so takrat ponekod številčno kajzarje celo prekašali.

Bistveno drugačne prilike dobimo v gadmarski in godeški županiji. V gadmarski županiji je maloštevilno kajzarstvo do 1825 celo rahlo nazadovalo. Zdi se, kot da je bilo zemljišče v tej županiji spričo zelo majhne izmere gruntov tako borno, da ni dovoljevalo niti razvoja skromnih kajzarjev. Omembe vredni sta le naselbini Trnje in Vešter. V Trnju tvorijo kajzarji na severu in severozahodu vase s svojim poljem, ki so ga pridobili iz pašnika in gozda; prav tako se je naslonilo kajzarstvo v Veštru na gruntarsko vas; v gruntarskem polju nimajo tako rekoč nič. — Tudi v godeški županiji ni bil položaj bistveno drugačen; število kajzarjev se je dvignilo v letih od 1588 do 1825 komaj od 19 na 34 (brez Jame). To ozemlje je pač odmaknjeno od mestnih središč, tako od Škofje Loke, še bolj pa od Kranja. Tudi v tej županiji so se razvile kajže v glavnem na periferiji poedinah naselbin. Upoštevajoč še kmete z $\frac{1}{3}$ grunta, na kakršno stopnjo so se povzpeli nekateri kajzarji, so bili kajzarji najštevilnejši v središču županije, na Godešču; večina njih je bila nameščena kot celota v severovzhodnem koncu naselbine. Kajzarji godeške županije imajo svoja polja le v skromni meri na nekdanjem gruntarskem ozemlju, kot n. pr. v Prašah, kjer se je razvilo na eni sami majhni in ozki gruntarski progi kar šest kajzarjev. V večji meri so si kajzarji pridobivali parcele na nekdanjih velikih skupnih kompleksih, tako n. pr. na Godešču na ozemlju z značilnim imenom Senožet, kjer so številne njive in travniki; južna polovica tega polja je skoro popolnoma gruntarska, v severnem delu so lastniki gruntarji in kajzarji iz bližnje in daljne okolice, tako iz Podreč, Mavčič, Praš, Suhe, Lipice in Virmaš, zlasti pa iz Zgornje Senice in Gorenje vasi. Podoben primer dobimo tudi zahodno od Jame z značilnimi imeni Senožet, Dobrava, Ledine, Vresje, kar priča, da tam še ni bilo polja, ko je bilo ozemlje sicer že naseljeno. Parcel na teh nekdanjih skupnih tleh so bili 1825 deležni gruntarji in kajzarji z vseh strani, tako iz Mavčič, Jame, Praš, Podreče, Brega, Stražišča, Žabnice, Sv. Duha, Virmaš, Suhe, Trate, Lipice in Godešča.

IV. Narodnost sorškega kolonista

Številna izrazito slovenska listinska imena iz 10. stoletja zgovorno dokazujejo, da je bil Slovenec naseljen preko velikega dela Sorškega polja v času, ko je prišlo ozemlje v posest freisinškega škofa (str. 144). Z naraščajočim koloniziranjem Sorškega polja se je sčasoma menjala tudi narodnostna slika tamkajšnjega prebivalstva. Iz notice 1160 je razvidno, da je bil ob prvem velikem kolonizacijskem zaletu na Sorškem polju bavarski živelj precej močan (str. 151). V letih 1291 in 1318 naletimo na bavarsko županijo, ki je bila dokaj obsežnejša kot vse

ostale tri županije na Sorškem polju skupaj. Vendar se je treba vprašati, ali smemo res šteti vse koloniste bavarske županije med Nemce. Odgovor na to vprašanje nam more dati analiza krajevnih, ledinskih in osebnih imen; ob upoštevanju vseh teh virov moremo šele kolikor toliko zanesljivo rekonstruirati narodnostno sliko sorškega kolonista.

V seznam krajevnih imen sem prevzel iz virov tiste oblike, ki nastopajo v raznih variantah. Ledinska imena sem zbral na terenu; večino njih je najti v arhivskih seznamih iz srede 18. stoletja (Bek. Tab.). Zbirka osebnih imen sloni na urbarju iz 1501, ki je najstarejši vir s seznama priimkov po posameznih naselbinah; ker so bili priimki takrat šele v nastajanju in so bili mnogi podložniki označeni le s krstnim imenom, se število priimkov v posameznih naselbinah ne krije povsem s številom podložnikov. Imena sem razdelil v tri skupine: a) izrazito slovenska, b) izrazito nemška, c) indiferentna. Med indiferentna sem štel razne nemške splošno rabljene izposojenke (na primer gmajna, boršt, trata, graben itd.), ki glede narodne pripadnosti tamkajšnjega kolonista prav nič ne dokazujejo. Prav take prirode so n. pr. tudi obrtniška imena, katerih nosilci so tedaj v glavnem to obrt še izvrševali; ti priimki so z malimi izjemami nemški.¹ V to skupino sem prevzel tudi imena, ki se nanašajo na upravno funkcijo, dalje svetniška imena in podobno. Ob taki razdelitvi imen, ki edina vodi do pravih sklepov, se odstotek nemških priimkov v marsikateri naselbini bistveno loči od tistega, do katerega je prišel Glauert, ki ga samo upoštevanje nemške oblike vodi do napačnih rezultatov.²

I. Krajevna imena

1. Bavarska županija

a) Slovenska imena:

Okroglo — 1291 Ochroglach.

Stražišče — 1002 Strasista,³ 1291 Drasich, 1423⁴ Drasisch, 1425 Tra-schicz, 1625 Straschisch.

Zabnica — 973 Sabniza,⁵ 1291 Saifniz, Saefnitz.

Lipica — 1291 In Minori Saefnitz, 1501 Klain Saffnitz.

Suha — 973 Susane,⁵ 1291 Zouche, 1501 Czauchen.

Hosta — 1291 Chotze, 1518 Choczte, 1425 Chost.

Stara Loka — 973 Lonca,⁵ 1291 Altenlok, 1425 Altenlakch, 1501 Alten-lakh pey der Phar.

b) Nemška imena:

Dorfarji — 1291 Dorfarn, 1501 Darffaren.

Sv. Duh — 1291 Oberarn, 1518 Oberaern, 1425 Ze Obarn pey dem Hailigen gaist, Heiligen geist, 1501 Obraren, 1560 Obrern, 1679 Obern.

¹ Prim. Kos M., Urbarji salzburške nadškofije, str. 50—51.

² Glauert G., Siedlungsgeographie von Oberkrain, Südosteuropäische Arbeiten, Nr. 32, München 1943, str. 89—91.

³ Gr. III, št. 9, str. 6.

⁴ Imena pod 1425, 1425, 1428 so prevzeta iz fevdne knjige 1425.

⁵ Gr. II, št. 444, str. 338.

Virmaše — 1291 Erinrich, 1423 Ermerhern, 1560 Ermern.
 Puštal — 1291 Burchstal, 1423 Purkehstall.
 Peven — 1291 Behwinde, 1423 Pewndorf, Jegerndorf, 1501 Peen, 1568 Jagerdorff, 1577 Peen, 1709 Poen.

Crngrob — 1291 Erngrub, 1318 Errengrub, 1423 Erngruben, 1501 Erengrueben.

Virloh — 1291 iuxta fontem Steuenprunne, 1642 Erlach.⁶

Binkelj — 1515 Winchel.⁷

Forme — 1423 kmet Formacher, 1515 Formach.

Grenc.

c) Indiferentna imena:

Gorenja Sava — 1291 penes Sawam, iuxta litus Sawe, 1501 Aput Sawn, 1560 Bey der Saw, 1578 in der Obern Sau.

Smarjetna gora — 1423 sand Margreten perg.

Bitnje — 1160 Vitingen,⁸ 1291 Veitingen, 1518 Veiting, 1560 Veichting.

Trata — 1291 Tratarn.

Stari dvor — 1291 Altenhouen, 1423 Altenhofen.

2. Gadmarska županija

a) Nemška imena:

Moškrin — 1291 Maeczgreim, 1501 Matschigerm, 1560 Matschgram, 1577 Matschigram, 1604 Matschi grueben, 1656 Matschgrueben.

Trnje — 1291 Wester, 1428 Dornach, 1501 Darnach.

Vešter — 1291 in Obernwester, 1423 auf dem Puhel, Westred, 1501 Am-puhl, Bestrad, Westradt, 1560 am Puchl, 1568 Westertt.

Vincarje — 1291 Weinzurl, 1501 Weintzurl.

3. Godeška županija

a) Slovenska imena:

Reteče — 1160 Ratesidorf,⁸ 1291 Ratendorf.

Gorenja vas — 1291 Sweinitz, 1656 Goreni Vassy.

Gosteče — 989 Goztehe,⁹ 1291 Goztech, 1501 Gostek, 1578 Gostetsch.

Praše — 973 Primet,¹⁰ 1291 Praschach.

Jama — 1291 dacz med lug, 1425 an der Saw bey dem lug, 1501 Zw m Lueg.

b) Nemška imena:

Godešče — 1006—1059 Niusazinhun,¹¹ 1160 Nivsaze,⁸ 1291 Niusaezze, Newsazze, 1425 ze Newsessen, Newsess, 1501 Newsass.

Pungert — ok. 1215 Pauumgartn,¹² 1291 Paumgarten.

⁶ Don., št. 177, str. 127.

⁷ Fra 36, str. 157.

⁸ Gr. IV, št. 410, str. 207.

⁹ Gr. II, št. 490, str. 385.

¹⁰ Gr. II, št. 445, str. 340.

¹¹ Gr. III, št. 21, str. 16.

¹² Fra 31, št. 126, str. 125.

II. Ledinska imena

1. Bavarska županija

Okroglo. Slovenska imena — Polje: pod vasjo, sp. -, gorenje polje, krstenice, podovnica, travnik, pod lazom, konik, na brišah, na peskih, na ozarah, na laborah, za zelnikom, nad krajem, pod rebrijo, pri znamenju, pri ledinici, na krevlji, na klincih, za plotom, v lazih. — Gozd: dobrava, pod pečmi, cerkovnica. — Voda: zdravec.

Nemško ime — Polje: stenik.

Indiferentni imeni — Gozd: boršt. — Voda: v grabnu.

Gorenja Sava. Slov. i. — Polje: na ledini, pri kozolcu, pod goro, na vrhu, dolina, v klinih, na jezcu, v goši, krevlja, nad jezom, pri znamenju, dolga njiva, v vasi, senožeti, na vrtu, v lazcu, na ozarah, pod bregom, konec ulic, trnce, pod skalo. — Gozd: drinov rob, drča, pod veliko skalo, male njivice, na njivici, gradišče.

Nem. i. — Polje: v možah, bavhenk.

Ind. i. — Polje: na gmajni. — Gozd: kranjska gmajna, šempetrska gmajna.

Stražišče. Slov. i. — Polje: groblje, za vasjo, dolga njivica, pri kozlu, gor. -, spodnja dovšica, pri znamenju, za ulicami, pri laborah, krevlja, njivice, na koncih, v dolu, pri srednji poti, na vrtu, na ozarah, v lazcu, pod šempetrom, na koritih, lipje, pri brezni, pod strmol, pod rebrom. — Gozd: hribe, rósovce, brezgalica, vrhe pod Pševim, bérgle, javorško polje, frčale, laz, nograd, tičnica (Bitnje).¹³

Nem. i. — Polje: na štajne, bantale, može, na vošpren, pante, gaštej, gor. -, srednji mož, pungrat. — Gozd: tratenpoh, žilberk (oziroma žilber-
Bitnje), pri lojtrici.

Ind. i. — Polje: za plankami, trate, gmajna, za faro, ferjanka. — Gozd: volbenk, frej gmajne, smarjetna gora, na borštu.

Negotovo i. — Gozd: kucna.

Bitnje. Slovenska imena — Polje: vresje (Žabnica, Sv. Duh, Virmaše, Trata), ledine (Žabnica, Dorfarji, Sv. Duh, Virmaše), ledinice, senožet (Dorfarji, Trata, Praše, Jama), pri kozlih, polje, na poti, srednice, ribnik, pri cesti, na vrtu, na klinih, na klinkah, vrati, groblje, na ozarah, v suhi, za brezgalico, v gabrovcu, pod gojnami. — Gozd: velika dolina, srednji hrib, kladniki, zakladnik, hudičevje, suha, zabukovje, pěklo, golične, gone, požganc, v velikem lesu, pod poljem, za studencem, pri rdeči poti. — Voda: gabrovica, suha, žabnica.

Nemška imena — Polje: panti, može, na štuku, šajde. — Gozd: šenpöh, eškarje, jékl, tojfenpah, štajnband, bajert, gosirn, šemék, ómperle, žavpoh. — Voda: ómperle.

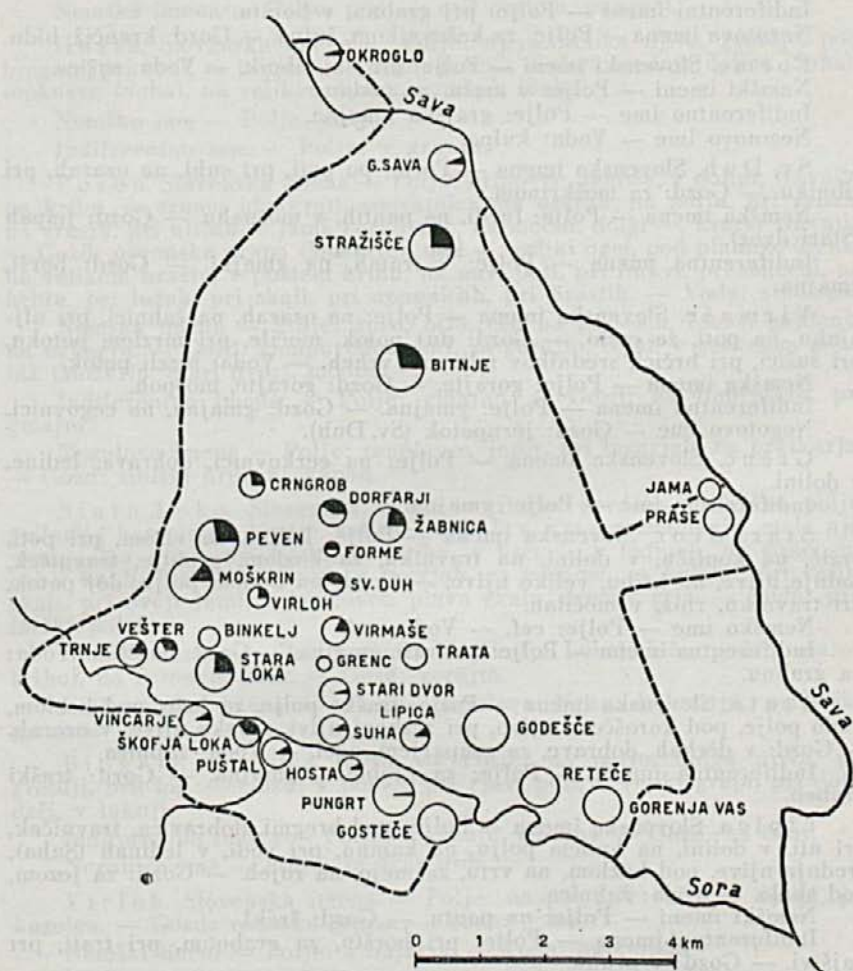
Indiferentna imena — Polje: pri tratah, pod volbenkom. — Gozd: boršt, na pustnih tratah.

Negotova imena — Polje: birahka, pod piterkom, pod krančizem. — Gozd: tajnešk dolina, mal —, velik piterk.

Žabnica. Slovenska imena — Polje: na travniku, polje, formaško polje, savske njive, srednice, pri cerkvi, pod mlinom, za žabnico. — Gozd: dobrava (Dorfarji, Forme, Crngrob), pod planico, v suhi, smrečje (Dorfarji, Forme, Crngrob), pod lužo, óšuca (Forme), za mlinom, v potoci, za ribnikom, brinjev hribec (Dorfarji, Crngrob), pri dobrem studencu, v pevenskem potoku, kòlh (Crngrob). — Voda: žabnica.

¹³ Ime v oklepaju pomeni, da ima del onega kompleksa tudi tista naselbina.

Razmerje med slovenskimi in nemškimi ledinskimi imeni

Površina krogov se sklada s številom ledinskih imen.
Izpolnjen izsek kaže odstotek nemških imen.

Nemška imena — Gozd: ebn, štenopoh, pópoh (Dorfarji, Crngrob), marnpoh (Dorfarji, Crngrob), priglejte, v špici. — Voda: rengle.

Indiferentna imena — Polje: v trétah, pod pruhom. — Gozd: na borštu, mali —, veliki rovt (Dorfarji), pod pruhom, pri pétarci.

Negotovi imeni — Gozd: za krančičem, pri mangarci.

Dorfarji. Slovenska imena — Polje: pri gonah, pri kozlu, pri cesti, v žejah. — Gozd: v óšah, hrastje, gabrovica, v borovcih, pri ribniku.

Nemška imena — Polje: na pantu, na firkelcu, mošpah. — Gozd: miterkugl, binderpoh (Forme), lehenpah.

Indiferentni imeni — Polje: pri grabnu, v borštu.

Negotova imena — Polje: za kaševnikom, šutna. — Gozd: krančič, bidn.

Forme. Slovenski imeni — Polje: grajski ribnik. — Voda: sušica.

Nemški imeni — Polje: v možu, na podnu.

Indiferentno ime — Polje: grajska gmajna.

Negotovo ime — Voda: kulpa.

Sv. Duh. Slovenska imena — Polje: po poti, pri suhi, na ozarah, pri ribniku. — Gozd: za moškrinom.

Nemška imena — Polje: furdi, na pantih, v mošpahu. — Gozd: jelpah (Stari dvor).

Indiferentna imena — Polje: v tratah, na gmajni. — Gozd: boršt, gmajna.

Virmaše. Slovenska imena — Polje: na ozarah, na žabnici, pri uljnaku, na poti, za cesto. — Gozd: duj potok, močile, pri mrzlem potoku, pri sušici, pri brčici, srednikov mlin, na vrheh. — Voda: mrzli potok.

Nemška imena — Polje: gorajte. — Gozd: gorajte, mošpoh.

Indiferentna imena — Polje: gmajna. — Gozd: gmajna, na cegovnici.

Negotovo ime — Gozd: jérnpotok (Sv. Duh).

Grènc. Slovenska imena — Polje: na cerkovnici, dobrava, ledine, v dolini.

Indiferentno ime — Polje: gmajna.

Stari dvor. Slovenska imena — Polje: ledine, za vrtom, pri poti, bržič, na kopišču, v dolini, na travniku, za kozlom, groblje, travniček, zadnje njive, na hribu, velike njive. — Gozd: na hudem polju, dôj potok, pri travniku, rbiž, v močilah.

Nemško ime — Polje: cef. — Voda: cef.

Indiferentna imena — Polje: na trati, gmajna. — Gozd: boršt. — Voda: na grabnu.

Trata. Slovenska imena — Polje: traško polje, za lužo, pod kozlom, hudo polje, pod koroščevo njivo, pri reskovi njivi, savske njive, v ozarah. — Gozd: v dêrkah, dobrave, za graparjem, ogel. — Voda: žabnica.

Indiferentna imena — Polje: za grabnom, gmajna. — Gozd: traški graben.

Lipica. Slovenska imena — Polje: pod bregmi, dobravica, travniček, pri uti, v dolini, na hudem polju, na kamnu, pri vodi, v ledinah (Suha), srednje njive, pod kozlom, na vrtu, za mejo, na rojeh. — Gozd: za jezom, pod skalo. — Voda: žabnica.

Nemški imeni — Polje: na pantu. — Gozd: šrékl.

Indiferentna imena — Polje: pri borštu, za grabnom, pri trati, pri pajštvi. — Gozd: v pruhu.

Negotova imena — Polje: našpa (Suha), drava (Suha), na sómrakah (Suha).

Suha. Slovenska imena — Polje: hudo polje, srednje njive, pri travni poti, pri križu, pod bregom, pléz, v bregu, pri cerkvi, na hribu, pri kozlu, pri studencu, v dolini, v žabnici. — Gozd: španova dolina, za krajem, dobrava, pri smreki, jevševce, za hosto. — Voda: sušica.

Nemški imeni — Polje: pantí, tampel.

Indiferentna imena — Polje: za grabnom, na trati, gmajna. — Gozd: za trato.

Negotovi imeni — Polje: žorlahk, navkléc.

Puštal. Slovenska imena — Polje: dobrava, pod burjevce, kurnik, sleme, mala —, velika hrastnica, stèn, pri koticarju, močilnik, na vasi,

prod, hribec. — Gozd: ježevec, na godéškem, pri studencu, pri široki drči, borocev hrib, jarček. — Voda: hrastnica.

Nemška imena — Polje: pod —, nad ceglom, pungrat.

H o s t a. Slovenska imena — Polje: njiva, velika njiva, groblje, pod bregom, pri vodi, za krajem. — Gozd: kurnik (Suha), srednja dolina (Suha), tepkovec (Suha), na velikem hribu, apnenik (Suha).

Nemško ime — Polje: gašti.

Indiferentno ime — Polje: v gruntu.

P e v e n. Slovenska imena — Polje: brinovec, jamica, v dolini, travnik, na hribu, za trnom (dvakrat), snovatnica, na ozarah, na polju, pri vrbah, na vresju, pri ulicah, v jami, cerkovnik, na močili, dolgi —, kratki travnik. — Gozd: pevenska grapa (Moškrin), mal —, veliki ogel, pod planico, ózenk, na velikem hrastu, v pustem hribu, na novi poti, pri bukvi, pri mačehi, na hrbtu, pri lužah, pri skali, pri apnenicah, pri hrastih. — Voda: studenec.

Nemška imena — Polje: gord, biža, céf, na gertelcu, óšane, gajdenk, na nakarju. — Gozd: gamph (Moškrin), za gorajto, tejht, v gerkelcu, golo-biž (Moškrin, Stari dvor), modlen.

Indiferentna imena — Polje: gmajna. — Gozd: na flančnikih, pri gmajni.

Negotova imena — Polje: zanétovec, jezér, pri legarjah, na pratkarju. — Gozd: sibíški hrib, na kápah.

S t a r a L o k a. Slovenska imena — Polje: perdále, prifarško polje, prifarški kamnitnik, brezje, sušica, kurja brv, krvavo znamenje, mala njiva, dolga njiva, pri kozlu, na hribu, v bregeh, v ledinah, na sipici, na babji kahli, ferjúl. — Gozd: v brezjah, za mlinom, za kokom, pri veliki skali, pri ovčji jami, v kónčovec, plava skala, drenov grič. — Voda: prifarški potok.

Nemška imena — Polje: ošterfeld (Skofja Loka), biže, poden, marof, bižhof, na fronovn, gasa. — Gozd: gorajte.

Indiferentna imena — Polje: papeževa žigna, kalvarija, prifarška gmajna.

B i n k e l j. Slovenska imena — Polje: na polju, dolga njiva, pri groblji, brn log. — Gozd: v potoci, pri rjavi poti, v veliki grapi, pri dolgi drči, v luknji.

Indiferentna imena — Polje: v gruntu, gmajna. — Gozd: na trati.

Negotovo ime — Polje: za škandrom.

V i r l o h. Slovenska imena — Polje: na polju, v vrbji, v dolini, pri kozolcu. — Gozd: virloška grapa. — Voda: potok.

Nemški imeni — Polje: v bajerju. — Voda: binkelpoh.

Indiferentno ime — Polje: za žegnanco.

C r n g r o b. Slovenska imena — Polje: v skèlah, pod —, nad kozlom, pri studencu, pri križu, pri kozolcu, travniček. — Gozd: vovšovec. — Voda: óčik.

Nemška imena — Polje: v jéršku, bindapah. — Gozd: v pódnu.

Indiferentna imena — Polje: na jageršk, na gmajni, v rovtu.

Negotovo ime — Gozd: áhale.

Š k o f j a L o k a. Slovenska imena — Polje: kamnitnik, na hribih, vovčja dolina, pri grebenarju, za gradom, za brajdo, studenec, pristava.

Nemška imena — Polje: šajspah, na štemarjih, gavžnik, pungert, krancl, štangruf, viršk.

2. Gadmarska županija

Moškriin. Slovenska imena — Polje: v kotu (dvakrat), v dolgih njivah, pri kozolecih, v hribcu, pri poti, pri znamenju, ozka njiva, pri ulicah, v bregu, v lazu, pod —, nad potjo. — Gozd: prepovedanca (Peven, Sv. Duh, Virmaše, Stari dvor), medvedovec (Sv. Duh, Virmaše, Stari dvor), srebrnjak (Sv. Duh, Virmaše, Stari dvor), pri gladki skali (Sv. Duh, Virmaše), močilška grapa, dolgi potok, viternik, krèjček, križnogorska pot, planiška pot, smrečje, pri perivnikih, v brezovcu, na pesku, orlov hrib, v močilah, pri Marijinem studencu, pri apnenici, na belem pesku, travniček, premlejk. — Voda: moškriški potok.

Nemška imena — Polje: žingarca, gèrkelc, v tolu, gorajta. — Gozd: farovške gorajte, jèlpah.

Indiferentni imeni — Polje: v borštah, gmajna.

Negotovo ime — Gozd: na lèlku.

Trnje. Slovenska imena — Polje: polje, pod travnikom, na bregu, v soteski, na ozarah. — Gozd: na lužah, mala rovan (Virloh, Vešter), soteska, v brezovici, v slepi dolini (Vešter, Vincarje, pod Cavrnom (Binkelj, Virloh), na dvorišču, pri kamnitni drči, korenova grapa, volčjek. — Voda: bàč.

Nemška imena — Polje: v bižah (Binkelj). — Gozd: puštal. — Voda: isenpren.

Indiferentna imena — Polje: gmajna, v borštu. — Gozd: kevdr. — Voda: žegnanca.

Negotovi imeni — Polje: v listinju. — Voda: puca (Virloh).

Vincarje. Slovenska imena — Polje: zgornje polje, za kozlom, za nunskim zidom, pod toplicami, za vodo, v grapi, na travniku, pri gipsovi jami, pri Marijinem breznu. — Gozd: v kuhinji, star grad, laze, kobila, dolina, zagrád, krevsov hrib, rjav hribček, pri gabrovski luži, velik hrib, male delke, pri kostanju. — Voda: vincarški potok.

Nemški imeni — Polje: na grajti. — Gozd: oberstèl.

Indiferentna imena — Polje: starmanše. — Gozd: pulferturn. — Voda: žegnan studenec.

Vešter. Slovenska imena — Polje: na poljih, večtrsko polje, hrib. — Gozd: kónčevc, za mlinom, za kókom.

Nemška imena — Polje: na panklno, štalanàk. — Voda: pankl.

Indiferentno ime — Polje: gmajna.

3. Godeška županija

Godešče. Slovenska imena — Polje: dójn polje, pri grmih, v srednjem polju, prlog, za ježo, v senožeti (Suha, Lipica, Gorenja vas), pri znamenju, na dobravi (Virmaše, Stari dvor, Trata, Suha, Reteče, Praše, Jama), na plisku, v župnicah, pri kozlu, v trbéži, v vrsnicah (Reteče), gabrov klanc, v velikem delu, na podgonah, na jélovcah, na vresnini, na produ, pod bregom, za hribom, široka njiva, zglavnica, pri logu, dolga njiva, prelaz, pri lipici, na bobnarš, pri žabnici, široka njiva, za vasjo, pri hišici, v logu, pri cesti, vrje, na murovi, na rojah, pri strugi, na ledini, ložič. — Gozd: za hribi, za oglom, na podgonah, močerad, v drenovju, lèska. — Voda: struga, hrastnikov studenec.

Indiferentna imena — Polje: za borštom, v borštu, za grabnom, na matajevcah, pri trati, pri reteškem borštu. — Gozd: za borštom, v riglu. — Voda: omanca.

Reteče. Slovenska i. — Polje: za ježo, na vrhuni, dójn polje, zalazca, dolenje —, gorenje polje, za hribi, vrnice, na malem polju, zgornje dobrave, políne, devca, za vrbami, pri cesti, na dolgi njivi, za cerkvijo, na dolini,

pri kozlu, vtrbéžu, pri češnji, ježa, jamica, v kotu, zlavenci, pod dobravnico, na hribu, zgornja —, spodnja njiva, v logu, na prlog. — Gozd: vrsnata dobrava, v velikih delih.

Indiferentna imena — Polje: matajevce, na citrah, v borštu, na bleku. Negotovo ime — Polje: na légradah (Gorenja vas: na végradi).

Gorenja vas. Slovenska imena — Polje: na hribu, za cesto, pod dobravnico, v mrtvici, polina, kapla, pri kozli, na krčeah, pri logu, na selu, za logom, na jamici, v klinih, v brajdi, na trnju, mala njivica, v reburu, ledine, pod skalami, spodnji —, zgornji travnik, močerad, pod plazom, ópale. — Gozd: dobrava, hrastiče, prod, pod plaz, mrtvica, pri znamenju, pri križu, na vrsniku, v logu, v dolini, na selu.

Indiferentna imena — Polje: prešnica, flančnik, pod borštom. — Gozd: boršt.

Gosteče. Slovenska imena — Polje: breznice, vrsnice, pod križem, krivice, za mostom, struga, mlaka, zálaka, na brodu, zlávnice, v tlèkah, pred vasjo, na trnju, v rojah, žabnice, v kotu. — Gozd: brezov vrh, kladnik (Godešče), suha grapa (Godešče), ostanek, glavni močerad, spodnja —, zgornja jelenja grapa, blatna grapa, za gradiščem, osredek, v koncu, mala potočna, gradišče, pri studencu, pri studenčku, pri jezu, na stali. — Voda: močerad, gosteški potok.

Indiferentna imena — Polje: na borštu. — Gozd: bidmovec (Godešče), v borštu.

Pungert. Slovenska imena — Polje: na vrsnicah, pri vodi, pod tepko, za potokom, na kraju, na dolini, na kamnu, pod ježo, pod kozlom, v hosti, pri poti, na zglávnica, pri strugarji, na čérin, na krivici, na veliki njivi, pri stezi, za graparšo, na klinu, na pungaršci (Gosteče), v zlati, prod, na krači. — Gozd: mali — (Trata, Lipica, Gosteče), srednji — (Trata, Lipica, Gosteče), veliki potok (Trata), jamni potok (Trata, Lipica), pečovje, jevševa dolina (Lipica), slemen, studenec (Godešče), za studenčkom, lazek, trnovec (Trata, Lipica), za jezom, na rupi, na robu, na klanecu, nad klanecem, v koprivniku (Trata, Lipica), na pustoti. — Voda: studenec, mali —, srednji potok.

Nemško ime — Gozd: kogl (Gosteče; kobl: Trata, Lipica).

Praše. Slovenska imena — Polje: polje, na poti, v resnici, na hribih, ustíne, na ozarah, spodnje —, zgornje plèsmo, log, cerkovna njiva, ledina. — Gozd: zgornje —, srednje —, dolnje hrastiče (Jama), na logu, pod brezami, polini, v babah.

Indiferentni imeni — Polje: gmajne, karlinka.

Jama. Slovenska imena — Polje: na polju, vrtovi, ustíne, ježa, pod ježo, za kozlom, pri ozarah, jamski polini. — Gozd: pri prejšnji poti.

III. Osebna imena

1. Bavarska (bitenjska) županija

Okroglo. Slovenska imena: Samse (dvakrat), Kastman, Klynner, Swetatz, Sedlar, Mure (dvakrat), Mosina, Podobnik. — Indiferentno ime: Zimerman.

Gorenja Sava. Slovensko ime: Rassman. — Nemški imeni: Pirkh, Harnasch.

Stražišče. Slovenska imena: Pibratz, Jasbitz (dvakrat), Nobak. — Nemško ime: Harttman. — Negotovo ime: Waltz.

Bitnje. Slovenska imena: Sekiritsch, Reyzt, Zuetzin (trikrat), Gabekar, Lentz, Rayabitz, Jantscha, Zepun, Kalany, Wule. — Nemška imena: Fritz (dvakrat), Winkhler, Hass, Frangk, Aharnar (dvakrat), Tidler, Fro-

lichauß, Rewhl (dvakrat), Lunger, Wulffing, Hertter, Zehenner (dvakrat), Weriant, Harrer. — Indiferentna imena: Zewritzer (trikrat), Gratzter, Windischer (dvakrat), Tolff, Laybacher. — Negotova imena: Prew, Waltz, Mamynger.

Zabnica. Slovenska imena: Tusch, Murbatz, Ruebar, Akaren, Setzer, Kuchalar, Osl, Kruch, Nobak, Pisdipraw. — Nemška imena: Zaichen, Kurolt (trikrat), Frewntl, Osterman, Kenk, Wulffing, Wenynger (dvakrat), Rewhl, Hesler, Samer, Schiffrer, Harrer. — Indiferentna imena: Schelfertreter, Jakl, Laybacher, Wagner, Widmer, Zewritzer (dvakrat).

Dorfari. Slovensko ime: Kruch. — Nemška imena: Wulffing, Hartman (dvakrat). — Indiferentno ime: Mawrer.

Sv. Duh. Slovenska imena: Zaph (štirikrat), Raker, Marchar, Kastman, Kruch. — Nemška imena: Seydl, Fidler, Rainkher, Vogl, Götzl, Schober, Lankerholtz. — Indiferentno ime: Meyster. — Negotovo ime: Perner (dvakrat).

Virmaše. Slovenska imena: Krall, Petschnikh, Tscherne, Loll. — Nemška imena: Rottl, Seydl, Hertter. — Indiferentni imeni: Pintter, Hafner. — Negotovo ime: Kaysser (dvakrat).

Lipica. Slovensko ime: Kastman (trikrat).

Stari dvor. Slovenski imeni: Kruch, Akaren. — Nemški imeni: Kestner, Nyden Jungk.

Trata. Indiferentno ime: Lamberger.

Suha. Slovenska imena: Starman, Gulman, Srakher, Telbain (trikrat), Zaph, Kruch, Skuttnikh, Tolschey. — Indiferentni imeni: Zewritzer (dvakrat), Kharnar. — Negotovi imeni: Larber, Jurenger.

Peven. Nemško ime: Hertzug. — Indiferentni imeni: Jager, Lipp. — Negotovo ime: Kaysser.

Stara Loka. Slovenska imena: Wositsch, Wulle, Fukalar, Gotzebar. — Nemška imena: Marolt, Zaichen (dvakrat), Hertzug (dvakrat), Arbatter, Harrer, Khinkauff. — Indiferentno ime: Lamberger. — Negotovo ime: Sund.

Crngrob. Nemško ime: Harttmann.

2. Gadmarska županija

Stražišče. Slovenska imena: Rassman, Sekiritsch, Larensak. — Nemški imeni: Harnasch, Sicherli. — Indiferentna imena: Gratzter, Pheffer, Wagner, Pawst, Warl. — Negotovo ime: Prew.

Moškrin. Slovensko ime: Kriel. — Nemško ime: Hertzug.

Trnje. Nemški imeni: Zaychen, Wolgemutt. — Indiferentno ime: Pokhl.

Vešter. Slovensko ime: Lastek. — Nemški imeni: Farmachar, Thurner. — Indiferentno ime: Schneyder.

Vincarje. Nemška imena: Schrimph, Oberwirt, Farmacher.

3. Godeška županija

Godešče. Slovenska imena: Mure, Nemsak (štirikrat), Gossar, Krisey, Rayabitz, Matzek (trikrat), Jug (dvakrat), Jaritz, Sargoy, Goliray. — Nemško ime: Rottl. — Indiferentno ime: Schneyder.

Retiče. Slovenska imena: Telbain, Sargoy, Seyenn, Gruden, Lasayn (dvakrat). — Nemško ime: Wisant.

Gosteče. Slovenska imena: Prebodnik, Swetatz, Skuttnik, Gorenitz (dvakrat), Golirey.

Pungert. Slovenska imena: Jagodischnik, Radlitsch, Gorenitz (dvakrat), Stannschnek, Swetatz. — Nemška imena: Zillinger, Kunstl.

Gorenja vas. Slovenska imena: Stupnikar, Jereb, Losnik, Koss, Witzek, Telbain, Nobak. — Nemško ime: Swaystrik.

Jama. Slovenska imena: Plabitz, Hematz (trikrat), Schilatz.

Praše. Slovenska imena: Komar, Plabitz, Kopitsch (štirikrat), Telbain, Werauss. — Nemško ime: Zwenger.

Ob upoštevanju vseh treh virov, krajevnih, ledinskih in osebnih imen, postane slika bolj čista. Celotno ozemlje godeške županije premore samo eno nemško ledinsko ime: kobl; zanimivo je, da so to obliko zadržali posestniki iz Trate in Lipice, ki so bili bližje nemškemu življu, medtem ko so prebivalci Gosteč in Pungerta ime slovenizirali v kogel. Prav tako dobimo 1501 med 59 osebnimi imeni komaj 6 nemških priimkov. Ledinska kot osebna imena govore torej jasno za to, da je bilo godeško ozemlje že prvotno naseljeno izključno s Slovenci. Motiti bi nas utegnili le dve krajevni imeni: stari naziv za Godešče Neusass in Pungert. Ali prav na Godešću dobimo med 17 osebnimi imeni komaj eno nemško. Iz vsega sledi, da nemško urbarialno ime ni zrastle iz ljudstva, nego je nastalo v freisinškem uradu, ker je bilo zapisovalcu Nemcu bolj pri roki. — Ime Pungert srečamo večkrat na tleh Sorškega polja kot ledinsko ime za grajske sadovnjake (Škofja Loka, Puštal, Schrottenthurn).¹⁴ Vas Pungert je freisinški škof dokupil šele okrog leta 1215 (str. 146). Zelo verjetno je prejšnji zemljiški gospod obdeloval del naselbine nekaj časa v lastni upravi. Za to domnevo govori tudi zemljiška razdelitev; saj tvorijo grunti dve izraziti celoti, ki nista bili istočasno razdeljeni med podložnike (str. 158).

V ostalih dveh županijah položaj ni tako enostaven. Jedro bavorske županije, ki je bila v vseh urbarjih od 16. stoletja dalje označena kot bitnjska, je bilo v Bitnju, kjer je bilo prav gotovo središče bavarske kolonizacije na Sorškem polju. V Bitnju se je do danes ohranila vrsta izrazitih nemških ledinskih imen, medtem ko so nemška osebna imena 1501 daleč prevladovala nad slovenskimi. Med imeni je značilen zlasti priimek Windischer, ki jasno dokazuje nemško sosedstvo. — Sosednjo Žabnico omenja že darilna listina 973 (str. 144); osnovo tej vasi je dal torej brezdvomno slovenski kmet, vendar je jasno, da je vas v današnji obliki plod načrtne kolonizacije. Žabnica predstavlja celoto z Bitnjem tako glede na razporeditev hiš kot glede zemljiške razdelitve. Prav tako so tudi v Žabnici nemška osebna imena številnejša kot slovenska, pa tudi med ledinskimi imeni dobimo marsikatero izrazito nemško. Verjetno je zemljiški gospod koloniziral obe vasi istočasno in kmete iz stare Žabnice pomešal med

¹⁴ Prim. Zontar J., Zg. Kr., str. 57—58.

nove koloniste. Po vsej priliki je treba v to veliko dvojno vas staviti v glavnem tiste bavarske kmetije, ki se omenjajo 1160 (str. 151).¹⁵

Okrog bitenjskega jedra naletimo še na nekaj naselbin, kjer je bil nemški živelj nekoliko jačji. Med te je treba šteti zlasti Dorfarje, deloma tudi Crngrob, Peven, kjer so bili naseljeni škofovi lovci, in Sv. Duh. Stara Loka je bila sicer slovenska ustanova pred 973 (str. 144), vendar se je tam kazal precej močan vpliv sosednjega freisinškega upravnega središča. Podobne razmere srečamo tudi v Stražišču, ki dokazuje s slovenskim imenom Strastista iz 1002, da je bilo naseljeno s Slovenci, preden je prišlo v sklop freisinškega gospostva (str. 146). Sosedstvo bavarskega jedra v Bitnju in viničarstvo (str. 204) sta imeli svoje posledice tudi na teh tleh. Manj je bil zastopan nemški živelj v Virmašah in Starem dvoru.

Prav tako je pa v bavarski županiji vrsta naselbin, ki jih lahko brez pomisleka stavimo med izrazito slovenske. Puštal izkazuje poleg vrste slovenskih ledinskih imen tudi dve nemški, ki sta pa obe lokalizirani na grajsko pristavo in zato ne prihajata v poštev pri obravnavanju narodnostnega vprašanja. — Sosednja Hosta z dvema gruntoma je slovenska ustanova, saj bi sicer ne imela slovenskega krajevnega imena že ob ustanovitvi, po kateri se število kmetij ni več izpremenilo. Suhla se omenja že 973 (str. 144). Osnova vasi je bila torej vsekakor slovenska. Narodnostna slika se pa ni izpremenila niti tedaj, ko je prišlo tam do sistematične kolonizacije. Čeprav leži vas v neposredni bližini upravnega središča, dobimo komaj dve nemški ledinski imeni, medtem ko 1501 ni zaslediti niti enega nemškega priimka. — V podobnem položaju je tudi sosednja vas Lipica, a Trata ne izkazuje niti enega nemškega ledinskega imena. — Podobno naletimo na severni strani bavarske županije na izrazito slovensko vas Okroglo, pa tudi Gorenja Sava je bila v bistvu slovenska naselbina.

Naselbine gadmarske županije so imele prvotno izključno nemška krajevna imena. Medtem ko je klasifikacija glede na ledinska imena manj jasna, kažejo osebna imena na to, da je bil med freisinškimi viničarji nemški živelj razmeroma precej močan.

Iz virov je jasno razvidno, da so bili sorški Nemci bavarskega porekla. Zaradi imena Tiringer, ki ga srečamo osamljeno in dosti kasno, je vladalo v 17. stoletju mnenje, da so se kolonisti preselili iz Turingije, in sicer kot uporniki.¹⁶ Nemški živelj je na Sorškem polju precej dolgo ohranil svojo narodnost, čeprav se je prebivalstvo močno mešalo med seboj, o čemer zgovorno pričajo osebna imena. Tako naletimo n. pr. 1501 v Bitnju na ime Zewritzer (Soričan, trikrat), Gratzter, Laybacher, Krabatt; v Žabnici na Zewritzer (dvakrat), Lay-

¹⁵ Blaznik P., Bitenj, o. d., str. 90.

¹⁶ Pp 1644, str. 233.

bacher, Schelfertreter (Šefert), Jacob von Polan; na Suhi Zewritzer (dvakrat), Kharnar.

Še konec 16. stoletja je bilo nemštvo na Sorškem polju toliko močno, da je starološki župnik pridigoval tudi v nemškem jeziku.¹⁷ V Valvasorjevem času je govorilo prebivalstvo po Bitnju mešanico slovenskega in nemškega jezika; kdor jih je hotel razumeti, je moral obvladati oba jezika.¹⁸ Danes nas spominjajo na nekdanje nemške koloniste le še krajevna, ledinska in osebna imena. Ob tej ugotovitvi naj poudarim dvoje: 1. ob kolonizaciji Sorškega polja je bil nemški živelj močan zlasti v nekaterih naselbinah, ki jih je ustanovil Slovenec davno pred nemškim prihodom (Zabnica, Stara Loka, Stražišče); tam je nemštvo takrat asimiliralo del slovenskega prebivalstva. S slovenizacijo tega ozemlja je bilo torej vrnjeno k slovenstvu tudi slovensko odtujeno prebivalstvo; 2. slovenizacija Sorškega polja je tako neznatna po svojem obsegu, da ni mogla prav nič vplivati na končno bilanco slovenske zgodovine v njenem prvem tisočletju, spričo katere smo izgubili predvsem zaradi germanizacije dve tretjini slovenske zemlje.¹⁹

V. Drobljenje freisinških posestev

Z organizacijo loškega gospostva se je kaj kmalu začel razvijati na teh tleh fevdalizem z vsemi svojimi posledicami. Na temelju vojaške in upravne službe je namreč zrastle plast plemstva, ki si je pridobivala zemljo ter je s samovoljnim nastopanjem često zadajala zemljiškemu gospodu mnogo težav. Istočasno je pa prišla marsikatera huba tudi v posest raznih cerkvenih in verskih ustanov. *Noticia honorum* iz 1160 že navaja na teh tleh dvanajst fevdov, ki so jih imeli v rokah loški uradniki.¹ Sodéč po razmerah v kasnejših stoletjih, moramo vse te fevde iskati na Sorškem polju. Omenjeni fevdi so deloma gotovo ležali na Godešču, kjer je odstopil v letih med 1006 in 1039 freisinški škof Egilbert nekemu Dietmaru 140 oralov zemlje za prav tolikšno posest v Tegernbachu na Bavarskem.² Da je bila godeška posest škofu deloma odtujena tudi v kasnejših letih, kaže listina iz 1214—1220, kjer nastopa kot pričča H. de Niunsaezze.³ V dobi do prvih dveh urbarjev 1291/1318 se je odtujena posest temeljito povečala, kar dokazuje rekonstrukcija kmetij v podinih naselbinah na Sorškem polju, ki izkazuje 385 do konca 15. stoletja koloniziranih hub. V urbarju iz 1318, ki upošteva le zemljiškemu gospodu, freisinškemu škofu, podrejene hube, je bilo takrat omenjenih samo 321

¹⁷ Koblar A., *Drobtinice iz furlanskih arhivov*, IMK, III, 1893, str. 187.

¹⁸ Valv., I, str. 118; VI, str. 278.

¹⁹ Kos M., *Zgod. Sl.*, str. 51.

¹ Gr. IV, str. 207—208.

² Gr. III, št. 21, str. 16.

³ Gr. V, št. 232, str. 125.

kmetij. Pa še od teh je treba odšteti 15 štiridesetkarjev (str. 188—189). Kar 79 hub, t. j. 20,5 % je bilo torej takrat odtujenih. Podrobna razporeditev teh kmetij dokazuje, da ni bila freisinška posest načeta samo na ogroženih mejah (str. 146—149); zemlja se je marveč razkrajala tudi v notranjščini ravninskega ozemlja (gl. priloženo karto, str. 198).

V dobi največjega kolonizatoričnega razmaha naletimo na loškem ozemlju na rod Loških vitezov, s katerimi je imel freisinški škof težave nad pol stoletja. Ta rod je silno dvignil svojo moč sredi 13. stoletja. Tedaj so bili trije bratje: Wernher, Konrad in Jakob loški gradiščani; med njimi se je najbolj uveljavil Wernher, ki je bil nekaj časa tudi loški oskrbnik.⁴ Svoj položaj so bratje močno izrabljali; saj jim je ob poravnavi 1262 freisinški škof med drugim očital, da so si lastili celo pravice do loškega gradu.⁵ Po poravnavi je postal Wernher ponovno loški oskrbnik; na tem mestu je ostal do svoje smrti 1267. Z njegovo smrtjo je nastala vrsta spornih vprašanj, ki jih je za Loške viteze skušal ugodno rešiti njih senjor Konrad, Wernherjev brat. Tako jim je 1268 škof načelno priznal gozdno in lovsko pravico (*ius foreste et venacionis*);⁶ značilno pri tem je, da so Loški vitezi še 1262 ogorčeno odbijali očitek, da se hočejo polastiti te pravice.⁷ Naslednje leto je bil zaključen spor glede hub. Wernherjevi dediči so si namreč lastili vsako deseto na novo ustanovljeno hubo na loških tleh od takrat, ko je Wernher vodil loško gospostvo. Komisija je dedičem priznala 14 hub, ki so ležale večinoma v Selški in Poljanski dolini.⁸ Vendar je škofu uspelo, da je kaj kmalu rešil loško posest v dolinah nevarnih razpok; malo pred 1291 je namreč dokupil od Wernherjevih dedičev pet hub v Podblici,⁹ do 1291 je pa pridobil tudi hube v koroški županiji, ki so spadale v skupino zgoraj omenjenih 14 hub.¹⁰

Kako vplivni so bili Loški vitezi, kaže poravnava glede gozdnih in lovskih pravic iz 1269. Loški vitezi so se sicer odrekli sodstvu in vodstvu v gozdovih; vendar so dobili za povračilo po fevdnem pravu pravico do $\frac{2}{3}$ dajatev v ovsu, plečih in ostalega, kar je pripadalo zraven, medtem ko je imel škof pravico le do tretjega dela. Razen tega je lahko lovil najstarejši med Wernherjevimi dediči v običajnem času sokole vseh vrst; pač pa je bilo treba dati vso nalovljeno divjačino skupaj s pticami na razpolago škofu, kadar se je mudil na loških tleh.¹¹ Dediči so hoteli obdržati te pravice neokrnjene; zato so skle-

⁴ Fra 31, št. 168, str. 166.

⁵ Fra 31, št. 212, str. 219—220.

⁶ Fra 31, št. 273, str. 297—298.

⁷ Fra 31, št. 212, str. 219—220.

⁸ Fra 31, št. 275, str. 299—300; Blaznik P., Kol. Selške d., str. 20.

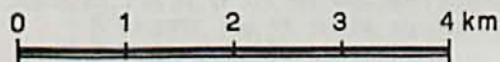
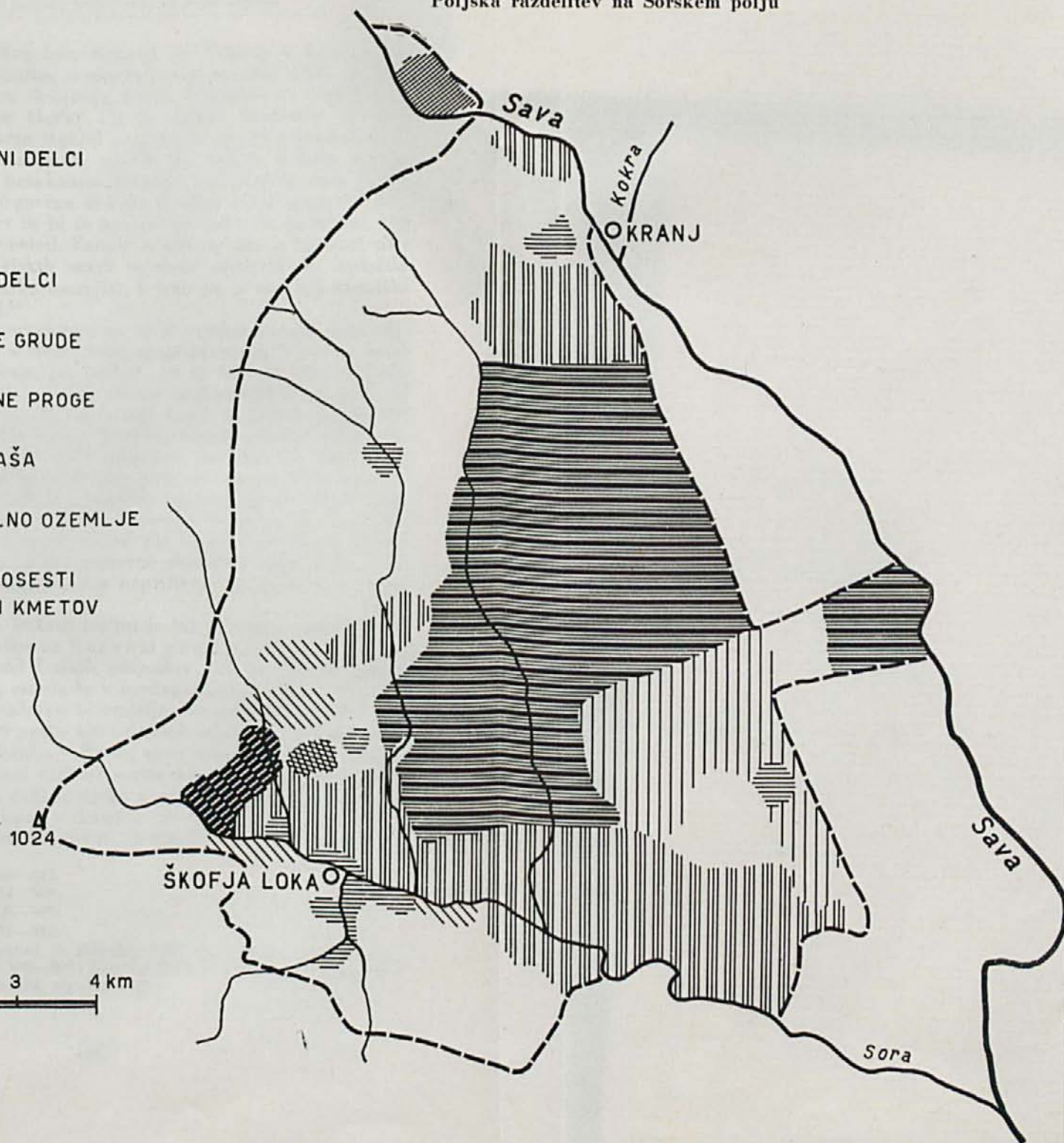
⁹ Fra 36, str. 224.

¹⁰ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 13—14. Podbliških kmetij ne smemo obravnavati posebej, kakor tudi ne tiste hube v Selcih, od katere je plačeval Wernher škofu 40 denarjev in ki je bila last freisinškega škofa; prim. Blaznik P., Kol. Selške d., str. 20.

¹¹ Fra 31, št. 279, str. 303—304.

Poljska razdelitev na Sorškem polju

- GRUDE
- NEPRAVILNI DELCI
- CELKI
- PRAVILNI DELCI
- PROGASTE GRUDE
- SKLENJENE PROGE
- GOZD IN PAŠA
- DOMINIKALNO OZEMLJE
- POLJE V POSESTI OKOLIŠKIH KMETOV

nili 1293 loški bratje Wernher, Konrad in Nikolaj z bratrancem Konradom Oglejskim pogodbo, v smislu katere ni smel nihče od njih odtujiti ali omejiti kakega skupnega fevda. Istočasno so uredili tudi razmerje do freisinškega škofa. Če bi njihov bratranec Konrad Oglejski na katerikoli način izgubil svoj delež, naj bi pripadala njegova pravica freisinškemu škofu, užitek pa loškim bratom. Če bi bratranec zakrivil kako nezakonito dejanje, naj bi pripadalo škofu vse, kar je izviral iz njegovega deleža. Kolikor bi se pregrešil kdo od bratov ali njih dedičev in bi se navzlic opominu ne poboljšal, naj bi zapadle vse pravice v celoti. Zaradi te obveze jim je bil škof pripravljen plačati sto oglejskih mark oziroma zastaviti do izplačila 14 hub v poljšiški (besniško ozemlje), 6 hub pa v sosednji strmiški županiji na selški strani.¹²

Navzlic vsem tem poravam pa se je vendar kazala samovoljnost Loških viteзов celo v dejanskem obračunavanju,¹³ kar je hotel škof preprečiti z dogovorom, po katerem so se 1270 Loški vitezi obvezali, da si ne bodo lastili nikakih pravic na freisinških gradovih in utrdbah in da bodo umaknili vse svoje ljudi iz loških posestev.¹⁴ Do miru pa s tem ni prišlo. Ko je Wernher mlajši zagrešil vrsto prekrškov, ga je freisinški škof 1275 pripravil do tega, da mu je bil voljan izročiti vso dediščino pod pogojem, da ostane Wernherju v užitek; če bi se pa še v bodoče pregrešil, naj bi pripadel škofu tudi užitek.¹⁵ Vse te obveznosti bi prišle dejansko v poštev le, če bi bil zemljiški gospod toliko močan, da bi jih lahko izvedel. V resnici temu ni bilo tako, na kar kažejo ponovne obljube Loških viteзов, da so pripravljeni napraviti konec vsem neprilikam, ki so jih povzročali freisinškim škofom.¹⁶

Položaj gradiščana v loškem stolpu je bil mestoma združen tudi z opravljanjem enake službe na *S t a r e m g r a d u*,¹⁷ od koder naj bi po Valvasorju potekal rod Loških gospodov (XI, str. 36–37). Stari grad, Wildenlack, ki sega morda še v predzgodovinsko dobo (str. 145), je dal freisinški škof v začetku 14. stoletja temeljito obnoviti. Saj je potrošil v letih 1317–1320 preko 400 oglejskih mark za ureditev jarka in zgraditev zunanjega obzidja.¹⁸ Na tej sicer odmaknjeni, a vsekakor važni točki, so se gradiščani večkrat menjavali. Tako je postavil škof za leto 1315 na to mesto polhograjska gospoda Markvarda in Rüdigerja, ki ju je plačal deloma v denarju (20 mark), deloma v naravi (150 modijev rži in ovsu ter 600 sirov); za stražo in vratarje sta morala

¹² Fra 31, št. 405, str. 440–445.

¹³ Fra 31, št. 280, str. 304–305.

¹⁴ Fra 31, št. 285, str. 308–309.

¹⁵ Fra 31, št. 308, str. 331–332.

¹⁶ Bratje Wernher, Konrad in Nikolaj 1285 ob nastopu novega škofa Emihona, Fra 31, št. 373, str. 396–397; Konrad 1313, Fra 35, št. 494, str. 69–71.

¹⁷ N. pr. 1357, Fra 35, št. 724, str. 315–316.

¹⁸ Fra 36, str. 61–62.

poskrbeti sama.¹⁹ — Ulrik Stubenberg je 1357 združil službi gradiščana v loški spodnji utrdbi in na Starem gradu proti plačilu letnih 80 oglejskih mark; izrabil je namreč denarno zadrego freisinškega škofa, ki mu je posodil 250 gld.²⁰ — Za vlade Friderika III. je imel do 1449 v cesarjevi službi grad v oskrbi Andrej Fröhlich. Fröhlich poteka verjetno iz rodbine, ki je imela 1423 na loških tleh v fevdu 1 hubo v Crngrobu, 1 pri Sv. Ožboltu, 1 pa v Besnici. Leta 1449 je Friderik III. ukazal svojim oskrbnikom na freisinških kranjskih gradovih, da so gradove izročili Juriju Lambergu kot zastopniku freisinškega škofa Ivana. Oskrbništvo na Starem gradu je tedaj prevzel Osterman Liebenberger.²¹ Proti koncu 15. stoletja je bil gradiščan na Starem gradu Jurij Sigesdorfer.²² V 16. stoletju je pa grad odslužil; v urbarju 1568 je omenjen kot star grad. V Valvasorjevem času so bile tam le še razvaline.²³

Na osnovi opravljanja službe gradiščana so se v Loki uveljavljale še nekatere druge plemiške rodbine, med katerimi je bila v prvi polovici 15. stoletja najmočnejša rodbina Ivana Loškega (Hans von Lagk). Ta je imel 1423 v fevdu razen stolpa v Besnici, dvorca v Rakovici in 8 kmetij v besniškem območju tudi 4 hube v Stražišču.²⁴ Njegova sinova Melhior, ki mu je dal 1423 škof v oskrbo loško zgornjo utrdbo z vsemi pritliklinami,²⁵ in Baltazar sta imela tedaj v fevdu stolp v Loki na Spodnjem trgu (Noumarkt), dalje mlin pri kopališču in onega na Studencu, dvorec v Stari Loki, razen tega pa še 2 hubi v Veštru, 1 v Virmašah, 2 v Žabnici, 2 na Godešču, 2 v Zmincu, 1 v Besnici; za 1 hubo v Hosti sta plačevala letno po 48 oglejskih denaričev.²⁶ Po njuni smrti je vse te fevde podedovala vdova Ana Haidenreich Verber,²⁷ ki je prodala obe hubi v Zmincu in eno hubo na Godešču takratnemu loškemu kaščarju Andreju Tschugelu,²⁸ leta 1449 pa škofu Ivanu dvorec in mlin pri kopališču.²⁹ Drobljenje fevdov se je nadaljevalo tudi kasneje; tako je rodbina Ivana Loškega izginila, ne da bi zapustila za seboj globlje sledove. — Prav majhne fevde je imel v svojih rokah Nikolaj Gutenberg, ki je bil leta 1426 loški

¹⁹ Fra 36, str. 122; prim. Andrejka R., Polhograjski baroni, GMDS, XXV—XXVI, 1944—1945, str. 105.

²⁰ Fra 35, št. 724, str. 315—316.

²¹ P. z., MM-Heckenst. 9, str. 309; P. z., HM, fasc. 158; f. knj. 1423, f. 33; gl. str. 182.

²² Mayer Fr., Ueber die Correspondenzbücher des Bischofs Sixtus von Freising 1474—1495, AOG, LXVIII, 1886, str. 497; Don., št. 170, str. 117; št. 171, str. 124.

²³ Valv., I, str. 115; XI, str. 36, 631.

²⁴ F. knj. 1423, f. 33'.

²⁵ P. z., HM, fasc. 137.

²⁶ F. knj. 1423, f. 35'.

²⁷ F. knj. 1423, f. 37'.

²⁸ F. knj. 1423, f. 46.

²⁹ P. z., HM, fasc. 137.

oskrbnik.³⁰ Pač pa so se močno uveljavile druge tri družine, ki so imele v začetku 15. stoletja na loških tleh večje fevde, na osnovi katerih so se razvile graščine v Puštalu, Stari Loki in Št. Petru pod Šmarjetno goro.

Med vsemi loškimi fevdalci so se v teku let povzpeli do največje moči puštalski graščaki. Po vsej priliki je bilo puštalsko ozemlje že zelo zgodaj odtujeno freisinškemu škofu. Po rekonstrukciji je bilo v Puštalu zemlje za tri hube, od katerih pa naletimo v urbarjih 1291 in 1318 le na eno, ki je plačevala vsakokratnemu mitničarju letno po 40 denarjev.³¹ Kasneje se Puštal v freisinških urbarjih sploh več ne omenja. Pač pa srečavamo v listinah 15. stoletja puštalske gospode. Tako nastopa Otto de Purchstallo kot priča med leti 1214—1220;³² Marchlinus de Purchstal je bil porok 1286;³³ Winther Puštalski se je 1297 oženil z Juto, hčerjo smledniškega gradiščana Ulrika Chropfa.³⁴ Puštalski fevdalci so povzročali freisinškemu škofu marsikatero težavo, kar dokazuje listina iz 1295; takrat sta se namreč zavezala puštalska brata Winther in Konrad, da bosta dosegla v določenem času milost pri škofu in prijateljstvo pri loškem gradiščanu Konradu, sicer ju čaka zapor v gradu ali v stolpu in izguba fevdov, ki sta jih imela od freisinškega škofa.³⁵

Kakor je razvidno iz fevdne knjige 1423, ni bila takrat puštalska fevdna posest na loških tleh posebno obsežna. Knjiga omenja Jorga in Gala, sinova Bertlema Puštalskega, ki sta imela v fevdu razen puštalskega dvorca še eno hubo na Godešču in dve hubi na Fojkah, poleg tega pa uživala domec z vrtom pri mestnih vratih, od katerega sta letno plačevala po 20 oglejskih denaričev (f. 35'). Toda v teku stoletij se je puštalska posest silno razmahnila ne le v mejah loškega gospostva, nego tudi v sosedstvu. Svojo moč so Puštalski deloma črpali tudi iz službenega razmerja do freisinškega škofa. Leta 1449 je imel Gal v cesarski službi v oskrbi gornji stolp v Loki (Oberrak).³⁶ Prav tam je bil v škofovi službi dolga leta, najmanj od 1485 dalje gradiščan Joahim Puštalski, ki je dobil 1516 pravico do ribolova na Sori.³⁷ V prvi polovici 16. stoletja srečamo v imenjski knjigi poleg Karla Puštalskega (GB IV, f. 67) še brata Krištofa in Morica, ki je bil poročen s Katarino Hohenwart (GB I, 407, 424). Posest obeh bratov je bila ob njuni smrti proti sredi 16. stoletja dokaj obsežna, saj je znašala davčna ocenitev 52 gld. 59 krc. (GB II). Vsa dediščina je pripadala 1588 Ja-

³⁰ F. knj. 1423, f. 57; P. z., HM, fasc. 137.

³¹ Fra 36, str. 175.

³² Gr. V, št. 232, str. 125.

³³ Fra 31, št. 395, str. 431.

³⁴ Fra 31, št. 422, str. 462.

³⁵ Fra 31, št. 410, str. 450.

³⁶ P. z., MM, Heckenst. 9, str. 309.

³⁷ Fasc. Sk. Loka-mesto in gospostvo; listina iz 1625; Koblar A., Drob-tinice, o. d., str. 186; P. z., HM, fasc. 138.

kobu, ki je pa umrl brez potomcev. Dediči se po njegovi smrti niso mogli sporazumeti.³⁸ Leta 1604 je bilo skoraj $\frac{2}{3}$ puštalske posesti pripisane na loškega trgovca z železom Lenarta Kunstla³⁹ in Mihaela Paplerja (GB IV, 67), starološkega graščaka, ki je kmalu nato zagospodaril nad vso omenjeno posestjo (GB V, 123'). Toda medtem je začel uveljavljati svoje pravice Andrej Paradeiser, sin Ane, hčere Krištofa Puštalskega,^{39a} oziroma za njim Andrejeva pranečakinja Ana Marija Posarelli, roj. Paradeiser. Njej je podelil 1623 freisinški škof preko svojega pooblaščenca Hitzinga v fevd puštalsko posest, ki ji je pripadalo 36 tamkajšnjih kajzarjev, dve hubi na Godešču, 1 v Hosti, 1 v Gorenji vasi, 1 v Zabnici, 1 pri Sv. Ožboltu in 2 v Podreči.^{39b} Odslej je ostala puštalska posest do konca 17. stoletja skoraj nespremenjena z ocenitvijo 47—15—. Pač pa je v tem času prav pogosto prehajala iz rok v roke. Leta 1646 jo je prevzel Ivan Jožef Taller zu Neuthall, ki je kasneje s poroko stopil v krog rodbine Posarelli.⁴⁰ Leta 1671 je prešla posest na Ivana Ludovika pl. Hohenwarta, ki jo je še istega leta prodal tastu Ferdinandu Ernestu Apfaltrerju (GB VI, 104). Po obsegu nespremenjeno imenje je kupil 1696 poljanski kmetijski sin Marko Oblak.

Rodbina Oblakov poteka iz Lučen.⁴¹ Markov oče Andrej je bil gruntar v Gorenji vasi v Poljanski dolini.⁴² Podjetni Marko si je pomagal s kupčijo v taki meri, da so ga uvrščali med prve trgovce z železom na Kranjskem, kakršno mesto so obdržali tudi njegovi potomci v 18. stoletju.⁴³ Leta 1672 je kupil v Škofji Loki hišo; 1685 je povečal svojo posest še z majhnim zemljiščem »Pod ceglom« (vnter dem Ziegl) ob Poljanski Sori, kakor se še danes imenuje del puštalskega ozemlja s stavbo, ki nima običajnega kmetijskega lica.^{43a} Leta 1688 si je pridobil plemstvo; prevzel je naslov pl. Wolkenberg auf Ziegelfeldt.⁴⁴ Od 1696 je bila puštalska graščina do najnovjših dni povezana s to rodbino. Marko Oblak se je uveljavljal tudi izven puštalskega območja. Od kneza Ferdinanda Auersperga je kupil 1707

³⁸ Herrschaft Lack, Camer Procuratur — seznam fevdov.

³⁹ Prim. Andrejka R., Polhograjski baroni, o. d., str. 105.

^{39a} Herrschaft Lack, Camer Proc. — seznam fevdov; Witting J., Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«, Neue Folge, 1894, str. 129, 132.

^{39b} Herrsch. Lack, Camer Proc. — seznam fevdov.

⁴⁰ Herrsch. Lack, Camer Proc. — pismo iz 1659; Witting J., o. d., 1895, str. 239.

⁴¹ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 59.

⁴² Urbarji 1642—1645, 1660; fasc. Genealogija.

⁴³ Müllner A., Geschichte des Eisens in Inner Österreich von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrh., I, 1908, str. 753.

^{43a} F 6, Br. Wolkenberg, fasc. II, št. 12, 14.

⁴⁴ GB VI, vl. 9'; VII, 180'. Imenjske knjige citiram po razporeditvi Polca J., Svobodniki na Kranjskem, GMDS, XVII, 1936, str. 22—26. Po imenjskih knjigah citirane letnice niso vedno zanesljive. — Breckerfeld, Genealogica II.

postojnsko gosposčino s 551½ in Šneberk z 28 hubami. Šneberk je prodal še istega leta dalje, s čimer pa ni mogel bistveno zmanjšati dolga, ki si ga je ob tej kupčiji nakopal.⁴⁵

Trgovski duh je podedoval tudi Markov sin in naslednik Franc Oblak. Bil je v živahnih trgovskih stikih z Benečani,⁴⁶ kupčeval je pa tudi z zemljo in desetini. Puštalsko posest je v kratkih petnajstih letih podvojil. Nakupil je zlasti mnogo desetini po loškem gospostvu, tako n. pr. 1723 od dvorne komore desetino po Poljanski dolini za 48.000 gld.; pridobil si je pa desetine tudi izven loškega ozemlja. Obenem je zaokrožil puštalsko posest s štirimi hubami v Vincarjih in tremi v Zmincu; izven loškega gospostva je razširil puštalsko ozemlje na Jeterbenk, Zbilje in Podreče.⁴⁷ Leta 1719 je proglasil puštalsko posest za fidejkomis, kar je bilo potrjeno 1727.⁴⁸ L. 1722 je prodal postojnsko gosposčino dvorni komori za 83.250 gld., kar naj bi bilo po pogodbi izplačano v treh obrokih. Obenem je pa kupil 1723 za 83.088 gld. celotno posest blagajskih grofov, tako Pono- viče z 59—4—, Lubek s 153—42—2, graščino Na Bregu pri Ribnici (Willingrein in Rosenprunn) s 150—53—, Ribče pri Lazah onstran Save (Fischern) s 27—5—2½ poleg nekaterih manjših objektov. Ob tej kupčiji se je moral Franc Oblak močno zadolžiti. Še preden je utegnil izplačati kupnino, je nenadoma umrl.⁴⁹

Njegova rodbina je bila v stalnih denarnih zadregah. Puštalski fidejkomis je imel v rokah najstarejši sin Franc Anton. Sredi 18. stoletja je obsegala ta posest poleg vseh fevdov iz 1623 na loškem ozemlju še dva nova kajzarja v Puštalu ter 4 hube v Vincarjih in 3 v Zmincu. Razen tega so imeli puštalski Oblaki fužino ob Selški Sori, od katere so plačevali freisinškemu škofu letno po 5 gld.; dajali so jo v najem. Še večja je bila puštalska posest izven loškega gospostva; tako so imeli Oblaki v Podreči poleg 1 hube in dveh ½ hub še tri kajže, v Zbiljah 4 hube in 4 kajže, v Prebačevem 16 hub, dve ½ hube in 5 kajž, na Šenkovem turnu 3 hube, šest ½ hub in 2 kajži, v Volčjem potoku 1 hubo in dve ½ hubi, v okolici Jeterbenka (Sv. Marjeta, Sv. Florijan, Sv. Katarina) pa 4 hube, pet ½ hub, dve ¼ hubi in 1 kajžo.⁵⁰

Dediščino je prevzel 1765 Franc Rudolf, za njim pa 1807 Franc Jožef.⁵¹ V drugi polovici 18. in v prvi polovici 19. stoletja je začela polagoma kopneti. Leta 1775 so odpadle kmetije v Vincarjih in Zmincu; odprodane so pa bile tudi marsikatero desetino širom po

⁴⁵ GB VI, 481; vl. 10; F 6, Br. Wolkenberg, fasc. III.

⁴⁶ F 6, Br. W., fasc. III.

⁴⁷ GB VI, 499; vl. 9', 10; RDA, fasc. 277, št. 19.

⁴⁸ D. d., 1 citron B 5.

⁴⁹ GB VI, 46, 47, vl. 21, 21', 22, 22'; F 6, Br. W., fasc. III.

⁵⁰ RDA, fasc. 277, št. 1, 24; fasc. 2, št. 45; fasc. Herrschaft Lack, Waldstreitigkeiten, 1552—1700.

⁵¹ D. d., 2 pepelnata I 17.

loškem gospostvu in izven njega.⁵² Izvenpuštalska posest se je pa polagoma Oblakom popolnoma izmuznila. Leta 1758 je bila odprodana graščina Na Bregu grofu Gvidonu Cobenzlu (GB VII, 168), medtem ko je ponoviški kompleks z Lubekom 1827 prešel na dr. Antona Pfeffererja (GB XIX, 205).

Starološki grad se je verjetno razvil iz dvorca loškega zemljiškega gospoda (str. 149). Usoda tega gradu je bila tesno povezana z raznimi rodbinami, katerih člani so bili v službi freisinškega škofa. Ni izključeno, da je Viljem de Altenlok, ki ga srečamo 1286, v zvezi s tem gradom.⁵³ Prav gotovo pa dobimo sled za starološkim gradom v fevdni knjigi 1423. Knjiga omenja v Stari Loki razen polovičnega dvorca, ki je bil v rokah Petra Formacherja, še dva cela dvorca; oba sta lokalizirana v neposredno bližino župne cerkve (»pei der pharrkirchen«, »gegen dem Pfarhof«); eden je bil v rokah loških bratov Melhiorja in Baltazarja, drugi v posesti Ivana Liemberga. Liemberg je imel razen tega v fevdu od freisinškega škofa še 1 hubo v Virmašah, 3 v Žabnici, 2 v Bitnju, 7 v Jami in 5 v Besnici.⁵⁴

V začetku 16. stoletja je bila starološka graščina v rokah rodbine Sigesdorf, katere člani so bili skozi vse 16. stoletje v službi loškega zemljiškega gospoda kot oskrbniki oziroma žitničarji. Tako je bil konec 15. in v začetku 16. stoletja loški žitničar, 1501—1502 pa tudi oskrbnik Jurij Sigesdorf, ki je bil nekaj časa gradiščan na Starem gradu (str. 178).⁵⁵ Baltazar je bil 1515 žitničar, v letih 1527 do 1529 je pa s to službo združil še oskrbništvu.⁵⁶ Lenart pl. Sigesdorf zue Grosswingkhleru je bil v škofovi službi blizu štirideset let kot loški žitničar oziroma oskrbnik (1530—1569);⁵⁷ nekaj let je bil celo zakupnik loškega gospostva.⁵⁸ Enako je imel v zakupu loško gospostvo 1584 tudi Lenartov sin Filip, ki je bil sicer oskrbnik in več let tudi žitničar (1572—1584).⁵⁹ Po vsej priliki je bil zametek starološki graščini Liembergov dvorec; med graščinskimi fevdi se namreč omenja tudi les v Lubniku z nazivom »Liebennberger Risenn«. Sicer so bili združeni z graščinsko posestjo razen polja okrog gradu in domca pred mestnimi vrati še trije travniki v Pevnu in Dorfarjih ter dve cajnarici v Podnu, od katerih je bilo pa treba plačevati freisinškemu škofu

⁵² GB IX, 56—57; D. d., 5 modra K 28.

⁵³ Fra 31, št. 395, str. 431.

⁵⁴ F. knj. 1423, f. 35', 36'; Ivan Liebenberger — fasc. Šk. Loka in gospostvo 1540.

⁵⁵ Don., št. 170, str. 117; Chmel J., Zur Geschichte der bisch. freisingischen Herrschaften in Österreich während der Zeit des Bischofs Sixtus, Österreich. Blätter f. Literatur und Kunst, IV, Wien 1847, str. 406; urbar 1501, f. 379.

⁵⁶ Kos Fr., Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, IMK, II, 1892, str. 3.

⁵⁷ F. knj. 1540; Don., str. 5—10, 46—48.

⁵⁸ Don., št. 20, str. 9; št. 22, str. 9—10.

⁵⁹ Don., št. 43, str. 50; Kos Fr., Zgod. pobirki, o. d., str. 3.

letno 4 ogr. goldinarje.⁶⁰ Cajnarici sta bili verjetno ob Prifarškem potoku; eno je pridobil Jurij Sigesdorf z zamenjavo za hišo v Loki 1488,⁶¹ druga je bila 1501 še v rokah Petra Larensaka. Razen omenjenih cajnaric je bila 1540 v Podnu pri Krevsovem mlinu še neka fužina, ki jo je imel Valentin Naglschmidt iz Stare Loke (am fronhoff). Verjetno je povodenj 1540 vse te objekte uničila (f. knj. 1540), kajti urbar 1560 fužin v Podnu ne omenja več. — Za Baltazarja Sigesdorfa so spadale h graščini še razne kajže, tako 11 njih v Stari Loki s podložniki najrazličnejših obrtniških priimkov, 2 v Veštru, 3 na Trnju, 2 v Žabnici, 1 pa v Hosti. Graščini je pripadala tudi desetina od 6 hub v Zmincu.⁶² Razen tega je dobil Baltazar 1519 od škofa v fevd vseh pet hub v Vincarjih.⁶³

Iz graščinskih urbarjev 1534 in 1540 je razvidno, da je bila takrat celotna posest precej močna. Obsegala je 6 hub v Stari Loki, 1 hubo v Veštru, 4 v Vincarjih, 1 v Virmašah, 2 v Žabnici, 1 na Češnjici, 2 v Zmincu, razen tega pa še več hub izven loškega gospostva, tako 1 v Senici, 1 na Pšati, 1 v Gameljnah, 1 v Stanežičah, 2½ v Polhovem gradu, 2 v Belici in 1½ v Horjulu. Poleg tega je bilo graščini podložnih večje število kajž, tako v Stari Loki 34, na Trnju 2, v Veštru 3, Hosti 1, Starem dvoru 1 in v Dorfarjih 2; prav tako so pripadale graščini razne desetine izven loškega gospostva. Poudariti je pa treba, da je tvorila jedro starološke graščine Baltazarjeva posest, kakor je razvidno iz kupnih pogodb in fevdnih pisem 17. stoletja.⁶⁴ Po smrti Katarine Sigesdorf 1540 je prišla graščina v roke zeta Baltazarja Sigesdorfa Andreja Lamberga s Črnelega, ki je prodal posest 1542 svojemu svaku, možu druge Baltazarjeve hčere Viljemu Raspu, čigar oče Pavel Rasp je bil loški oskrbnik 1510—1522.⁶⁵ Viljem Rasp je v nekaj letih svojo posest z dedovanjem in nakupi skoraj podvojil. Toda Viljemov sin Baltazar je starološko graščino razdelil med svoja sinova Viljema in Jurija; z razdelitvijo se je razrahljala vez do posesti. Tako je prodal 1596 Jurij Rasp svojo polovico Mihaelu Paplerju, ki je 1618 pridobil od Viljema Raspa še drugo polovico. Odprodaja je bila pa omejena le na temeljno Baltazarjevo posest. Kajti ne glede na to prodajo je imela rodbina Rasp še dalje na loškem ozemlju marsikatero zemljišče in desetino; njeno imenje je celo rastlo, zlasti v 17. stoletju za Viljema in Ivana Jurija Raspa.⁶⁶

⁶⁰ Sk. Loka-mesto in gospostvo 1540.

⁶¹ Listina 19/9, 1488.

⁶² Sk. Loka-mesto in gospostvo; Strahlova zbirka, listina 1521.

⁶³ P. z., HM, fasc. 139.

⁶⁴ Strahlova zbirka.

⁶⁵ Fasc. Genealogija; Valv. XI, str. 16; Kos Fr., Zgod. pobirki, o. d., str. 3; Witting J., o. d., 1895, str. 178.

⁶⁶ Strahlova zbirka, listina iz 1634; Inv. XII, 26, št. 48, 42; GB IV, 101; V, 89; VI, 145; fasc. Genealogija; Herrschaft Lack, Camer Proc. — Lehensbrief 1634, seznam freisinških fevdov iz začetka 17. stoletja.

Ločan Mihael Papler je bil s svojim imenjem prepisan 1601 med viteze (GB IV, 355). V nekaj letih je svojo posest toliko dvignil, da je znašala ocenitev 75—55— (GB V, 123'); vendar je polovica na novo pridobljene posesti že 1625 ponovno prešla na Puštalce (str. 180). Leta 1634 je prodal starološko graščino Juliju Scarlichiju z ocenitvijo 18—5—, medtem ko je večjo polovico (25—39—2) nekaj let nato razdrobil z daritvami.⁶⁷ Odslej so se gospodarji graščine večkrat menjavali. Leta 1669 je sklenil Julijev sin Karel Scarlichij z Janezom Pečaherjem iz Šeferta pogodbo, po kateri je zamenjal za doplačilo graščino za hišo sredi Glavnega trga v Škofji Loki in za pristavo pred mestom.⁶⁸ Leta 1686 je prešlo posestvo na Ivana Gottharda Lukančiča, čigar mačeha Marija Elizabeta, roj. Juliani, je bila vdova po Francu Karlu Scarlichiju.⁶⁹

Ivan Gotthard je potekal iz loške rodbine, ki se je med vsemi tamkajšnjimi meščanskimi družinami 17. stoletja najbolj dvignila in ki je prevzela po sprejemu plemstva naslov pl. Hertenfels.⁷⁰ To rodbino srečamo sredi 16. stoletja v urbarjih in imenjski knjigi. Vincenc Lukič (1560) oziroma Peter Lukančič (1568) sta omenjena v urbarjih v zvezi z novo cajnarico pri mlinu na Studencu v Škofji Loki, ki jo je dovolil postaviti zemljiški gospod na mestu, kjer so stale prejšnje stope za čreslo. Peter Lukančič je imel le majhno imenje z ocenitvijo 1—45— (1555, GB IV, 356'). Ta posest je pa močno narastla v sledečih desetletjih za Sebastijana Lukančiča, ki je bil trgovec z železom v Škofji Loki.⁷¹ Sebastijan Lukančič je nakupil predvsem razne desetine po loških tleh, zlasti v Poljanski dolini, pa tudi na ozemlju v sosedstvu loškega gospostva.⁷² Posest se je za njegovih dveh dedičev Jurija in Gregorja razdrobila; Jurijev delež je prešel sčasoma ves v posest loških klaris, medtem ko je Gregorijevo imenje končno kupil Gabrijel Lukančič (GB V, 370, 370'). Gabrijel je v letih 1656—1688 ponovno utrdil posest; nakupil je vrsto desetini širom po Selški dolini in v Gostečah, obenem si je pa pridobil 1680 od Jurija Sigmunda pl. Wernekha 4 hube v Vincarjih in 3 hube v Zmencu. Pred smrtjo je razdelil posest med štiri sinove. Vendar nihče od njih ni dalje časa vzdržal. V prvih dvajsetih letih 18. stoletja je večina Lukančičevega ozemlja prešla na puštalskega Oblaka (GB VI, 275—277). Eden Gabrijelovih sinov je Ivan Gotthard, lastnik starološke graščine, ki je to posestvo prodal 1705 dalje Ivanu Juriju Prešernu.⁷³ Toda že naslednje leto je prešla graščina v roke Ivana Adama pl. Erberga, 1755

⁶⁷ Inv. XIII, 54; ljubljanska listina št. 25; GB V, 123'.

⁶⁸ Strahlova zbirka — listina 1669.

⁶⁹ Strahlova zbirka — listina 1698; Witting J., o. d., 1894; str. 125 do 126; GB VI, 216.

⁷⁰ Fasc. Genealogija.

⁷¹ Müller A., o. d., str. 151, 154.

⁷² GB IV, 356'; V, 370.

⁷³ GB VI, 275; VII, 177.

pa po dražbi v posest Matevža Demšarja (GB VI, 269'), ki je bil kmetškega rodu iz Žetine v Poljanski dolini.⁷⁴ Kot trgovec s platnom je bil v živahnih trgovskih zvezah tako s Trstom in Reko kakor tudi s severno Italijo (Benetke, Milan, Parma, Mantua, Bologna).⁷⁵ S platnom je trgoval na debelo tudi njegov sin in naslednik Jožef Demšar, ki je tako še pomnožil lepo premoženje.⁷⁴ Takrat je spadalo pod starološko graščino 5 hub v Stari Loki in 1 huba v Žabnici ter 29 kajž v Stari Loki. Izven loškega gospostva je bila graščini podložna le 1 huba v Brezju pri Kamniku in 1 huba ter 1 kajža v Hrašah pri Smledniku. Posest se je v drugi polovici 18. stoletja le malenkostno povečala z nakupom raznih parcel v okolici Škofje Loke in s pridobitvijo nekaterih desetin.⁷⁶ Zveza med starološkimi graščaki in freisinškim gospostvom se je tedaj kazala v tem, da so morali starološki gospodje plačevati ob vsakokratnem nastopu novega freisinškega škofa po 52 gl. in 1 dukat.⁷⁷ Leta 1819 je prodal Jožef Demšar ml. starološko graščino svojemu svaku Frideriku Anzelmu pl. Strahlu; z njim je nastopila družina, ki je obdržala posest v svojih rokah preko sto let.⁷⁸

Schrottenthurn (šentpeterska graščina) spada tudi v vrsto tistih gradov, katerih korenine segajo daleč v preteklost. Ozemlje Št. Peter pod Šmarjetno goro, kjer je Schrottenthurn zrastel, je bilo freisinškim škofom že tako zgodaj odtujeno, da ga loški urbarji sploh ne omenjajo. Tamkajšnjih pet hub srečamo prvič v fevdni knjigi 1423; hube so pripadale takrat Ivanu Peisserju (f. 33'). Njegov dedič Ahac, ki je imel 1449 v rokah upravo loškega stolpa,⁷⁹ je odprodal dve hubi, eno od teh bratovščini Matere božje v šmartinski župniji.⁸⁰ Leta 1499 je prevzel po Volbenku Peisserju šentpetersko posest svak Mihael Frösach. Fevdno ozemlje je obsegalo tedaj 3 hube v Št. Petru, 1 hubo v Bitnju, vinograd na Šmarjetni gori in njivo na loškem Ošterfeldu.⁸¹

Grad je mlajša zgradba, ki so jo postavili v 16. stoletju gospodje pl. Schrott, po katerih ima ime.⁸² Posestvo je prešlo do 1539 v roke rodbine Teuffenpach iz Kranja, od teh pa 1574 v last Filipa Sigesdorfa.⁸³ Filip je uredil pri šentpeterskem dvorcu z dovoljenjem deželnih stanov 1583 v obsegu treh hub pristavo, ki jo je leta 1602 še

⁷⁴ Polec J., Spominu Edvarda in Karla Strahla, Zbornik za umetnost in zgodovino, 1930, str. 47.

⁷⁵ Inv. XI, 50, št. 59.

⁷⁶ RDA, fasc. 313, št. 1, 5, 13, 14, 15.

⁷⁷ RDA, fasc. 313, št. 1.

⁷⁸ GB XX, 1; Polec J., Spominu, o. d., str. 48.

⁷⁹ P. z., MM, Heckenst. 9, str. 309.

⁸⁰ F. knj. 1423, f. 49; IMK, 1894, IV, platnice 5 a.

⁸¹ Sk. Loka-mesto in gosp., 1540.

⁸² Valv. XI, str. 514.

⁸³ GB I, 427'; II; III; IV, 94', 115'.

razširil.⁸⁴ Ob tej priliki je Filip izpopolnil svoj naslov v »zu Groszwinklhorn vund Schrottenthurn«.⁸⁵ Rodbina Sigesdorfov je posest v dobrih sedemdesetih letih bistveno povečala, in sicer predvsem z ozemljem, ki je nekoč pripadalo Francu Lambergu na Kamnu;^{85a} če je bila določena Schrottenthurnu 1574 ocenitev 4—3—, je do 1643 narastla na 46—7—.⁸⁶

Leta 1647 je prodal Andrej Baltazar graščino Ivanu Pučarju (GB V, 76'), ki je bil poročen z Dorotejo Sidonijo, rojeno Sigesdorf. S porokami so se imena lastnikov menjavala. Doroteja Sidonija se je drugič poročila z Mihaelom Dienstmanom, hči iz drugega zakona Doroteja Sidonija pa z Ivanom Sigmundom Toperzerjem (GB VI, 124'). Sredi 18. stoletja so ležala graščinska posestva le deloma v mejah loškega gospostva. Poleg graščinske pristave je spadala h gradu še ena huba v Stražišču in štiri kajže pod Šmarjetno goro; pač pa se je posest bolj zajedala v besniško območje, kjer ji je pripadalo 11 kajž poleg dveh hub v Zabukovju in treh v Zgornji Besnici. Sicer se je pa graščinska posest širila v drobcih med Kranjem in Begunjami; z njo je bila združena v Orehovljah 1 kajža, v Britofu 1 huba, na Bregu 1 huba in 5 kajže, dalje v Žigani vasi, ki spominja s svojim imenom Sigisdorf na stare lastnike, 2 hubi in 2 kajži, na Otoku 1 huba in 1 kajža, v Zapužah 1 kajža in v Zgošah 1 huba. Vse to ozemlje je prešlo s porokami 1757 na rodbino pl. Garzarolli, 1807 pa na družino pl. Vest.⁸⁷ Posestvo je zelo oslabilo, ko je bilo 1836 odprodanih 21, 1840 pa 11 parcel.⁸⁸

Ajmanova graščina je v razliko z ostalimi graščinskimi posestvi na loškem ozemlju mlajšega postanka. Po Valvasorju je postavil grad malo pred 1689 loški glavar Fr. Matija pl. Lampfritzham pri Sv. Duhu na kraju, kjer so bile prej tri kmetije.⁸⁹ Notica se sklada z rekonstrukcijo kmetij pri Sv. Duhu, kjer se v Formah 1679 prvič pojavi ime Ehrenau s tremi hubami (str. 152). Graščina je prišla kaj kmalu s poroko v posest rodbine pl. Flachenfeld,⁹⁰ ki je imela proti koncu 17. stoletja v rokah vipavsko gospostvo, s katerim je bilo nekaj časa združeno tudi Ajmanovo posestvo (GB VI, 617). Rodbina Flachenfeld je pridobila od freisinškega škofa omenjene tri hube z zamenjavo treh kmetij v Žabnici.⁹¹ Sicer je pa Ajmanovo posestvo obsegalo predvsem kajže, ki jih je nakupil lastnik Ivan Krištof leta 1700; ko je pridobil še nekaj desetini od Ivana Pečaherja, je

⁸⁴ GB I, IV, 94', 95'.

⁸⁵ Don., št. 43, str. 50.

^{85a} GB IV, 51', 95'; V, 23.

⁸⁶ GB IV, 94'; V, 76'.

⁸⁷ RDA, fasc. 289, št. 8, 22; GB IX, 165; XX, 212.

⁸⁸ Instrumentenbuch III, 438—441; VI, 49—55.

⁸⁹ Valv., XI, str. 127—128.

⁹⁰ Fasc. Genealogija.

⁹¹ RDA, fasc. 2, št. 35.

imenje toliko narastlo, da je znašala ocenitev 13—4—2. Leta 1725 je bila graščina tudi formalno odcepljena od vipavskega ozemlja in prepisana na Ivanovega sina Lovrenca Krištofa (GB VI, 617), ki je prodal posestvo 1746 Ivanu Adamu Dinzlu pl. Angerburgu.⁹² Iz podrobnega seznama je razvidno, da so spadali takrat pod Ajmanov grad predvsem različni kajžarji s Sorškega polja, tako 15 njih v Stari Loki, 1 v Formah, 1 pri Sv. Duhu, 2 v Šutni, 1 v Starem dvoru in 1 v Hosti; posest je segala tudi v besniško ozemlje, kjer je zajemala v Spodnji Besnici 3 hube in 1 kajžo, v Zgornji Besnici pa 1 hubo. Graščinska posest se je pa širila tudi preko meja loškega ozemlja: tako so spadale k njej 3 hube in 2 kajži v Zbiljah, ½ hube in 3 kajže v Mošah, 3 hube in 2 kajži v Čirčičah, 1 huba na Visokem pri Kranju in 2 kajži v Šenčurju. V drugi polovici 18. stoletja so bili graščini pripisani še razni svobodniki.⁹³ Leta 1789 oziroma 1791 je prišlo posestvo v roke dr. Jožefa Haymanna, po katerem se grad še danes imenuje. S poroko je bilo imenje 1799 pripisano na ime pl. Becken,⁹⁴ toda že 1801 je kupil grad Jožef Dietrich.⁹⁵ S poroko je pripadla graščina končno leta 1847 rodbini Detela (GB XX, 19).

Razen fevdov, ki so jih dobili poedinci v zvezi z opravljanjem službe, najdemo na Sorškem polju še drug tip posestev, t. j. kmetije, ki so jih dobili posamezniki po grajskem pravu v svoboden deden zakup s pravico, odtujiti jih le tistim, ki so podložni škofu. Obveznosti do zemljiškega gospoda se kažejo le v tem, da so plačevali vsakokratnemu loškemu mitničarju letno po 40 denarjev najemnine, medtem ko so mogle biti služnosti le prostovoljne. Pač pa so bili obvezani opravljati v primeru sile javno roboto za deželno ali gospostvo in plačevati davek za deželnega kneza kot odvetnika. Take kmetije so imeli v rokah predvsem loški meščani; kot po drugih mestih so bili namreč tudi v Škofji Loki prvi meščani obenem poljedelci.⁹⁶

Tako je ohranjena listina, po kateri je razdelil 1263 škof kmetijo Sluczelhub meščanom Nikolaju, Valpotonovemu sinu, Wernherju, njegovemu zetu z Goldruno in njegovi hčeri Marjeti,⁹⁷ ki pa niso bili dolgo v posesti tega ozemlja. Leta 1291 je imel namreč polovico te kmetije duhovnik Herandus, druga polovica, v rokah jeterbenškega Gotfrida, pa je prišla do leta 1318 v posest loškega meščana Jakoba Speyserja.⁹⁸ — Na podoben način je razdelil škof 1263 tri kmetije — Prechube in dve Raeblinovi hubi v neposredni bližini Škofje Loke —

⁹² GB VI, 221; vl. 27'

⁹³ RDA, fasc. 239, št. 21, 36; GB, IX, 14; gl. str. 194.

⁹⁴ D. d., 2 pepelnata E 26.

⁹⁵ D. d., 4 modra, G 4.

⁹⁶ Zwitter Fr., Starejša kranjska mesta in meščanstvo, str. 16, 17, 21; Fra 31, št. 231, str. 244—245; št. 232, str. 245—246.

⁹⁷ Fra 31, št. 231, str. 244—245.

⁹⁸ Fra 36, str. 177; Fra 35, št. 686, str. 279.

na 24 njiv, ki so jih bili deležni loški meščani, med njimi dva kovača, dva mesarja in en krznar.⁹⁹ — Enako je bila razdeljena med meščane pred 1291 huba, ki jo je imel prej stražnik sadovnjaka oziroma še pred njim Raebelinus.¹⁰⁰ Pa tudi sicer omenjata urbarja 1291 in 1318 več hub, od katerih je prejemal zemljiški gospod le po 40 denarjev in ki so večinoma ležale v neposredni bližini mesta. Tako je zabeležena pod Staro Loko kmetija Zeidelhúb, ki jo je imel meščan Rűzwurm; prav tam je ležala huba Pergarijeve sestre Marjete oziroma kmetija Alberta, Osredkovega sina.¹⁰¹ Zuchlinov sin je imel v Starem dvoru dve hubi, Sleglo kmetijo v Hosti, Rainischo v Stražišču.¹⁰² Mitničarju je plačevala tudi ena huba v Virlohu;¹⁰³ posebno olajšavo je uživala kmetija v Crngrobu, ki je nesla gosposčini le 50, a tista, ki jo je imel v rokah Gerbot v Virmašah, celo le 20 denarjev.¹⁰⁴ — Nekaj takih kmetij je bilo v rokah raznih funkcionarjev. Tako je podelil 1261 škof neko hubo v okolici Škofje Loke mitničarju Reinhardu;¹⁰⁵ hubo v Puštalu je imel 1291 sin nekdanjega loškega kaščarja Jakoba Swanona,¹⁰⁶ a bivši sodnik Gotfrid kmetijo v Hosti.¹⁰⁷ Dve kmetiji v okolici Škofje Loke sta bili celo v rokah poedincev izven loškega gospostva, tako huba, ki jo je imel vrbski kanonik Wulfing,¹⁰⁸ in kmetija, ki je bila v posesti jeterbenškega Gotfrida, pa je hkrati z zgoraj omenjeno polovično hubo prešla v roke loškega meščana Jakoba Speyserja.¹⁰⁹ — V ostalem so pa skušali loški meščani povečati svoje polje z oranjem ledine v neposredni bližini mesta, zlasti v Viršku, kjer so nastajale proti koncu 13. in v začetku 14. stoletja mnoge novine.¹¹⁰ Poljedelski značaj loških meščanov se je ohranil deloma do danes, ko imajo še vedno številni Ločani svoje parcele v okolici mesta.

Opisane kmetije so omenjene tudi v vseh ostalih loških urbarjih, in sicer pod skupnim imenom »Viertzkari« (štiridesetkarji). Tako so jih očitno imenovali zaradi nekdanje dajatve, ki je znašala od hube 40 denarjev. V času od 16. stoletja dalje so bile te kmetije domala vse podložne raznim cerkvenim ustanovam; ena v Stari Loki je pripadala starološki, ena v Hosti pa puštalski graščini. Pač pa je bilo treba od njih oddajati freisinškemu zemljiškemu gospodu tudi tedaj po 12 do 48 β letnega davka in po 15 denarjev kot sbaigelt. Statistična

⁹⁹ Fra 31, št. 232, str. 245—246.

¹⁰⁰ Fra 36, str. 178.

¹⁰¹ Fra 36, str. 176.

¹⁰² Fra 36, str. 172, 174, 175—176.

¹⁰³ Fra 36, str. 178.

¹⁰⁴ Fra 36, str. 180, 174.

¹⁰⁵ Fra 31, št. 208, str. 216.

¹⁰⁶ Fra 36, str. 175, 125—126.

¹⁰⁷ Fra 36, str. 175—176.

¹⁰⁸ Fra 36, str. 176.

¹⁰⁹ Fra 36, str. 177.

¹¹⁰ Fra 36, str. 181—182.

primerjava kaže veliko kontinuiteto. Štiridesetkarje dobimo namreč skoraj v istem številu prav v tistih naselbinah kot 1291 in 1318. Na večjo razliko naletimo le v Stari Loki, kjer je naštetih 1501 pod tem naslovom kar 12 hub proti 7 iz 1291 in 1318. Velika razlika je pa tudi v tem primeru bolj navidezna. Tri hube od 12 so bile 1501 v enih rokah in jih v kasnejših urbarjih ni več najti na tem mestu. Ena huba je spadala pod Vešter, ki je tudi sicer v urbarjih večkrat pomešan s Staro Loko (str. 157). Eno hubo je treba staviti v Vincarje, kar je razvidno iz fevdnega seznama Baltazarja Sigesdorfa, ki je med drugim prejel pet hub v Vincarjih. Imena štirih tamkajšnjih podložnikov se vsa ujemajo z urbarialnimi iz 1501; peti Florijan Formacher je spadal v smislu vira med štiridesetkarje; prav ta priimek pa dobimo pri staroloških štiridesetkarjih 1501 (prim. str. 183). — Stražiška huba se je razbila v dve polovici, od katerih so plačevali 1550 po 24 oglejskih denaričev. Drobljenje se je nadaljevalo v 16. stoletju; 1550 je n. pr. kupil Pavel Fakin od brata $\frac{2}{3}$ polovične hube (hišo, vrt, dve njivi, pol travnika).¹¹¹

Razširjenost teh hub naj osvetli sledeča razpredelnica:

	1318	1501	1560	1714
Stara Loka	7	10	6	6
Vincarje	—	1	1	1
Vešter	—	1	1	1
Puštal	1	—	—	—
Hosta	2	2	2	2
Stari dvor	2	2	2	2
Virmaše	1	1	1	1
Crngrob	1	1	1	1
Stražišče	1	—	—	—
Skupaj	15	18	14	14

Ob taki nepretrgani zvezi teh kmetij je jasno, da tudi v 15. stoletju razmere niso mogle biti bistveno drugačne. Res najdemo v fevdni knjigi 1423 sled za štiridesetkarji. Tako je plačeval Peter Froleich za hubo v Hosti 40 šilingov, Nicel Maler za hubo v Stari Loki 48 šilingov (f. 33), 40 oglejskih denaričev je dajal od hube veštrski mlinar (f. 35); izjemoma sta imela tako hubo celo loška ministeriala Melhior in Baltazar, ki sta plačevala za kmetijo v Hosti 48 oglejskih denaričev (f. 35'). V to skupino pa je treba šteti še marsikatero drugo hubo, pri kateri v fevdni knjigi dajatev ni izrecno omenjena, pa je bilo treba od nje plačevati. K temu nas upravičuje primer v Starem dvoru. Tam je imel hubo loški meščan Peter Sneider, za katero fevdna knjiga 1441 ne omenja dajatve (f. 48'), medtem ko je v zapisku 1445 označeno, da plačuje Peter Sneider od nje letno v loško kaščo (f. 49). Tako menda

¹¹¹ F. knj. 1540.

ne bomo pogrešili, če stavimo v splošnem v to skupino kmetij maloštevilne hube, ki so jih 1423 imeli v rokah loški meščani. S takim upoštevanjem je ostalo število štiridesetkarjev tudi v začetku 15. stoletja bistveno nespremenjeno.

Drobljenje posesti freisinškega škofa na Sorškem polju so povzročale tudi razne cerkvene in verske ustanove, ki so bile med njimi nekatere na loških tleh gospodarsko precej trdne. Te ustanove so postavljale svoj gospodarski temelj z raznimi volili; tak primer je n. pr. izpričan iz 1389, ko je določil freisinški škof Bertold, da naj se bere v starološki župni cerkvi dnevno maša za freisinškega škofa. V ta namen je dal na razpolago eno hubo v Stari Loki, eno v Veštru in eno v Crngrobu, zraven je pa še primaknil desetino v Dorfarjih, Bitnju in Vincarjih.¹¹² Urbar iz 1501 našteva kot cerkveno last poleg teh hub še po eno na Trati, Godešču, v Žabnici, Bitnju in Pevnu. S tem pa ni rečeno, da ni bila že takrat cerkvena posest močnejša, kajti v urbarjih so omenjena le tista zemljišča, ki so imela do freisinškega škofa kako obveznost.

Med cerkvenimi ustanovami si je nakopičil največje premoženje red loških klaris. Nunski samostan je ustanovil 1358 kamniški župnik Otakar vitez Blagoviški, čigar sestra Gizela je bila prva prednica v Skofji Loki. Otakar je samostan iz svojih sredstev precej bogato obdaroval.¹¹³ Ščasoma je imenje toliko narastlo, da je znašala 1546 ocenitev 122 gld (GB II). V sledečih sto letih se posest ni bistveno spremenila. Pač pa je narastel obseg imenja od srede 17. stoletja dalje. Marsikatero kmetijo je samostan tedaj kupil, marsikaj je pododel ali sicer dobil v dar (str. 184), marsikaj so prinesle s seboj redovnice ob vstopu v samostan. Tako je narastla ocenitev imenja do 1756 na 149—52.¹¹⁴ Takrat je imel samostan v posesti 77½ hube in 6 kajž poleg raznih desetih širom po loškem gospostvu. Kmetije so ležale večinoma izven loškega ozemlja. V loških mejah so imele klarise le 2 hubi v Zmincu, 1½ hube v Vincarjih, 1 hubo na Lipici, 1 v Crngrobu in 1 v Binklju, ki je bila sicer v seznamu štiridesetkarjev. Ostalo posestvo je obsegalo kmetije na Sorškem polju izven loškega gospostva (18½ hube in 5 kajž), v cerkljanskem območju na Gorenjskem (23¾ hube in 1 kajžo), zlasti pa v okolici Blagovice (28¾ hube), kar ni naključje, saj je bil ustanovitelj reda loških klaris tamkajšnji rojak.¹¹⁵ Leta 1782 je bil red razpuščen; premoženje v vrednosti okrog 100.000 gld. je prešlo v posest verskega fonda.¹¹⁶

¹¹² Fasc.: Uprava loških posestev — ecclesiastica, listina št. 17.

¹¹³ Fra 35, št. 727, str. 317—319; št. 730, str. 321—322; št. 732, str. 323—324; Schumi, Arch. I, 1882—1883, str. 92, 107.

¹¹⁴ GB V, 12; VI, 11'.

¹¹⁵ RDA, fasc. 3, št. 2.

¹¹⁶ GB VIII, 4; Milkowicz VI., Die Klöster in Krain, AÖG, 74, 1889, str. 454, 457.

Ozemlje freisinškega Sorškega polja je bilo v cerkvenem oziru razdeljeno na tri pražupnije: Staro Loko, Šmartin pri Kranju in Soro,¹¹⁷ ki so tudi načele freisinško sorško posest. Največji del loškega gospodstva je pripadal starološki župniji, ki je izpričana že za leto 1074.¹¹⁸ Na sedežu starološke župnije so se razvile do 16. stoletja kaplanije sv. Lovrenca, sv. Janeza Krstnika in zgodnje maše. Posest starološkega župnika in cerkvenih ustanov na sedežu župnije je do 16. stoletja toliko narastla, da je znašala 1546 ocenitev skupaj 87—27— (GB II). V sledečih stoletjih je ostalo imenje nespremenjeno, z izjemo župnikove posesti in imenja zgodnje maše, ki je nekoliko padlo. Prav zaradi tega lahko prenesemo posestne podatke iz srede 18. st. v dobo 16. stoletja. Razen zemljišč na Sorškem polju (gl. razpred. med str. 200 in 201) so spadale k župni cerkvi še 3 hube v Suhadolu, k župniji 2 hubi v Laborah, a h kaplaniji zgodnje maše mlin in 1 kajža v Sori. Poleg tega so se stekali tja še razni prispevki od njiv in travnikov iz bližnje in daljne okolice.¹¹⁹ Leta 1655 je bila ustanovljena bratovščina rožnega venca, ki je imela v posesti nekaj desetin v loškem gospodstvu (GB V, 289').

V Škofji Loki so se razvile do začetka 16. stoletja kaplanije svete Ane na loškem gradu, sv. Katarine (kaplanija zgodnje maše) in svete Trojice, ki so bile vse v začetku 16. stoletja gospodarsko precej močno zasidrane in se jim ni posest v sledečih stoletjih prav nič spremenila. Medtem ko se je omejevala kaplanija sv. Ane s svojo zemljo le na Sorško polje, je imela kaplanija zgodnje maše na Sorškem polju le dve hubi, razen tega ji je pripadala še ena huba v Bodovljah; v ostalem je pa segala njena posest na tla izven loškega gospodstva; v Dragi je imela 6, v Sori pa 2 hubi.¹²⁰ Temelje kapeli sv. Trojice, ki je stala na Glavnem trgu, je postavil loški meščan Volbenk Schwarz l. 1513.¹²¹ Posest kapele oziroma kaplanije je segala izven loškega gospodstva le v Podreče, kjer sta ji pripadala dva polgrunta, sicer je bila pa omejena na Sorško polje. Iz novoveških urbarjev je razvidno, da je ta ustanova obsegala dober del kmetij tako imenovanih štiridesetkarjev.¹²² — Razen teh ustanov je imela 1637 ustanovljena bratovščina Rešnjega Telesa manjše imenje (desetine v polhograjskem gospodstvu), ki je kasneje prešlo v posest loških Jugovicev¹²³ — podobno tudi mestni špital, katerega lastnina je bila 1770 prodana na dražbi.¹²⁴

Tudi posamezne podružnične cerkve so imele v posesti razna zemljišča; med temi je pripadala crngrobski cerkvi ena huba in ena

¹¹⁷ Prim. Kos M., Zg. Sl., str. 195.

¹¹⁸ Fra 31, št. 89, str. 89—90.

¹¹⁹ RDA, fasc. 19; fasc. 81; ŠkALj, št. 13, št. 459.

¹²⁰ RDA, fasc. 19, 20.

¹²¹ Plošča na Glavnem trgu v Škofji Loki.

¹²² RDA, fasc. 34, 82.

¹²³ GB V, 290; RDA, fasc. 323, št. 3, 5; gl. str. 193—194.

¹²⁴ RDA, fasc. 228; GB VIII, 310.

kajža na besniških tleh.¹²⁵ Nekatere (Godešče, Suha, Reteče, Peven) so dobivale prispevke le od posameznih parcel.¹²⁶

Šmartinska župnija je obsegala razen severnega konca Sorškega polja še njegov obsavski del, ki pa v splošnem ni spadal v loško gospostvo. Ta župnija se je s svojimi podružnicami dosti manj zajejala v freisinško posest. Tudi njihova zemljišča so doživljala v novejših stoletjih le neznatne spremembe. Zemljišča župnije v Šmartnem, ki so ji pripadale tudi razne desetine v Prašah, Jami, Stražišču in na Okroglem ter vrsta prispevkov od poedinih parcel na Sorškem polju, so narasla n. pr. s posestjo bratovščine Matere božje od 1654 do 1754 le za eno hubo v Jami.¹²⁷ Podružnici na Šmarjetni gori je pripadala v razpredelnici omenjena huba šele od 1731.¹²⁸ — Župnija v Sori, katere sedež leži izven loškega gospostva, je obsegala od freisinškega ozemlja le Pungert in Gosteče. Njej je bila podrejena ena huba v Gostečah, razen tega je pa pobirala vso desetino v Pungertu, deloma tudi v Gostečah.¹²⁹

Na Sorškem polju naletimo tudi na skromno posest kmetov svobodnikov, za katero je značilno, da ni bila podrejena nobenemu zemljiškemu gospostvu. Zato teh zemljišč niso vpisovali v urbarje, nego v imenjsko knjigo, t. j. v deželni kataster nepodložniških zemljišč. Svobodniška posest je nastajala po fevdni podelitvi ali pa z nakupom svobodniških, zlasti pa gosposočinskih zemljišč.¹³⁰ Kmetiška svobodniška lastnina, ki je bila do 1662 vpisana v imenjskih knjigah skupno z meščanskimi imenji, je pogosto menjavala lastnike in neredkokrat prehajala v roke meščanskega sloja ali plemstva.

Že najstarejša imenjska knjiga iz 1539 našteva take lastnike tudi na loških tleh; bili so večinoma iz vrst loških meščanov in železnikarskih fužinarjev. Le štirje posestniki so takrat potekali s Sorškega polja; dve imenji je treba lokalizirati v Bitnje, dve pa v Stražišče.¹³¹ Od teh štirih posestnikov je eden odpadel že 1551, ko je kupil njegovo imenje plemič Leonhard pl. Sigesdorf (GB IV, 404). Lastnik drugega imenja z ocenitvijo 7—29—2 je bil Gregor Harrer, ki utegne biti iz vrst tamkajšnjih podložnikov, saj srečamo ta priimek na bitenjskem ozemlju v takratnih urbarjih. Kakor je razvidno iz kasnejših zapisov, so sestavljale to imenje bitenjske desetine, ki so prešle 1578 na puštalskega podložnika Matevža Kunstla iz Hoste, 1592 na Ločana Sebastijana Križaja, nato pa na loškega oskrbnika Korbinijana Fürnpfeila in solastnike. Leta 1637 je prišlo do delitve: $\frac{2}{3}$ desetini je odpadlo na Fürnpfeila, ostalo tretjino so še obdržali bitenjski solastniki,

¹²⁵ RDA, fasc. 83, 84, 85, 86.

¹²⁶ ŠKALj, št. 85, 421.

¹²⁷ ŠKALj, št. 38, 499; RDA, fasc. 101.

¹²⁸ RDA, fasc. 105, št. 5.

¹²⁹ ŠKALj, št. 29, 51.

¹³⁰ Polec J., Svobodniki, o. d., str. 31, 38, 47, 58.

¹³¹ GB I, 576, 615—615.

dokler se je ni končno v celoti z nakupi polastila rodbina Fürnpfeil.¹³² Tudi tretje imenje, ki je bilo sredi 16. stoletja precej močno (8—10—2) in je obsegalo različne desetine, je prešlo v dobrih sto letih v roke loških meščanov.¹³³ Četrto imenje z ocenitvijo —57—2 je bilo le do 1570 v lasti loškega stražiškega podložnika Fakina.¹³⁴

Število kmetških lastnikov svobodniških imenj se tudi kasneje ni bistveno dvignilo. Nanje naletimo v Stražišču, kjer je sedem solastnikov imelo v lasti travniške parcele, ki so bile do 1574 pripisane k cerkvi na Šmarjetni gori; 1651 so si jih lastniki porazdelili.¹³⁵ Tudi v 17. stoletju so se nekateri kmetje uvrstili med svobodnike s posestjo desetin. Tako je kupila gosteška družina Lušina proti koncu 17. stoletja od Lukančičev desetino šestih hub v Gostecah; lastnik teh desetinj je ostala še v 18. stoletju.¹³⁶ Enako se je prištevala med svobodnike rodbina Križaj z Godešča; tako je imel Andrej 1640 v lasti svobodniški travnik, Matija je pa kupil 1677 desetino izven loškega gospostva.¹³⁷ Podobno dobimo le prehodno kmeta svobodnika v 17. stoletju v Vincarjih z desetino na Lavtrskem vrhu, ki jo je prodal loškemu špitalu 1646, in v Stari Loki z desetino od 8 hub v žirovski županiji.¹³⁸ — Pač pa naletimo v tem času na sorškem ozemlju na dva dvorca, ki ju najdemo v seznamu svobodnikov: Štemarje in Stražiški dvorec.

Na Štemarjih je bila 1514 pristava Gašperja Lamberga; kot lamberska pristava se omenjajo Štemarji še 1618.¹³⁹ Leta 1650 je prodal Adam Lamberg iz Kamna Štemarje — poslopje in njivo — Wolfu Jakobu pl. Sigesdorfu, ta pa 1662 loškemu meščanu Ivanu Pušarju, čigar sin Mihael je bil 1695 vpisan med plemiče. Leta 1664 je kupil Štemarje loški meščan protipisar Jeremija Grundler; s poroko je prešlo posestvo na rodbino Zanetti, od te pa na dr. Jožefa Jugovica.¹⁴⁰ Prvotno neznatno posest so Jugovici proti koncu 18. stoletja precej dvignili. V njih roke je prišlo imenje loške bratovščine Rešnjega Telesa (str. 191); od cerkve pri Sv. Duhu so si pridobili eno tamkajšnjo hubo in tri kajže; od ljubljanskega špitala so kupili tri hube, tri ½ hube in tri kajže na Jeterbenku; iz posesti Marije Kristine Apfaltrern pa eno hubo v Podreči. Leta 1795 so dokupili še 1 hubo v Predosljah.¹⁴¹ Po smrti Franca Jugovica je prešlo 1801 po-

¹³² GB IV, 355', 404; V, 425; VII, 382.

¹³³ GB I, 576; II; IV, 325; V, 324'; VII, 65.

¹³⁴ GB I, 614'; IV, 401.

¹³⁵ GB IV, 205', 401; V, 418—420'.

¹³⁶ GB VII, 94; XII, 231.

¹³⁷ GB V, 588'; VII, 182.

¹³⁸ GB V, 291', 367', 371'; VII, 177.

¹³⁹ 1514 am stembmar, 1515 am stemmayr (Vic. I/2); 1540 am Gestemer, 1543 am Stember, 1560 am Stemer (f. knj. 1540); Don., št. 24 u, str. 45; št. 88, str. 64.

¹⁴⁰ GB V, 25, 131'; VI, 121', 235'; VII, 179', 181'; ŠkALj, št. 458, str. 11.

¹⁴¹ RDA, fasc. 323, št. 3, 5, 6.

sestvo preko njegove sestre Ane Garzarolli v roke rodbine Garzarolli, 1850 pa v last Lovrenca Gabra.¹⁴² — Dvorec Štemarje je bil torej izrazito plemiško-meščansko imenje.

Straziški dvorec je imel temelj v hubi, ki je spadala za Sigesdorfov k šentpetrski graščini. Ležala je v Stražišču tik ob podružnični cerkvi na vzhodni strani. Ob prodaji graščine 1647 je Andrej Baltazar to hubo še obdržal, leta 1653 jo je pa prodal kranjskemu meščanu Matevžu Pogačniku (str. 186; GB V, 76'). Kasneje (1700) je prišla huba spet v sklop graščine Schrottenthurn; 1723 si jo je pridobil kranjski meščan Anton Zapf, 1733 pa Luka Dolenc iz Stražišča.¹⁴³ Njegova hči Marija Katarina oziroma njen mož Ivan Viljem Hubenhofer sta dokupila 1748 še dve hubi od Ludovika Dinzla oziroma Ivana Toperzerja; ena teh je bila v Rakovici.¹⁴⁴ Vendar se dvorec v tem obsegu ni dolgo držal. Hčeri Marije Katarine iz prvega zakona s priimkom Zapf sta 1768 prodali straziški svobodniški sedež, ki je obsegal razen hube še tri kajže, administratorju blejskega gospostva Florijanu Krobotu. Hubo v Rakovici je pa odkupil tamkajšnji podložnik Valentin Rakovec za 800 gld.¹⁴⁵

Z odkupom kmetije se je Valentin Rakovec uvrstil med svobodnike. Tako je bil odslej obvezan le k deželnim davščinam: zemljiški nakladi oziroma kontribuciji, mesnemu krajcarju in prispevku za nastanitev vojakov;¹⁴⁶ rešen je bil pa obveznosti do gosposčine. Na tak način so se 1774 osvobodili podložništva tudi štirje kmetje v Vincarjih in trije v Zmincu, ki so bili do tedaj pod puštalsko graščino. V smislu vladarjeve določbe, da se svobodniki, ki so nastali po rektifikaciji 1747, zaradi koncentracije dodele sosednjim gosposkam ob nezvišanih dajatvah,¹⁴⁷ so bili ti svobodniki 1793 pripisani Ajmanovi graščini. Prav tja sta bila takrat dodeljena tudi kmeta iz Jame oziroma Orehka, ki sta se odkupila kot podložnika bratovščine Rešnjega Telesa v Kranju 1786.¹⁴⁸

Posebej je treba obravnavati še številne neviteške fevde (Beutelen), ki v fevdnih knjigah 1423 in 1540 daleč prevladujejo. Za te fevde je značilno, da so plačevali od njih vsako leto zemljiškemu gospodu posebno pristojbino.¹⁴⁹ Zemljiški gospod oziroma loški oskrbnik s škofovim pooblastilom jih je podeljeval pretežno kmetškemu prebivalstvu, ki je lahko z njimi svobodno razpolagalo.¹⁵⁰ Obseg teh

¹⁴² D. d., 2 pepelnata, F. 25; 1 rumena H 1.

¹⁴³ GB V, 325; VI, 212; VII, 72, 329'.

¹⁴⁴ GB VII, 329', 331.

¹⁴⁵ RDA, fasc. 330; d. d., 3 modra, G 29—30; GB XX, 250.

¹⁴⁶ Polec J., Svobodniki, o. d., str. 54, 83.

¹⁴⁷ Polec J., Svobodniki, o. d., str. 66.

¹⁴⁸ RDA, fasc. 277, št. 23, 29; fasc. 239, št. 21; fasc. 355, št. 7.

¹⁴⁹ Deutsches Rechtswörterbuch, herausgegeben von der Preußischen Akademie der Wissenschaften, I. Bd., 1914—1932, str. 244—245/II.

¹⁵⁰ F. knj. 1540; fasc. Sk. Loka-mesto in gospostvo; MHK VII, 1852, str. 44.

fevdov je bil v 15. stoletju označen z enoto »tagwerk«, v 16. stoletju z »mäderteil«; s to enoto je bilo zaznamovano ozemlje, ki ga je mogel kosec pokositi v enem dnevu.¹⁵¹ Za vsako tako enoto je bilo treba plačevati loškemu kaščarju letno po en oglejski denarič. Kadar je prešel fevd z dedovanjem, prodajo, dražbo in podobno v druge roke, je pobiral zemljiški gospod ob podelitvi fevda pristojbino, in sicer za enoto večinoma po 1 gld.¹⁵²

Kmetski fevdi so bili pretežno rovtarskega značaja. Leta 1423 so ležali največ okrog Šmarjetne gore in zahodno od črte Stražišče—Dorfari na ozemlju, kjer še danes naletimo na ime Gorajte.

V območju Šmarjetne gore omenja 1423 fevdna knjiga 11½ enote. Sem je treba staviti predvsem imena, ki nas spominjajo na nekdanje freisinske vinograde (In dem Weintal bei sand Margreten perg; bei Weingarten an sand Margreten perg; am Mos vnder Weingarten; vnder dem hof weingarten).¹⁵³ Omenjena imena se nanašajo deloma na grič Nograd, ki leži v bližini Stražišča pod vznožjem Šmarjetne gore; nanje spominja tudi stražiško parcelno ime bantale. Prav tako je treba lokalizirati v to okolico ime »Im Lintha (Im Linthach) bei (oziroma vnder) sand Margreten perg«.¹⁵⁴

Okrog Stražišča je ležalo takrat 21 enot rovtarskega ozemlja. Tja postavljam ime Mullpach (vnder dem Mullpach zu Dresisch, f. 33), dalje Scherasgerewt (S. vnder drasischer vorst, f. 33') in Rossawicz (f. 36); zadnje ime je ohranjeno še danes kot Rosovce, kakor se imenuje gozd v bližini Stražišča.

V okolici sosednjega Bitnja so bili fevdi še močnejše zastopani; ne upoštevajoč ozemlja, ki ga je imelo v fevdu 16 Bitenjcev, a ni lega točno označena, je bilo v tej okolici 28½ enote. Pri nekaterih imenih je lokalizacija podana že v tekstu, kakor »zu Veytingen Im Mos« (f. 34); Može se še danes imenujejo travniki, ki leže neposredno za bitenjskimi hišami. Podobno oznako ima ime Graben — »oberhalb des Grabens bei Veitingen«, »zu Veitingen bei Graben« (f. 33', 34'); ime je danes ohranjeno na ozemlju, po katerem teče potok Suha. Ime Sawpach (»zu Veitingen vor dem Sawpach«, f. 35) je ohranjeno kot Žavpoh za grič za Srednjim Bitnjem. Na bitenjsko ozemlje se nanaša ime »in der Gaberbicz« (f. 34'); potok Gabrovica teče preko Spodnjega Bitnja zraven Žabnice, v katero se izliva pri Šutni. — Na bitenjski teritorij je treba lokalizirati tudi ime »Nemsakch«, čeprav bi nas notica, po kateri je bil Gregor Nemsakch iz Stražišča v posesti rovta v ozemlju Nemsakch (f. 36'), lahko vodila k drugačni lokalizaciji. Pravilno lokalizacijo daje listina iz 1432, v kateri je bila postavljena meja med Stražiščem in Bitnjem glede občinskih paš-

¹⁵¹ Pp. 1644, str. 201.

¹⁵² F. knj. 1540; f. knj. 1423, f. 90'.

¹⁵³ F. knj. 1423, f. 33, 33', 34, 34', 36.

¹⁵⁴ F. knj. 1423, f. 33, 36; urbar 1569: In Lindach.

nikov; v smislu listine je loški glavar razsodil, da Stražiščani ne smejo goniti svoje živine do Nemšaka v »Praytenpach«. ¹⁵⁵ Nemšak in Praytenpach, kjer so bili tudi rovti (f. 34), sta torej ležala na bitenjski strani. ¹⁵⁶ Prav tako spadajo v bitenjsko področje tudi rovti z 8 enotami, ki so označeni »an der Zauchen ober (vnder) dem weyr« (f. 34', 55', 36'). Zahodno od Bitnja je namreč na Suhi še danes ohranjeno ime Bajert na mestu, kjer je stal dolga stoletja mlin. Omenjeni rovti so bili v rokah tako bitenjskih kot žabniških podložnikov; poedinci so morali skrbeti, da ni voda delala škode na tamkajšnjem dominikalnem travniku. »weyer« imenovanem. ¹⁵⁷ — V to okolico postavljam tudi rovt »Im Hafernerpach in der zauchen«, ki ga je obdeloval podložnik iz Bitnja, ki je sicer imel še rovt »bey dem Gallenbrun« in pa »in der feissa« (f. 36'); omenjena imena se pa do danes niso ohranila.

V žabniško ozemlje je treba lokalizirati 1½ enote, ki je 1423 označena z »Vnder den mittern gerewdten zu Safnicz« (f. 34') oziroma »In der pennt bei der Seffnicz« (f. 34'); Panti se danes imenujejo bitenjski travniki, ki leže za žabniškimi gruntarskimi poslopji oziroma gozdovi.

V okolici Dorfarjev je bilo najmanj 17½ enote rovtarskega ozemlja, ki ga večinoma ni težko lokalizirati, kot n. pr. »ze derffern in dem Tewffepach« (f. 34'), »Im Mospach bei der Egllakchen« (f. 33); naziv Mošpah je še ohranjen kot ledinsko ime v Dorfarjih. Glede na oznako v urbarju 1560 »zu dorfern ob der Stainwandt« je treba iskati rovt »zu Erngruben bei dem briespach ob der Stainband« (f. 35) med Dorfarji in Crngrobom.

Izven označenega ozemlja je bilo 1423 le malo rovtarskih fevdov. Tako naletimo na tak rovt v Pevnu (f. 34), pri Sv. Duhu (f. 34'), pa tudi v Stari Loki, kamor postavljam ime »Weidach vnder der vrtil ob des podems« (f. 35, 35; gl. str. 156). Prav tam kakor tudi na Ošterfeldu med Staro Loko in Škofjo Loko so imeli v fevdu loški meščani tudi nekaj njiv (»in dem poden zu lagk«, f. 35). — Ropt dobimo tudi »Im luczelbach bei Charn« (f. 36). To ime, ki ga srečavamo tudi v urbarjih od 16. stoletja dalje, danes ni ohranjeno. Lokalizirati ga je mogoče na dva kraja. Leta 1787 se omenja njiva »Rosenbüchel in Lizelpach«. Rosenbüchel je ležal pred Škofjo Loko (»am Rosenbüchel vor der Stadt Lack«); tam so imeli skupno pašo podložniki iz Starega dvora, Suhe in Stare Loke. ¹⁵⁸ Upoštevajoč te vire, je torej treba iskati Rosenbüchel, z njim pa Lizelpach, v neposredni okolici Škofje Loke v bližini teh treh naselbin, verjetno v območju ledinskega imena »Na hribih«, kakor je označen grič, ki leži pri Škofji Loki poleg Kamnitnika. — Lahko pa lokaliziramo Lizelpach tudi v okolico Trnja pod

¹⁵⁵ IMK, IV, 1894, platnice 4 a.

¹⁵⁶ F. knj. 1540: zw Veiting Im Praitenpach; vnnder sandt Jobstperg Im praittpach gelegenn.

¹⁵⁷ F. knj. 1540; urbar 1501, f. 10.

¹⁵⁸ RDA, fasc. 19, št. 13; Bek. Tab., 2, III.

Cavrnom, kjer je omenjen 1783 neki travnik »In Lizelbach pod Zavernim«. ¹⁵⁰ Na ime Cavrno se mogoče nanaša dostavek iz 1423 »bei Charn«. Lizelbach (t. j. majhen potok) naj bi bila voda Bâč, ki teče izpod Cavnra, se tam izgubi in dosega le ob nalivih Prifarški potok. — Rovte »in der dikchen wisen« (f. 33, 35) s 3 enotami smemo morda istovetiti s tistimi, ki se omenjajo 1785 pod Cavrnom (»In drockhen Wiesen«). ¹⁶⁰

Nekaterih rovtov ni bilo mogoče točneje lokalizirati, ker niso v fevdni knjigi jasneje označeni; uživali so jih poedinici iz Stražišča (2½ enote), Bitnja (16), Žabnice (5), Sv. Duha (3) in Stare Loke (2). Pri marsikaterem rovtu (7½) pogrešamo vsak podatek.

Ob izdelavi natančnejših urbarjev je dal zemljiški gospod prenesti vanje tudi rovtarske fevde. Urbar 1501 se ne spušča v podrobnosti. Naštevata le imena tistih, ki so plačevali rovtarski denarič, tako v Stražišču 22, Bitnjo 23, Žabnici 16, Dorfarjih 14, Sv. Duhu 9 in Virmašah 12 imen. Bolj natančni so nekateri urbarji od 16. stoletja dalje, ki dele fevde na tri skupine: cerkvene, podložniške in ostale. Najštevilnejši so podložniški fevdi. Poleg ledinskih imen iz 1423 srečamo v teh urbarjih in fevdni knjigi iz 1540 še nekatere nove oznake. V urbarju 1569 je v tej zvezi večkrat omenjeno ime »In Mosern« (str. 309 do 315); dodatek »bey den Zwayen Khirchen (str. 310, 314) dokazuje, da je treba ime lokalizirati v Spodnje Bitnje. — »In der Zauchen in finsterpach« (317) je treba iskati zahodno od črte Bitnje—Žabnica. — »Puschpach« (316) je današnji Pošpah severovzhodno od Crngroba oziroma zahodno od Žabnice. — »Wolfspach« (318) je današnji Očik (Volčjek), ki teče izpod Crngroba ter se izliva v Mrzli potok (urbarni Khaltenpach, 309), ki izvira v Papirnici in se izliva v Sušnico v Gorajtah. — »Mitterfeld zu Westratt« (314) dokazuje z imenom, da je ležal med Westerfeldom (Vešter) in Osterfeldom. — Ime »Prembs-tal« ¹⁶¹ je bilo še 1754 ohranjeno v območju Moškrina in Trnja. ¹⁶² Rovtarski seznam kaže, da se je od 1423 rovtarstvo premaknilo dalje proti jugozahodu, proti Škofji Loki, kjer naletimo še danes na ime Gorajte med Staro Loko in Sv. Duhom.

Obseg zemljišča, ki je bilo v l. 1518—1754 na Sorškem polju od-tujeno freisinškemu škofu, je mogoče zasledovati na osnovi priložene razpredelnice med str. 200 in 201 in karte (str. 198). Iz prilog je raz-vidno, da je bilo v tem razdobju nenačetih komaj 10 naselbin, med katerimi sta pa upoštevana tudi freisinški del Jame, ki je do začetka 14. stoletja večkrat menjal gospodarja (str. 147—148), in Gorenja Sava, kjer se je freisinška posest ustalila šele malo pred 1518 (str. 151). Obenem moremo razbrati dejstvo, da se freisinška posest na Sorškem polju po 1518, zlasti pa od 16. stoletja dalje ni bistveno spremenila.

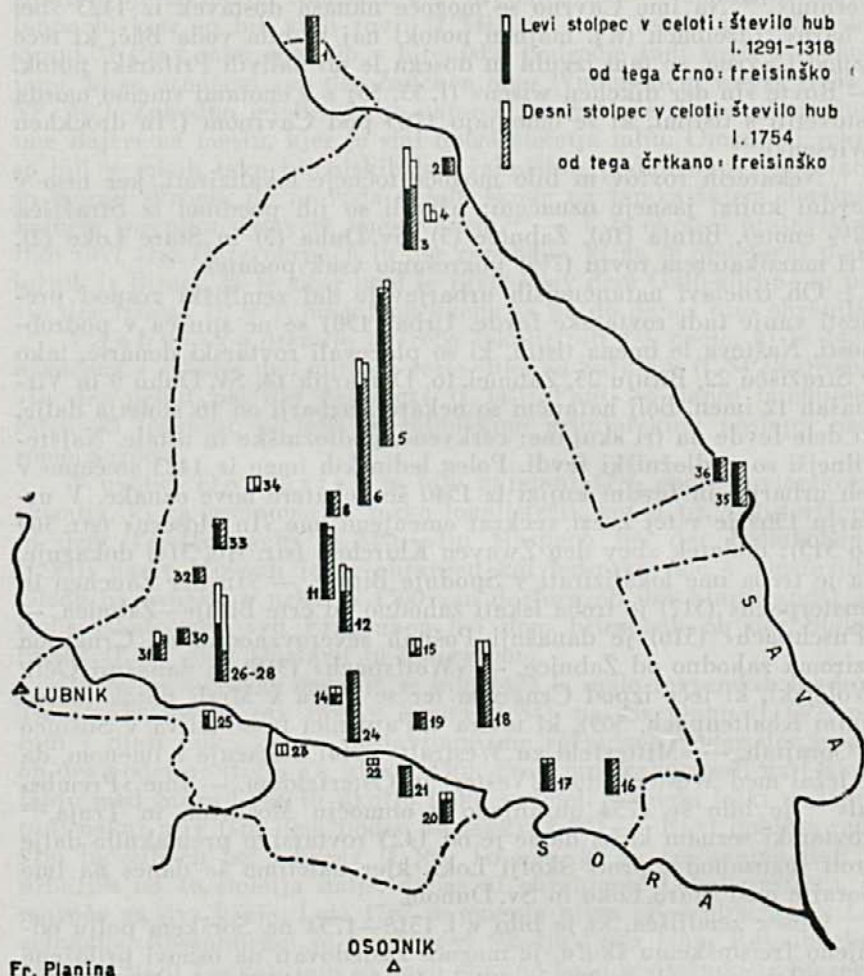
¹⁵⁰ ŠkALj, št. 458, str. 65; št. 459, str. 151.

¹⁶⁰ ŠkALj, št. 459, str. 157.

¹⁶¹ F. knj. 1540.

¹⁶² Bek. Tab. 2.

PREGLED ODTUJENEGA OZEMLJA

V dolgih stoletjih je mogel zemljiški gospod obnoviti svojo posest v posameznih naselbinah le s poedinimi hubami. V največjem obsegu se mu je obnova posrečila na Godešču, kjer je bilo 1318 škofu odtujenih kar 8 hub. Tri od teh sta imela takrat v fevdu loška brata Konrad in Lenart Schilher; leta 1321 sta hube zastavila freisinškemu škofu za 24 oglejskih mark s pogojem, da jih lahko spet odkupita.¹⁶³

¹⁶³ Fra 35, št. 544, str. 125-126.

Verjetno se te pravice nista poslužila, na kar kaže prvi sledeči ohranjeni urbar iz 1501, v katerem najdemo 21 freisinških hub proti 18 v letu 1518.

Pač pa se v tem času tudi drobljenje ni nadaljevalo v širšem obsegu. Če ne upoštevamo spremembe pri Sv. Duhu, ki je nastala zaradi zamenjave z žabniškimi hubami (str. 186), naletimo na slabljenje tako rekoč le v neposredni okolici Škofje Loke — v Stari Loki in Vincarjih. Do nazadovanja v Stari Loki je prišlo še v dobi do 16. stoletja; verjetno so se škofu izmuznile predvsem hube, ki jih je v začetku 14. stoletja obdeloval v lastni upravi. Naselbino Vincarje je škof v celoti dal v fevd 1519 loškemu oskrbniku Baltazarju Sigesdorfu; kasneje je pripadal manjši del loškim klarisam, posest 4 hub pa je prehajala iz rok v roke (Wernekh, Lukančič, Wolkenberg), dokler se niso tamkajšnji podložniki z odkupom uvrstili med svobodnike (str. 181, 183, 184, 190, 194).

I. Freisinška posest na Sorškem polju¹

	1518	1501	1560	1588	1714	1754
	gr.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. ½ gr. k.
I. Bavarska županija						
Okroglo	14	14 —	14 —	14 —	14 —	14 — —
Gorenja Sava	5	5 + 2	5 + 3	5 + 3	5 + 3	5 + 1 + 5
Stražišče s Smartnim in Smartno						
jetno goro ²	18	19 + 9	20 + 9	20 + 12	20 + 12	19 + 1 + 28
Bitnje	47	48 + 7	48 + 7	48 + 18	48 + 18	48 + — + 44
Žabnica s Sutno	56	55 + 6	55 + 9	55 + 12	55 + 14	58 + — + 11
Dorfarji	7	7 + —	7 + —	7 + —	7 + —	7 + — + 9
Sv. Duh s Formami	23	23 + —	23 + —	23 + —	23 + —	19 + 1 + } 27
Virmaše	12	12 + —	12 + 1	12 + 5	12 + 5	12 + — + }
Stari dvor	3	3 + —	3 + 4	3 + 4	3 + 4	3 + — + 4
Trata	1	1 + —	2 + 2	2 + 2	2 + 2	2 + — + 5
Lipica	5	4 + —	4 + —	4 + —	4 + —	4 + — + —
Suha	21	21 + —	21 + —	21 + —	21 + —	21 + — + 4
Peven	8	8 + —	9 + 1	9 + 1	9 + 1	9 + — + —
Stara Loka z Binkljem, Virlohom						
in Papirnico ³	17	10 + —	8 + —	8 + —	8 + —	9 + — + 24
Crngrob	—	1 + —	1 + —	1 + —	1 + —	1 + — + —
Brez lokalizacije	—	— + 15	— + 18	— + 41	— + 58	— — —
Skupaj	217	211 + 39	212 + 54	212 + 98	212 + 117	211 + 3 + 161

¹ Iz freisinške posesti sem izločil tudi hube štiridesetkarjev, ki so bile že 1291 in 1518 s freisinškim zemljiškim gospodvom le rahlo povezane, medtem ko so prešle do 16. stoletja tudi formalno v sklop drugih lastnikov (gl. str. 188—190; gr. = grunt, k. = kajža).

² V urbarjih od 16. stoletja dalje je bilo 12 kmetij v gadmarski županiji.

³ Od teh je bilo pet viničarskih hub v gadmarski županiji.

	1518	1501	1560	1588	1714	1754	
	gr.	gr.	k.	gr.	k.	gr.	½ gr. k.
2. Gadmarska županija⁴							
Moškrin	4	4 + —	4 + —	4 + —	4 + —	4 + —	—
Trnje	4	4 + —	4 + —	4 + —	4 + —	4 + —	5
Vincarje	4	4 + —	—	—	—	—	—
Vešter ⁵	5	6 + —	6 + —	6 + —	6 + 3	6 + —	1
Brez lokalizacije	—	— + 23 ⁶	— + 18	— + 19	— + 21	—	—
Skupaj	17	18 + 23	14 + 18	14 + 19	14 + 24	14 + —	6

	1518	1501	1560	1588	1714	1754	
	gr.	gr.	k.	gr.	k.	gr.	½ gr. k.
3. Godeška županija							
Godešče	18	21 + —	21 + 1	21 + 1	22 + 1	22 + —	8
Reteče	8	8 + —	8 + —	8 + 1	8 + 1	8 + —	1
Gorenja vas	10	10 + —	10 + —	10 + —	10 + —	10 + —	1
Gosteče	7	7 + —	7 + 1	7 + 1	7 + 1	7 + —	5
Pungert	9	9 + —	9 + 1	9 + 1	9 + 1	9 + —	2
Praše	13	13 + —	13 + 2	13 + 2	13 + 2	13 + —	4
Jama	7	7 + —	7 + 1	7 + 3	7 + 3	7 + —	4
Brez lokalizacije	—	—	— + 6	— + 10	— + 14	—	—
Skupaj	72	75 + —	75 + 12	75 + 19	76 + 23	76 + —	23

	1518	1501	1560	1588	1714	1754	
	gr.	gr.	k.	gr.	k.	gr.	½ gr. k.
Celoten pregled							
Bavarska županija	217	211 + 39	212 + 54	212 + 98	212 + 117	211 + 3	161
Gadmarska županija	17	18 + 23	14 + 18	14 + 19	14 + 24	14 + —	6
Codeška županija	72	75 + —	75 + 12	75 + 19	76 + 23	76 + —	23
Skupaj	306	304 + 62	301 + 84	301 + 136	302 + 164	301 + 3	190

⁴ Stražišče z 12 in Stara Loka s 5 viničarsk. hubami sta upoštevana v bavarski županiji.

⁵ Leta 1291 v bavarski županiji (gl. str. 157).

⁶ Gl. str. 160.

II. Odtujena posest na Sorškem polju leta 1754⁷

	Stražišče	Bitnje	Zabnica — Sutna	Dorfjarji — Forme	Sv. Duh — Forme	Virmaše — Grenc	Stari dvor	Trata	Lipica	Puštal	Hosta	Stara Loka — Binkelj	Crngrob	Trnje	Vincarje	Vešter	Godešče	Reteče	Gosteče
	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.	gr. k.
Puštalski grad	— —	— —	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	3 ^o 38	1 —	— —	— —	— —	4 —	— —	2 —	— —	— —
Starološki grad	— —	— —	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	5 29	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Ajmanov grad	— —	— —	— 2	— —	3 ^o 2	— —	— 1	— —	— —	— —	— 1	— 15	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Schrottenthurn	{ 3 ^o — 1 4 }	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Kamen	1 —	— —	— —	— —	— —	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Klarise — Škofja Loka	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 —	— —	— —	1 —	1 —	— —	1 1/2 —	— —	— —	— —	— —
Kaplanija sv. Ane na loškem gradu	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	3 1	— —	— —	— —	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Kaplanija sv. Trojice v Šk. Loki	1 1	— —	— —	— —	— —	— —	2 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 —	— —	— —
Kapela sv. Trojice v Šk. Loki	— —	— —	1 —	— —	1 —	1 —	— —	— —	— —	— —	1 —	3 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Kaplanija zgodnje maše v Šk. Loki	— —	— —	— —	— —	— —	2 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Kaplanija sv. Lovrenca v Stari Loki	— —	— —	— —	1 —	— —	1 —	— —	— —	— —	6 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Kaplanija zgodnje maše v Stari Loki	— —	— —	— —	— —	— —	1/2 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 —	— —	— —
Beneficij sv. Janeza Krstnika	— —	— —	— —	1/2 1	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 —	— —	— —	1 1	— —	— —	— —
Župnija v Stari Loki	— —	— —	— 2	— 1	— —	2 —	— —	— —	— —	— —	— —	1 7	— —	— 1	— —	— 1	— —	1 —	1 —
Podružnica sv. Duh	— —	— —	— —	— —	— —	1 3	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Podružnica Crngrob	— —	— —	1 —	— —	— —	1/2 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Podružnica sv. Vida in Nik. v Bitnju	— —	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Podružnica sv. Ulrika v Žabnici	— —	— —	— 4	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Župnija Šmartin	2 1	1 1	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Podružnica sv. Jerneja v Stražišču	1 7	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Podružnica na Šmarjetni gori	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Podružnica sv. Tomaža in Urš. v Bitnju	— —	— 4	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Župnija Sora	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 —
Svobodnik	1 —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Skupaj	3 ^o 8 13	2 5	5 8	1 1/2 2	3 ^o 3	9 3	2 1	3 1	1 —	3 ^o 44	2 1	11 51	3 —	— 1	5 1/2 —	1 2	4 —	1 —	2 —

⁷ Razpredelnico sem izdelal na osnovi RDA, fasc. 3, 19, 20, 34, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 101, 104, 105, 107, 239, 277, 289, 313, 330. — Znak o pomeni dominikalno zemljišče.

III. Celotna posest na Sorškem polju

	Prvotne rekonstruirane hube	1754			1825*				
		1 gr.	½ gr.	kaj.	gostači	1 gr.	½ gr.	⅓ gr.	kaj.
1. Bavarska županija									
1 ⁹ — Okroglo	14	14	—	—	1	14	1	2	5
2 — Gorenja Sava	5	5	1	5	7	3	2	—	11
3 — Stražišče s Smartnim in Smarjetno goro	51	27	1	41	31	29	4	6	67
4 — St. Peter	5	3	—	—	—	3	—	—	—
5 — Bitnje	48	50	—	49	79	47	10	8	69
6 — Zabnica	44	45	—	—	19	27	—	—	—
7 — Sutna	—	—	—	—	—	—	5	3	34
10 — Ajmanov grad	3	3	—	—	—	3	—	—	—
8 — Dorfarji	7	—	—	—	—	5	2	3	14
9 — Forme	—	8	—	—	—	—	2	4	4
11 — Sv. Duh	20	19	—	—	—	58	18	4	6
12 — Virmaše	20	19	—	—	—	—	15	6	2
15 — Grenc	—	—	—	—	—	—	3	3	9
14 — Stari dvor	5	5	—	5	3	3	1	3	4
15 — Trata	5	5	—	6	1	4	1	—	8
19 — Lipica	5	5	—	—	2	3	—	—	—
24 — Suha	21	21	—	4	11	18	1	1	13
23 — Puštal	3	3	—	44	—	3	—	—	48
22 — Hosta	2	2	—	1	—	2	—	—	3
33 — Peven	9	9	—	—	1	9	—	—	7
26 — Stara Loka	—	—	—	—	—	8	6	1	31
27 — Binkelj	50	26	—	—	—	2	7	2	10
28 — Virloh	—	—	—	75	60	2	—	—	16
29 — Papirnica	—	—	—	—	—	—	—	—	4
34 — Crngrob	4	4	—	—	—	4	—	—	—
Skupaj	281	271	10	295	281	241	55	44	407
2. Gadmarska županija									
32 — Moškrin	4	4	—	—	1	4	—	—	2
51 — Trnje	4	4	—	6	2	4	—	—	10
25 — Vincarje	5	5	1	—	—	1	5	—	1
30 — Vešter	8	7	—	3	—	7	—	1	8
Skupaj	21	20	1	9	3	16	5	1	21

* Posestva v letu 1825 sem razdelil po sledečem ključu:

1 grunt: 8 oralov polja; 6,5 oralov polja in 10 oralov gozda in paše; 3,5 oralov polja in 15 oralov gozda in paše.

½ grunta: 6 oralov polja; 4,5 oralov polja in 7 oralov gozda in paše; 3 orale polja in 15 oralov gozda in paše.

⅓ grunta: 3 orale polja; 2,5 oralov polja in 10 oralov gozda in paše.

Ker je rekonstrukcija kmetij v gadmarski županiji izkazala izredno majhne grunte, sem štel tam med grunte posestva, ki so imela najmanj 3,5 oralov polja in 7 oralov gozda in paše.

* Stevilo se nanaša na karto str. 153.

	Prvotne rekonstruirane hube				1754		1825		
	hub	1 gr.	½ gr.	kaj.	gostači	1 gr.	½ gr.	¼ gr. kaj.	
3. Godeška županija									
18 — Godešče	26	26	—	8	24	25	—	9	6
17 — Reteče	9	9	—	1	4	9	1	—	7
16 — Gorenja vas	10	10	—	1	8	8	2	1	5
20 — Gosteče	9	9	—	5	5	9	—	—	5
21 — Pungert	9	9	—	2	5	8	1	—	4
35 — Praše	13	13	—	4	8	12	1	1	11
36 — Jama ¹⁹	7	7	—	4	5	(16	5	4	(16)
Skupaj	85	85	—	25	57	71	5	11	54
						(87	10	15	50)
Celoten pregled									
Bavarska županija	281	271	10	295	281	241	55	44	407
Gadmarska županija	21	20	1	9	5	16	5	1	21
Godeška županija	85	85	—	25	57	71	5	11	34
Skupaj	385	374	11	325	341	328	65	56	462
						(544	70	60	478)

VI. Socialni in gospodarski položaj sorškega podložnika

Prve nekoliko obsežnejše podatke o socialnem in gospodarskem življenju sorškega kolonista nam daje »Noticia bonorum de Lonka« iz leta 1160,¹ ki je sestavljena iz dveh delov. V obeh se omenjeni dvorci, in sicer v prvem delu 3 ½, v drugem pa 4 (str. 149). V vsakem dvorcu je bival oskrbnik (maior), ki je obdeloval dvorec in oddajal od njega zemljiškemu gospodu določeno množino dajatev. Obenem je nadziral sosedstvo in skrbel, da so podložniki v redu odpremljali predpisane davščine.²

Loški in bitenjski dvorec sta dajala po pol modija³ žita, po dva prašiča oziroma po pol marke, po pet prašičkov, po dva modija boba,

¹⁹ Število v oklepaju upošteva celotno vas Jamo, ki izkazuje po rekonstrukciji 22 starih gruntov, od katerih jih je bilo pod loškim gospostvom le 7.

¹ Gr. IV, str. 206—208.

² Prim. Gr. IV, str. XXXI; Blaznik P., Kol. S. d., str. 45.

³ Boljši orientaciji naj služi sledeč pregled mer in denarja.

a) Mere:

1 modij (mut) = 6 mensur (Mäszl, merica)

1 mut = 1⁵/₃₂ stara

1 star = 4 polovice (Helben, Vierling) = 4 merniki

1 polovica = 3 mere (Mass)

1 mernik = 4 kvarte

6 meric = 4⁵/₈ mernika; 3 merice = 2⁵/₁₆ mernika; 1 merica = 1³⁷/₃₂ mernika

(Kos Fr., zgod. pobirki, o. d., str. 23—24; Fra 36, str. 186; RDA, fasc. 2, št. 43 iz 1750).

po dve vagi prediva, po en modij perja, po eno vrečo in eno vrv, po en vagan gorčice, po štiri gosi in dvanajst piščancev. — Dvorec v Žabnici je odšteval iste dajatve z olajšavo, da je oddajal le enega prašiča in tri prašičke. — Polovični godeški dvorec je imel v vsem polovične obveznosti razen pri prašičkih, katerih je moral oddajati štiri. — Drugi del vira odpravlja dvorce bolj na kratko. Omenja, da dajejo štirje dvorci štiri modije ječmena, 32 prašičkov, dalje dvatisoč sirov po dve zaporedni leti, vsako tretje leto pa 2400 sirov, če imajo osem krav.⁴ Skupno z Bavarci so dvorci oddajali 106 prašičev. Kot je razvidno, se dajatve v obeh delih vira ne krijejo. V drugem delu je bila oddaja poenostavljena; odpadle so številne drobnjarije, pač pa je bila povečana dajatev v prašičih in na novo vpeljana oddaja ječmena in sira.

Notica omenja v prvem delu razen dvorcev na Sorškem polju le še Bavarce, ki so imeli skupno s »simmani« 94 hub.⁵ Vsaka huba je dajala po enega prašiča, en modij hmelja in pet modijev ovsa; štiri hube, ki so jih imeli »sreccharii«,⁶ so odštevale le po tri modije ovsa; olajšava se pa menda tiče samo te dajatve, ostale davščine so oddajali tako kot drugi bavarski podložniki. V celoti je prejel zemljiški gospod 100 prašičev brez prašičkov in 450 modijev ovsa. Skupna vsota se glede prašičev popolnoma krije s podatki, če prištejemo k bavarskim

b) Denar:

Doba do 16. stoletja: 1 marka = 4 fertoni = 160 denarjev
5 denarjev = 6 B

Urbar 1291 razlikuje nove denarje od starih, ki so imeli manjšo vrednost; v razpredelnici (str. 205) postavljam stare denarje v oklepaj.

Doba 16.—18. stoletja: Razlikovati je treba nemško veljavo od deželne, ki je bila za ¼ nižja. Upoštevajoč nemško veljavo, dobimo sledeče relacije:

1 goldinar = 60 krajcarjev
1 ogrski gld. = 80 krajcarjev
1 repar (Batzen) = 4 krajcarje
1 krajcar = 4 denariče (Pfennig) = 1,5 B
1 denarič = 2 vinarja
1 oglejski denarič = 2 črna denariča
1 zlat cekin = 3 goldinarje
1 nemški tolar = 70 krajcarjev
1 beneška srebrna krona = 1 gld. 50 krc. = 10 liber

(Kos Fr., Zgod. pob., o. d., str. 24—26; Fra 36, str. 127; f. knj. 1540; gl. str. 217—218).

⁴ Kos Fr. tolmači tekst, kot bi dajali poedini dvorci po štiri modije ječmena in po 32 prašičkov in kot bi Bavarci oddajali sire ali pa letno po osem krav — Gr. IV, str. 207.

⁵ Po Žontarju pomeni »mansus simmani« zemljišče kmetškega podložnika, ki je bil dolžan skrbeti za jezdne konje oziroma je moral opravljati posle brzih slov (Kos M.-Žontar J., Neznana listina o gorenjskih lastninskih cerkvicah 12. stoletja, GMDS, XX, 1939, str. 241.

⁶ Kos Fr. meni, da so sreccharii najbrž lovci, Gr. IV, str. 206.

dajatvam še one z dvorcev; pri skupni količini ovsa je pa zapisovalec očitvidno pozabil na screecharije, ki so uživali pri tej dajatvi olajšave. — V drugem delu notice je omenjenih samo 92 bavarskih kmetij, ki so dajale 400 modijev ovsa, če ni bilo lova. Dajatev v prašičih je ostala ista, hmelj se pa ne omenja več. Na novo se pojavi v tem delu notice dvajset hub v Retečah in na Godešču, ki so dajale po 6 veder piva, po en modij ovsa, hkrati so pa morali tamkajšnji podložniki obdelovati godeški dvorec.

Če so podatki iz 12. stoletja še precej skromni, dobimo popolnoma drugačen vpogled v gospodarsko in socialno življenje sorškega podložnika na koncu 13. in v začetku 14. stoletja na podlagi urbarjev iz 1291 in 1318.⁷ Na osnovi teh dveh virov in seznama tlake iz okoli leta 1360⁸ sem sestavil razpredelnico (str. 205).

Kot je iz razpredelnice na prvi pogled razvidno, so bile v posebnem položaju kmetije v gadmarski županiji, kjer so bile združene tako imenovane viničarske hube, in sicer 5 kmetij v Binklju, 4 v Moškrinu, 4 v Trnju in 4 v Vincarjih. Formalno sicer 1291—1318 ni spadalo v to županijo 12 stražiških viničarskih kmetij, ki so bile pa glede dajatev že takrat izenačene z ostalimi viničarskimi hubami. V urbarjih od 1501 dalje so bile tudi te kmetije v gadmarski županiji kakor tudi 6 kmetij iz Veštra (str. 152, 154—157). Županijo je vodil gadmar. Glavna dolžnost viničarjev je bila prvotno gotovo ta, da so obdelovali škofove vinograde in spravljali pridelano vino v škofovo klet. Stražiški viničarji so se bavili z vinogradništvom na Šmarjetni gori, kjer je bilo sredi 14. stoletja 12 škofovih vinogradov.¹⁰ Na vsakega kmeta je torej prišel za obdelavo po en vinograd. Ostali viničarji so skrbeli prvotno za vinograde v okolici Škofje Loke, kjer je bilo nekoč prav tako razvito vinogradništvo, a je bilo po vsej priliki že v 13. stoletju v upadanju. Okoli 1360 se n. pr. omenja le še vinograd na Kamnitniku;¹¹ mogoče je treba staviti v to okolico tudi vinograd na Trati iz 1318 (vinea in Trata).¹² Prav gotovo je bilo nekdanje razvito vinogradništvo v sosednjem Viršku, kjer naletimo 1442 na ime »In hirsagkher bei der braiden«¹³ in kjer se je imenovala še 1783 neka njiva Brajda.¹⁴ V tem območju srečamo še danes ledinsko ime Za brajdo. Vinogradništvo je bilo pa nekdanje razvito tudi v širši loški okolici; spomin nanj je bil ohranjen 1783 v Veštru z ledinskim imenom »In Weingart«,¹⁵ enako se je pa imenovala tudi pri Starem gradu še leta 1625 neka parcela »Weingarten« (urbar 1625). Ker so morali

⁷ Fra 36, str. 168—188.

⁸ Fra 36, str. 606—608.

¹⁰ Fra 36, str. 608.

¹¹ Chemnaten, Fra 36, str. 608.

¹² Fra 36, str. 127.

¹³ Listina 14/8 1442.

¹⁴ SkALj, št. 458, str. 45; št. 652, str. 80.

¹⁵ SkALj, št. 459, str. 151.

Županija:	Bavarska	Gadmarska	Godiška	Praška
1. Steura	ca. 16 den.	da (1560)	da	da
2. Pšenice	po 3 mesure ⁹	—	1 modij	1 mensura
rži	po 3 mesure	—	1 modij	7 mensur
ovsa	po 5 modijev	—	7 mensur	1 modij
ječmena	—	—	7 mensur	7 mez
hmelja	—	—	1 mensura	1 mensura
v denarju	—	—	1—2 denarja na vsak modij ječmena	—
3. Ovis st. Georii	—	—	ovca in jagnje ali 16 (18) den.	enako
4. Harreht	—	—	5 (6) denarjev	enako
5. Tagberch	20 den.	—	—	—
6. Dajatev ob sv. treh kraljih	1 prašič ali 20 den.	—	1 prašič ali 12 (14) den.	enako
7. Dajatev ob sv. Martinu	—	32 den.	—	—
8. Dajatev ob škofovem bivanju na loških tleh	meso za kuho	služnosti	meso za kuho	enako
9. Sterbochsen	najboljši vol, prašiček ali 12 den.	po 30 denaričev (1560)	najboljši vol, prašiček	enako
10. Dajatev oskrbniku v času sodstva	trikrat po: 1 den., en kruh in pol mens. ovs	—	trikrat po: 1 kruh, eno pišče in 1 chaufmez ovs	—
11. Pro iure officialis	—	—	voz sena	—
12. Pro iudicio provinciali	2 den.	—	2 den.	—
13. Pro iure aduocaciae	1 den.	1/3 den.	1 den.	1 den.
14. Lovcem deželnega gospoda	—	—	1/2 mens. ovs, 1 kruh	—

⁹ Cena je bila 1509 sledeča: 1 modij (manjše mere) pšenice je stal 30 denarjev, 1 modij rži 20 den., 1 modij ovs 10 den., 1 sir 2 den. — Fra 56, str. 127.

gadmarski podložniki opravljati občutno tlako, so bili deležni olajšanja glede rednih letnih dajatev. Zadevale so jih v glavnem le tri obveznosti: steura, ob sv. Martinu so morali odšteti po 32 denarjev, ob škofovi prisotnosti so bili pa dolžni pomagati v kuhinji.

Opuščanje vinogradništva v okolici Škofje Loke je dalo verjetno povod loškim ministerialom, da so si hoteli podrediti te kmetije, sklicujoč se na uredbo freisinškega škofa Konrada I. de Tolnz (Tölz na Bavarskem, 1230—1258). Tako naj bi dajale loškemu vitezu Konradu v odškodnino za stražo stražiške, binkeljske in tri viničarske hube iz Trnja po en modij rži, 3 modije ovsa in 40 denarjev za tagberch in namesto prašiča, medtem ko naj bi odštevale kmetije v Vincarjih bratoma Haidenriku in Wernherju iste dajatve, kot so jih sicer oddajali podložniki v Bitnju.¹⁶ S tem bi se viničarske hube izenačile glede dajatev z ostalimi sorškimi kmetijami. Načrt ministerialov se pa ni obnesel. Seznam dajatev iz okoli 1360 se namreč krije z urbarialnimi zapiski iz 1291 in 1318 ne samo glede na teritorij godeške županije, nego tudi glede gadmarskega ozemlja.¹⁷

Med ostalimi podložniki na Sorškem polju na splošno glede dajatev ni kakih izrazito bistvenih razlik.¹⁸

1. Steura je v obeh urbarjih omenjena pri vseh županijah razen pri gadmarski. Ali tudi za gadmarske podložnike je izpričano, da so jo plačevali okoli 1360¹⁹ enako kot po vsem loškem gospostvu v višini, kakor jo je vsako leto določil zemljiški gospod. Tako je znašala n. pr. celotna steura na ozemlju vsega loškega gospostva 1309. leta 118 mark. Če upoštevamo stanje kmetij iz 1318, je bilo takrat v teh mejah vsega 1184 hub (385 na Sorškem polju, 456 v Poljanski dolini, 311 v Selški dolini,²⁰ 32 pa v dovški županiji), ki so bile v ogromni večini podložne freisinškemu škofu. Povprečno bi torej znašala v tem letu steura okrog 16 denarjev na kmetijo.²¹

2. Najvažnejša in najobčutljivejša dajatev na Sorškem polju je bila oddaja žita, ki se je vršila ob sv. Mihaelu. Prav glede na to dajatev se bistveno loči sorški podložnik od onega v Poljanski in Selški dolini, kjer je bila dajatev v žitu dosti nižja. Vrednost oddanega žita, ki so ga morali podložniki izročati le v naravi, je znašala letno v bavarski županiji okrog 75, v večjem delu godeške 75—80, a v Prašah 60 denarjev. V Gostečah, Pungertu in Gorenji vasi se obveznost nekoliko loči od one pri njihovih sosedih; v prvih dveh naselbinah so oddajali predvsem ječmen, in sicer po 2 modija, zato je bila pa obveznost pri ostalem žitu nižja; dajali so po 2 mensuri pšenice, tri

¹⁶ Fra 36, str. 179.

¹⁷ Fra 36, str. 606—608.

¹⁸ V naslednjem prim. obveznosti v Selški in Poljanski dolini — Blaznik P., Kol. S. d., str. 61—70; Kol. P. d., o. d., str. 29—38.

¹⁹ Fra 36, str. 608.

²⁰ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 55; isti, Kol. S. d., str. 97.

²¹ Prim. Blaznik P., Kol. S. d., str. 65.

mensure rži in 4 mesure ovsa;²² v Gorenji vasi pa so prispevali po 3 mesure pšenice, 9 mensur rži, 1 modij ovsa in 1 modij ječmena. Veštrske hube in 12 hub na Suhi je oddajalo rž v dvojnem obsegu, zato pa niso odmerjali pšenice. — Na Gorenji Savi je plačevala huba, ki je ležala poleg brega, po $\frac{1}{2}$ mase železa, poleg tega pa še po tri mesure prosa, 3 mesure rži in 3 mesure ječmena.

3. Osnovna dajatev ovis cum agno oziroma schilling iz Poljanske in Selške doline²³ je v gadmarski in bavarski županiji popolnoma odpadla, v gadmarski zato, ker so bili ondotni podložniki že tako preobremenjeni, v bavarski pa iz razloga, ker je bila v tem področju osnovna dajatev žito, ki je dva- do trikrat presejala osnovno dajatev v obeh dolinah. Pač pa je zadevala tudi ta dajatev godeško županijo s Prašami, iz česar je jasno razvidno, koliko bolj so bili obremenjeni podložniki v ravninskem svetu. Podložniki županije Praše kakor tudi oni iz Gorenje vasi, Gosteč in Pungerta so morali dajati ob sv. Juriju najboljšo ovco z jagnjetom oziroma 16 novih (ali 18 starih) denarjev, če niso premogli živali. Godeščani in Retečani so uživali olajšavo v tem, da so oddajali po vrstnem redu le po pet mladih ovac.

4. Dajatev pro harreht, ki so jo sicer plačevali po vsem loškem gospostvu, so odštevali le v godeški in praški županiji.

5. Dajatev pro harreht je nadomeščala v bavarski županiji dosti občutnejša obveznost pro tagberch; ondotni podložniki so morali namreč plačevati o binkoštih v ta sklad po 20 denarjev. Razen v bavarski županiji ne naletimo takrat na ta dajatev nikjer na tleh loškega gospostva. Obe služnosti, pro harreht in pro tagberch, kažeta na odkup tlačanskega dela.²⁴ Primerjava višine zneska pro tagberch, z ono pro harreht daje slutiti, koliko težja je bila nekoč tlaka na bavarskih tleh v primeri z ono v dolinah. Razumljivo je, da te dajatve niso poznali v gadmarski županiji, kjer je bila tlačanska obveznost v času naših dveh urbarjev še na višku.

6. Ob sv. treh kraljih so oddajali podložniki iz Praš in godeške županije prašiča, ki je bil vreden 12 (14) denarjev; oni iz bavarske županije so se lahko odkupili z 20 denarji. Ni pa omenjena ta dajatev pri Godešču in Retečah, naselbinah, kjer so uživali podložniki olajšavo tudi pri oddaji ovac (gl. zgoraj). Verjetno je treba spravljeni olajšave v zvezo s tlačanskim delom v 12. stoletju, s katerim so bili prav podložniki iz teh dveh naselbin močneje obremenjeni (str. 204). Nekatere olajšave naj bi se torej obdržale tudi še tedaj, ko je z opustitvijo obdelovanja zemlje v lastni upravi odpadla tlaka pri dvorecu. — Podložniki gadmarske županije te dajatve niso poznali.

7. Dajatev 32 denarjev ob sv. Martinu je zadevala le podložnike gadmarske županije.

²² Če upoštevamo v urbarju navedeno skupno vsoto, sicer le 3 mesure.

²³ Blažnik P., Kol. P. d., o. d., str. 29—30; isti, Kol. S. d., str. 62.

²⁴ Prim. Blažnik P., Kol. S. d., str. 65.

8. Kadar se je mudil škof na loških tleh, so morali podložniki prispevati meso za kuho; prebivalci gadmarske županije so pomagali v kuhinji.

9. Dajatev sterbochsen-mrtvaščina je bila v veljavi za vse gospostvo.²⁵ Podložniki gadmarske županije so uživali olajšavo, da so dajali le po 30 denaričev.²⁶

10. Vsako leto je prihajal oskrbnik ob sv. Juriju, sv. Mihaelu in svečnici v posamezne županije, da je tam sodil oziroma reševal upravne posle, kolikor je bilo potrebno zadevo urejati na kraju samem. Ob tej priliki so morali skrbeti za prehrano podložniki in župani, kot je v urbarju podrobneje opisano za godeško županijo. Tam je moral dati župan vsakokrat po en sodček vina, podložniki pa po en kruh, eno pišče in eno mero ovsa. Iz podrobnega opisa je razvidno, da je moral ob sv. Juriju skrbeti za kosilo župan, ki je prispeval meso in jajca, medtem ko je pobral za večerjo od podložnikov kozličke in jajca. Ob sv. Mihaelu je dajal župan za kosilo meso in ostalo razen piščet, ki so jih prispevali podložniki za oba obroka; meso za večerjo so dajali podložniki. Na enak način je bilo poskrbljeno tudi za kosilo ob svečnici. Kar je ostalo, je pobral oskrbnik. Glede teh dajatev je bila godeška županija popolnoma izenačena z županijami v Selški dolini.²⁷ — Dajatev v bavarski županiji je bila odpravljena z 1 denarjem, 1 kruhom in $\frac{1}{2}$ mensure ovsna na podložnika. V gadmarski županiji in v Prašah ta dajatev ni posebej omenjena; glede na razmere v vseh ostalih županijah loškega gospostva pa lahko predpostavljamo, da tudi na onem ozemlju položaj ni bil bistveno drugačen.²⁸

11. Le v godeški županiji so dajali jeseni podložniki oskrbniku po en voz sena.

12. Oglejski patriarh Gregor je podelil 1257 freisinškemu škofu krvno sodstvo nad vso freisinško posestjo na Kranjskem in v Marki.²⁹ Kralj Otakar II. je 1274 to pravico obnovil za loško posest,³⁰ kar je potrdil tudi Rudolf Habsburški.³¹ Pač pa je moral plačevati zemljiški gospod za to pravico deželnemu gospodu letno ob sv. Martinu po 12 mark.³² Zemljiški gospod je prenesel to breme na podložnike; v bavarski županiji so plačevali letno po 2 denarja,³³ oni na Dovjem celo po 6 denarjev.³⁴ Pri ostalih loških podložnikih ta dajatev v ur-

²⁵ Fra 36, str. 183; prim. Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 31.

²⁶ Fra 36, str. 608.

²⁷ Blaznik P., Kol. S. d., str. 62.

²⁸ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 31; isti, Kol. S. d., str. 62, 65.

²⁹ Fra 31, št. 188, str. 194.

³⁰ Fra 31, št. 306, str. 328—330.

³¹ Fra 31, št. 323, str. 346; št. 366, str. 391; prim. Zontar J., Zg. Kr., str. 74—75.

³² Fra 36, str. 227; Fra 31, št. 306, str. 329.

³³ Fra 36, str. 169.

³⁴ Fra 36, str. 226.

barju sicer ni omenjena; toda glede na razmere v bavarski županiji in glede na seznam iz ca. 1360, po katerem so v godeški županiji tedaj plačevali podložniki po dva denariča,³⁵ to dajatev menda lahko predpostavljamo za vse freisinške podložnike v višini po dva denarja, kar bi zneslo v celoti nekaj nad 14 mark.

13. Lep dohodek je dajalo deželnemu gospodu odvetništvo. Največji del te dajatve je plačeval zemljiški gospod. Iz svoje zaloge je oddajal letno po pet modijev pšenice in rži, 36 modijev ovsa ter po tri tovore vina; dalje je moral izročiti vola, vrednega 60 denarjev, ter prašiča in odrojka v skupni vrednosti 62 denarjev. V dveh zaporednih letih je oddajal po 12 piščancev in 50 sirov. Vsako tretje leto je dajatev zadevala podložnike. Vsaka kmetija iz celotne loške gosposčine je morala oddati v ta namen prašička, vrednega tri denarje; podložniki koroške županije in oni iz Dovjega kakor tudi lovci so plačali v novcu po tri denarje, medtem ko so bili viničarji dolžni dajati le po en denar; župani, gozdarji in posodnik (schepho) so bili oproščeni te dajatve. Pač pa je moral oddajati mitničar letno po en funt popra in en funt voska; kdor je imel grajski mlin, je dajal po dve gosi.³⁶

14. Le podložniki godeške županije so morali dajati lovcem deželnega gospoda letno po $\frac{1}{2}$ mesure ovsa in po en kruh.

Če primerjamo med seboj obveznosti v posameznih županijah na Sorškem polju brez upoštevanja gadmarskega ozemlja, vidimo, da so dajatev sicer deloma različne, da pa je njih višina v celoti skoraj povsem enaka. Primerjava z razmerami v Poljanski in Selški dolini pa kaže, da je imel sorški kolonist neprimerno večje obveznosti, kar gre predvsem na račun oddaje v žitu. Prvi kolonist je pač pobral boljše zemljo, zaradi česar so ga zadevale tudi težje dolžnosti.

Pri nekaterih kmetijah naletimo na odklon od omenjenih dajatev. O kmetijah, za katere je bilo treba plačevati po 40 denarjev, se je že govorilo (str. 187—190). Službeno sta uživala po eno hubo brez dajatev komornik na Suhi in predstojnik bavarske županije — preco,³⁷ enako vsekakor tudi godeški župan, ki je imel razen hube še šest njiv na Godešču, v Retečah in Gorenji vasi.³⁸ Prav tako je užival hubo gadmar v Stari Loki (Binklju);³⁹ pač pa je plačeval letno 26 denarjev za njive, ki jih je imel v fevdu na Suhi; omenjene njive so deloma odtrgali od podložniške kmetije, zaradi česar so bile zmanjšane dajatev pri oni hubi na 1 modij rži, 3 modije ovsa in prašiča, medtem ko ni bilo treba plačevati dajatev tagberch in ne oskrbovati kuhinje z mesom.⁴⁰ Na podoben primer naletimo tudi na Okroglem,

³⁵ Fra 36, str. 606.

³⁶ Fra 36, str. 226—227.

³⁷ Fra 36, str. 175, 180—181.

³⁸ Fra 36, str. 184.

³⁹ Fra 36, str. 178.

⁴⁰ Fra 36, str. 175.

kjer je plačevala neka huba v vsem le $\frac{1}{2}$ oglejske marke, ker več ni zmogla zaradi majhnega obsega.⁴¹ — Podložniki v Pevnu so dajali kot lovci le po 20 denarjev za prašiča.⁴² Iste olajšave je bila deležna kmetija Semelhub v Stari Loki.⁴³ Dva žabniška lovca sta bila oproščena le dajatve tagberch in oddaje mesa za kuhinjo.⁴⁴ Podobno ni dajal gozdar od hube odkupnine za tagberch.⁴⁵ — Dokler je bil Svnoldus, podložnik na Gorenji Savi, dolžan brezplačno prevažati preko Save ljudi loške gosposčine, je oddajal le 1 modij pšenice; odkar je bil zgrajen most čez Savo v Kranju, je odpadla dolžnost prevoznitva, hkrati pa seveda tudi olajšava v dajatvah.⁴⁶ — Ribič Jánklinus v Stražišču je nadziral ribolov; kadar se je mudil škof v Škofji Loki, je moral oddajati ribe; kolikor bi mu služba prenehala, bi bil v vsem izenačen z ostalimi podložniki.⁴⁷ V Stari Loki je imel dve hubi sodar; oddajati je moral letno nove sode za dvajset tovorov, sicer je bil pa dolžan popravljati poškodovane sode.⁴⁸

Visoke dohodke je imel zemljiški gospod od mlinov, ki so bili med njimi nekateri, sodeč po dajatvah v 13. stoletju, precej obsežni v razliko z onimi v Poljanski dolini, kjer je bilo mlinarstvo takrat le postranski poklic na kmetijah.⁴⁹ Manjši mlin je bil na Suhi; letno je nesel zemljiškemu gospodu 40 denarjev.⁵⁰ Oni v Retečah je dajal po 50 denarjev.⁵¹ Večji mlin dajo slutiti dajatve v Prašah na Savi; ondotni mlin je oddajal škofu po 2 modija pšenice, 2 modija rži in 11 modijev mešanega žita, oskrbniku pa po 3 denarje; razumljivo je, da je iskal zemljiški gospod spričo takih dohodkov v tej okolici še primeren prostor za drug mlin.⁵² Največji mlini so bili pa ob Selški Sori. Mlin v Veštru, ki je bil v obratu od najmanj 1291 pa vse do zadnje vojne in ob katerem je bila od 16. stoletja dalje tudi žaga, je bil združen s kmetijo; podložnik je dajal od mlina in hube po 3 modije pšenice, 3 modije rži in 24 modijev mešanega žita ter prašiča oziroma 20 denarjev.⁵³ Te dajatve je še bistveno presegel grajski (Krevsov) mlin v Škofji Loki, ki je oddajal 5 modijev pšenice, 5 modijev rži in 35 modijev mešanega žita (str. 156). — Zelo star je mlin pod kapucinskim mostom. V listinah se omenja prvič 1309, ko ga je

⁴¹ Fra 36, str. 168—169.

⁴² Fra 36, str. 176.

⁴³ Fra 36, str. 177.

⁴⁴ Fra 36, str. 175.

⁴⁵ Fra 36, str. 181.

⁴⁶ Fra 36, str. 170.

⁴⁷ Fra 36, str. 171.

⁴⁸ Fra 36, str. 176.

⁴⁹ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 31.

⁵⁰ Fra 36, str. 175.

⁵¹ Fra 36, str. 184.

⁵² Fra 36, str. 187—188.

⁵³ Fra 36, str. 179.

imel v posesti loški oskrbnik Dietrich Prenner.⁵⁴ Listina iz 1357 postavlja ta mlin izven mesta ob Sori nad kamnitim mostom pri mestnih vratih. Takrat sta prodala beljaška meščana Henrik Schralle in njegov sin Berhtolt mlin freisinškemu škofu za 30 oglejskih mark z vsem pripadajočim, upoštevajoč tudi vrt, ki je ležal nad mlinom in ki ga je dobil Prenner 1291 kot novino;⁵⁵ omenjeni mlin je prišel kasneje v posest nunskega samostana.⁵⁶ Nekaj manjši je bil mlin pod mestom, ki je plačeval letno po 2 marki.⁵⁷ Ta mlin je istoveten z enim od dveh mlinov, ki ju srečamo v fevdni knjigi 1423 (f. 35') in ki ju omenjajo vsi urbarji od 16. stoletja dalje; bila sta v obratu do polpreteklega časa. Eden od teh je bil pri kopališču pod šolo,⁵⁸ ki je bila v 17. stoletju nastanjena v poslopju pri današnji župni cerkvi sv. Jakoba. Ta mlin je torej stal na prostoru, kjer je danes tovarna klobukov. — Drug mlin je bil na Studencu tik suškega mostu. Pri enem teh mlinov so bile 1291 žitne mere, ki so nesle zemljiškemu gospodu na leto po 1 marko.⁵⁹ — Mlin ob Poljanski Sori pod mestom je omenjen v urbarjih od 16. stoletja dalje. Ob njem je bila 1501 žaga in kovačija oziroma valjalnica (Strekhamer), ki jo označuje urbar 1560 kot novo.⁶⁰ — Lepe dohodke, 4 marke letno, je neslo loško kopališče, ki se omenja prvič 1318, pa ga srečamo v najrazličnejših virih vse do 19. stoletja; ležalo je pri mlinu pod šolo.⁶¹

Kakor sta urbarja 1291/1318 precej izčrpna glede dajatev loških podložnikov, nimamo v njih prav nikakih podatkov glede desetine, t. j. dajatve, ki je spočetka pripadala cerkvi. Do 11. stoletja je veljala za naše ozemlje tako imenovana slovanska ali odmerjena desetina; tedaj je bila pa ta desetina po reformah patriarha Rabengerja odpravljena in je bila vpeljana kanonična desetina, t. j. dajatev desetega dela dejanskih pridelkov,⁶² kar je predstavljalo važen vir dohodkov. Zato se ni čuditi, da se je lotil v drugi polovici 11. stoletja freisinški škof Ellenhard ureditve vprašanja desetini na svojih zemljiščih. Tako se je pobotal okrog 1060 s salzburškim nadškofom glede desetini na svojih štajerskih in koroških posestvih,⁶³ enako se je poravnal 1070 tudi z brixensko škofijo glede desetini v Innichenu.⁶⁴ Nekaj let kasneje je uredil vprašanje desetini tudi na svojih kranjskih posestvih. Leta 1074 se je namreč pogodil z oglejskim patriarhom

⁵⁴ Fra 36, str. 128.

⁵⁵ Fra 35, št. 722, str. 313—314; Fra 36, str. 181.

⁵⁶ Don., št. 247, str. 164; RDA, fasc. 2, št. 41; fasc. 3, št. 2.

⁵⁷ Fra 36, str. 180.

⁵⁸ Don., št. 247, str. 164, l. 1648; št. 611, str. 298, l. 1756.

⁵⁹ Fra 36, str. 180.

⁶⁰ Prim. Don., št. 157, str. 104; fasc. Herrschaft Lack, Waldstreitigkeiten 1552—1700.

⁶¹ Fra 36, str. 180.

⁶² Z o n t a r J., Zg. Kr., str. 50.

⁶³ Fra 31, št. 79, str. 81—82.

⁶⁴ Fra 31, št. 84, str. 85—86.

Sigehardom, da je odkupil vso desetino na svojih kranjskih ozemljih, za kar je prepustil patriarhu med drugim dve slovenski hubi, ki sta spadali pod njegov dvor v Loki, obenem pa mu je odstopil tudi vso desetino od štirih tamkajšnjih arealnih zemljišč.⁶⁵

Vendar ni pripadala v naslednjih dve sto letih vsa desetina freisinškemu škofu kot zemljiškemu gospodu; deloma jo je namreč pobiral starološki župnik, ki jo je pa odstopal v poedinih letih freisinškemu škofu proti odkupu. Leta 1518 je bila ta desetina ocenjena na 999 modijev žita,⁶⁶ kar je znašalo povprečno na kmetijo 1 modij v vrednosti 15 denarjev, če upoštevamo, da je spadalo tedaj pod starološko župnijo skoraj vse sklenjeno loško gospodstvo razen ozemlja, ki je bilo pod šmartinsko župnijo, in Gosteč s Pungertom, ki sta bila v mejah sorške župnije. Leta 1519 si je freisinški škof vnovič pridobil omenjeno desetino tako v žitu kakor tudi v tako imenovani mali desetini za 80 liber.⁶⁷ Če računamo, da je predstavljala župnikova desetina, ki je bila ocenjena za leto 1518 na 95½ marke 2 denarja,⁶⁸ ⅓ celotne kanonične desetine,⁶⁹ moremo sklepati, da je dosegla desetina vsega loškega gospodstva vrednost okrog 300 mark letno v času, ko so znašali celotni dohodki zemljiškega gospoda na loškem ozemlju nekaj čez 900 mark.⁷⁰ Desetina je bila torej zelo občutna; dosegala je tretjino vrednosti dajatev zemljiškemu gospodu. — Zemljiškega gospoda s tega je pa obremenjevala papeška desetina.⁷¹

Tudi glede vprašanja tlake imamo v urbarjih 1291/1518 kaj malo oporo. Omenjena je tlaka viničarjev v Stražišču (str. 204);⁷² govori se tudi o podložnikih v Bitnju, ki so bili dolžni kositi gospoščinske travnike v Žabnici in na Okroglem ter prevažati seno v shrambe, vendar so dobili za to delo iz kašče 3 modije rži in 50 sirov;⁷³ razen tega najdemo v urbarju le še podatek glede godeške županije, v smislu katerega so tamkajšnji podložniki kosili gorenjevaški travnik, ki je pripadal starološkemu dvorcu, in vozili seno v škofove skednje.⁷⁴ Spričo teh skromnih vrstic je tem dragocenejši vir iz okrog 1360, ki podrobno obravnava tlako v treh loških županijah, koroški, godeški in gadmarski.⁷⁵ Medtem ko tlaka v koroški županiji ni bila posebno mnogovrstna,⁷⁶ je bila v ostalih dveh županijah bolj občutna. Poleg

⁶⁵ Fra 51, št. 89, str. 89—90; Gr. III, št. 284, str. 174—175.

⁶⁶ Fra 36, str. 129, 140.

⁶⁷ Fra 36, str. 141.

⁶⁸ Fra 36, str. 140.

⁶⁹ Z o n t a r J., Zg. Kr., str. 50.

⁷⁰ Fra 36, str. 164—165.

⁷¹ Fra 36, str. 164.

⁷² Fra 36, str. 171—172.

⁷³ Fra 36, str. 172.

⁷⁴ Fra 36, str. 186.

⁷⁵ Fra 36, str. 606—608; prim. MHK, 1861, str. 6.

⁷⁶ B l a z n i k P., Kol. S. d., str. 67.

tlačanskih obveznosti, ki jih omenja urbar 1291/1318, našteva vir iz okrog 1360 vrsto drugih dolžnosti.

V g o d e š k i županiji je z opustitvijo godeškega dvorca med 1160 in 1291 odpadla tudi tlaka na ondotnih tleh, ki je zadevala Godeščane in Retečane (str. 150). Ostale so pa številne druge obveznosti. Tlaka se je predvsem tikala voženj. Tlačani so morali prevažati vino iz Marke oziroma iz Italije in voziti tesarski les od Sore pri Puštalu, kakor tudi pesek, kadar je bilo treba kaj graditi na loških utrdbah, hlevu ali pri kopališču. Iz grajskega hleva so morali spravljati gnoj na graščinske zelnike in na grajsko njivo, ki so jo bili dolžni obdati s plotom. Po potrebi so vozili vodo v vodnjak. Vsak od petdesetih godeških podložnikov je moral prepeljati po sv. Vidu po sedem voz slame v grajski hlev, po en voz pa za gradiščana v stolpu; oskrbniku je bilo treba izvršiti skupaj 46 voženj, hkrati mu pa dati za pust po možnosti po eno kokoš. Kadar je hotela gospoščina žgati apno pri gradu ali pri katerem drugem svojem posloplju, so morali godeški tlačani nalagati v apnenico drva, ki pa jih niso sami sekali.

Podložniki v g a d m a r s k i županiji so se delili glede na tlako v dve skupini, ki sta bili tudi teritorialno med seboj ločeni. Skupina 12 viničarjev v Stražišču je s tlačanskim delom pri vinogradništvu na Šmarjetni gori opravila svoj tlačanski posel in se je ostale drobne tlačanske dolžnosti niso tikale. V drugi skupini je bilo 16 loških viničarjev, ki so bili spričo opuščanja vinogradništva v okolici Škofje Loke rešeni prvotne dolžnosti; vsak od njih je moral oskrbeti le po 200 količev za grajske vinograde na Kamnitniku (str. 204). Zato jih je pa uporabljal zemljiški gospod za drugo tlačansko delo na vseh koncih in krajih. Morali so spravljati vino iz Marke v grajske kleti in ga tam pretakati. Na loškem Pungertu so morali grabiti in obračati seno, ki so ga nato zvažali v grajski skedenj, kamor so tudi sicer spravljali ostalo seno s škofovih travnikov; obdelovati so morali vse grajske zelnike, ki so jih morali ograditi; pridelok so pokuhali. Pulili so repo, jo zvažali, ribali in polagali v sode. Merili so žito in ga nosili v kaščo, kjer so morali vzdrževati ograjo pri shrambi za sir. Izplavljali so les za kurjavo in tesanje in odvažali klade od vode pri župni cerkvi. Kadar je gospoščina popravljala Stari grad, spodnjo utrdbo, hlev, kopališče ali grajski mlin, so bili dolžni voziti tja deske; v spodnji grajski mlin so prevažali čebre. Vrh ograje na trdnjavi so morali oskrbovati s trnjem. Odmetavali so sneg s streh trdnjav, hleva in kopališča; pri teh poslopljih so delali gaz, medtem ko so bili dolžni popolnoma očistiti dvorišče pri spodnji trdnjavi. Kadar je bilo potrebno, so čistili vodnjake v trdnjavah; z mahom so morali oskrbovati vsa grajska stanovanja in kopališče. Pri apnenicah so delali ograje, da se ne bi razbile pri spuščanju lesa; ko so pogasili, so morali skrbeti, da se ni ponovno vžgalo. Odvažati so morali živino, ki je bila vzeta v zastavo; pridržali so si jo za 24 ur (dni?), nakar so jo škofovi

uradniki ali oprostili ali pa prodali dalje. Eden od skupine 16 podložnikov je oskrboval sirnico za 24 glav živine; dohodke od nje je dajal pisarju in oskrbniku, za kar je moral oskrbnik odšteti škofu ob sv. Juriju za vsako glavo po 20 oglejskih denaričev.

Pri obravnavanju vprašanja, koliko se je spremenil socialni in gospodarski položaj sorškega podložnika v naslednjih dve sto letih, nam je v temeljno oporo obsežen urbar iz 1501; kot prvi urbar, ki se je ohranil laško freisinško gospostvo po 1318, načenja vrsto dragocenih tovrstnih virov, ki so številni zlasti od 1560 dalje. Takratne dajatve sorškega podložnika naj ponazori razpredelnica (str. 215).

V 16. stoletju so se dajatve delile v dve skupini: prve so odplačevali naravnost zemljiškemu gospodu, druge (županov račun) je pobiral župan, ki pa je moral večino dajatev oddati dalje zemljiškemu gospodu.⁷⁷

I. Dajatev »jarlich stewr«, ki ustreza steuri iz 1291, so morali plačevati vsi podložniki, vendar je bila odmerjena po poedinih kmetijah zelo različno. Tudi sicer višina te dajatve ni bila stalna, nego so jo po potrebi lahko višali ali zniževali. Enako so morali vsi podložniki plačevati tako imenovani »sbaigelt«, pristojbino za ureditev sirnic; ta dajatev, ki jo je vpeljal zemljiški gospod po letu 1318 preko vsega loškega gospostva, je bila v hriboviti Poljanski in Selški dolini dosti težja.⁷⁸ — Dajatev v žitu je ostala v bitenjski županiji docela nespremenjena. Na godeškem ozemlju 1501 podložniki niso več oddajali ječmena in hmelja, pač pa je bila zato oddaja ovsa povečana za ustrežajočo količino. Na večje spremembe naletimo v Prašah in Jami, kjer so oddajali 1291—1318 podložniki manj žita zaradi motenj, ki so jih takrat povzročali vsiljivi sosedje (str. 147 do 148); v 1501 je pa bilo prebivalstvo obeh vasi izenačeno z ostalimi podložniki godeške županije. Podložniki gadmarske županije v okolici Škofje Loke so še vedno plačevali v denarju ob sv. Martinu. V drugem položaju so bili oni iz Stražišča; plačevali so letni davek 10—40 β, razen tega pa so morali oddajati žito, in sicer točno polovico količine, ki so jo plačevali sosednji podložniki v bitenjski županiji. Nova dajatev je bila pač vpeljana namesto tlake v vinogradih na Šmarjetni gori, ki je urbar ne omenja, kar kaže, da je bilo vinogradništvo na tem ozemlju takrat splošno že opuščeno. Medtem ko navaja urbar 1501 še dva vinograda med stražiškimi rovtarji, naletimo 1569 v tem območju le še na vinograd, ki je bil v rokah nekdanjega loškega oskrbnika barona Antona Thurna; kasneje je izginila še ta sled. Na bivših vinogradniških tleh je takrat zrastle nova huba (urbar 1569, 309).

⁷⁷ Prim. Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 34; prim. župnico (Supp-recht) v sevniškem urbarju 1448, Kos M., Urbarji salzburške nadškofije, str. 58.

⁷⁸ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 32—33; isti, Kol. S. d., str. 64.

Županija:	bitenjska	gadmarska	godeška + praška	40-karji	vidmarji
I. Letni davek	5—35 B	10—20 B	20—30 B	24—48 B	20 B do 1 ma
sbaigtelt	4 B	4 B	6 B	15 B	15—45 B
pšenica	5 merice	—	2—6 meric	—	—
rž	5 merice	38 B 1 obulus	3—6 meric	—	—
oves	5 modijev	—	12—16 meric	—	—
II. Županov račun:					
1. Ius st. Jory	—	—	22 B	—	—
2. Ius harreht Michaelis	—	—	24 B	—	—
3. Ius tagberchphingstphening	24 B	—	—	—	—
4. Stewr porcorum	26 B 1 obulus	—	0 oziroma 27 B	—	—
5. Pro officio	—	—	skupaj 1 marka, torej po ca. 2 B	—	—
6. Vogtrecht	—	—	1 B	—	—
7. Czensus kamere	—	ca. 1 B	skupaj 1 marka 28 B, torej po ca. 2 B	—	—
8. Pojezde	—	—	da	—	—
9. Marchfartphening	24 B	—	da	—	—
10. Županu	večinoma po 18 do 20 B in 1 kokoš	—	po 8—51 B in 1 pišče	—	—
Skupni znesek županovega računa		skupaj 34 B	po 59—100 B	po 51 B	

II. Tudi v drugi skupini dajatev srečamo v bistvu vse obveznosti iz 1291. V »ius st. Jory« so prispevali, tedaj že le v denarju, godeški podložniki enako kot 1291. — Medtem ko so plačevali podložniki bitenjske županije dajatev »tagberch« skoraj v dotedanji višini, se je dajatev »harreht« v godeški županiji, za katero so prispevali še okrog 1360 le po 8 oglejskih denaričev,⁷⁹ močno dvignila. Nekoliko nejasen urbarialni tekst dá slutiti, da je dosegel tod harreht z izjemo v Prašah in Jami s trikrat večjim zneskom dajatev tagberch v bitenjski županiji. — Podobno se je dvignila v godeški županiji dajatev »stewr porcorum« in s tem dosegla višino iste obveznosti v bitenjski županiji; pač pa podložniki na Godešču in v Retečah tudi 1501 te dajatve niso plačevali. — Dajatev »pro officio« je zadevala le godeško županijo enako kot 1291, z razliko, da so obveznost 1501 poravnali z denarjem. — V »vogtrecht« so verjetno prispevali tudi podložniki bitenjske županije, čeprav dajatev ni izrecno omenjena. — »Czensus kamere« so plačevali le gadmarski in godeški podložniki. V godeški županiji je ta dajatev verjetno istovetna s tisto iz 1291, ki so jo podložniki odštevali ob dajatvi žita. — Dajatev ob priliki pojezd je omenjena le v godeški županiji, vendar sklepam po analogiji z razmerami v ostalem loškem gospostvu,⁸⁰ da je obveznost zadevala vse podložnike podobno kot 1291/1518.

Pač pa urbar 1291/1518 ne omenja dajatve »marchfartphening«, ki je bila precej visoka; ob sv. Mihaelu je moral namreč plačati po 24 β vsak podložnik bitenjske županije, ki ni šel v Marko po vino. — Kadar je prišel novi škof prvič v Loko, je moralo prispevati 73 kmetov godeške županije meso za kuho; bitenjska županija je bila dolžna oskrbeti ob tej priliki drva, podložniki gadmarske županije so pa morali biti na razpolago kuharju: nositi so mu morali drva in vodo ter umivati posodo. V urbarju 1501 se prvič omenja dajatev, ki jo je bilo treba poravnati županu. Poudariti pa moramo, da so ostale županu v glavnem le kokoši oziroma piščeta, medtem ko je moral denar odšteti dalje; tako je bil godeški župan dolžan oddati od tega denarja kot »grasphening« na Stari grad 3 marke 40 β, enako na loški stolp 1½ marke, eno marko pa štirim loškim stražnikom in enemu vratarju. Podobno je moral nakazati bitenjski župan letno po 6 mark kaščarju, 4½ marke na stolp in 3 marke na Stari grad kot »grassgelt«, a 4½ marke kot »gruemadt« (nedozorela trava); zase je obdržal le 3 marke 40 β. Verjetno je bila ta dajatev odkupnina za prevažanje trave. — Pa tudi sicer so morali sorški podložniki oddajati razne prispevke škofovim uradnikom. Kmetje v Dorfarih in v Črngrobu so plačevali kot »Jagermayster Recht« po 6 β, tamkajšnja dva kajžarja pa po 2 β. Pisarju so dajali kot »schreyber sold« vsi podložniki loškega gospostva ob plačevanju letnega davka po 2 β.

⁷⁹ Fra 36, str. 606.

⁸⁰ Bla z n i k P., Kol. P. d., o. d., str. 32—33; isti, Kol. S. d., str. 64.

enako tudi ob sv. Juriju; poleg tega so mu plačevali podložniki iz Praš in Jame po 2 β, z Godešča, iz Reteč in Gorenje vasi po 4 β, iz Gosteč in Pungerta pa po 5 β. Za veliko noč je dajala pisarju bitenjska županija po 50, godeška pa po 40 jajc; župana obeh županij sta mu prispevala po dve kokoši, ob pojezdah pa še po dve pogači. Godeški župan je imel isto obveznost tudi do mojstra pósodnika, ki je dobil razen tega od podložnikov godeške županije za veliko noč 20 jajc. Ob istem času so dajali kaščarju podložniki bitenjske županije 550, godeške pa 200 jajc.

Če primerjamo gospodarske razmere 13. stoletja na Sorškem polju z onimi iz začetka 16. stoletja, opazimo nekatere bistvene razlike. Kot že omenjeno, je bilo v tem času opuščeno vinogradništvo. Isto sliko izkazuje pivovarništvo. Pod vplivom Nemcev se je hmeljarstvo sredi 12. stoletja na Sorškem polju dokaj razvilo.⁸¹ Dajatve kažejo, da so se vsi sorški podložniki tedaj bavili s to panogo gospodarstva. Proti koncu 13. in v začetku 14. stoletja so ostale te dajatve omejene le še na ozemlje godeške in praške županije, nato izgine na Sorškem polju za hmeljem vsaka sled. Obenem s hmeljem so oddajali podložniki godeške županije 1291—1318 tudi ječmen, ki pa je enako kot hmelj izginil iz urbarjev od 16. stoletja dalje. — Po dajatvah sodeč, je gojil sorški kmet največ oves, v dosti manjši meri pa pšenico in rž. Ostalih žit urbarji na splošno ne omenjajo. Po vsem Sorškem polju je bila zelo razširjena prašičereja, ovčereja in kokošereja. Koliko se je položaj predrugačil v kasnejših stoletjih, iz urbarjev ni mogoče razbrati. Jasno je, da je prišlo z odkritji do važnih sprememb (krompir, koruza), ki pa niso našle odziva v urbarjih, ker so se podložniki branili priznavati nove obveznosti.⁸²

Primerjava dajatev 1291—1318 z onimi iz 1501 nas vodi glede na socialni položaj sorškega podložnika do sledečih zaključkov: 1. Obdržale so se večinoma oznake starih dajatev, ki pa so jih podložniki odslej z izjemo žita lahko odplačevali v denarju. 2. Dajatve niso bile več tako enotne kot 1291; marsikatero obveznost so se v istih naselbinah glede višine močno razlikovale.⁸³ 3. Vrednost dajatve v žitu je ostala bistveno nespremenjena. Marsikatero druge stare dajatve so se občutno zvišale, obenem pa naletimo tudi na povsem nove obveznosti. Primerjava denarne vsote, ki so jo plačevali podložniki 1291 oziroma 1501, nam pokaže, da so odštevali n. pr. podložniki bitenjske županije 1291 nekako po 60—61 denarjev, 1501 pa povprečno okrog 120 β, podložniki v godeški županiji 1291 okrog 62 denarjev, 1501 pa 150 β. Če upoštevamo, da je razmerje med denarjem in β nekako 5 : 6 (1291 so plačevali za tagberch 20 denarjev, 1501 pa 24 β; 1291 za ius st. Ge-

⁸¹ Baš Fr., Hmeljarstvo v Savinjski dolini, GV, I, 1925, str. 41.

⁸² Prim. Krošl A., Zemljiška odveza na Kranjskem, 1941, str. 63.

⁸³ Prim. enake razmere na sevniških tleh 1448; Kos M., Urbarji salzbürške nadškofije, str. 58.

orii 18 denarjev, 1501 — 22 β; 1291 je znašala dajatev ob sv. Martinu 32 denarjev, 1501 — 38 β 1 obulus; 1291 so plačevali štiridesetkarji 40 denarjev, 1501 pa 48 β), se je torej dajatev v denarju v dve sto letih skoraj podvojila razen v gadmarski županiji, kjer so plačevali podložniki tudi 1501 še približno toliko kot 1291, z izjemo stražiških viničarjev, ki so se v tem času izenačevali z ostalimi sorškimi podložniki. — Na povišane dajatve naletimo tudi pri podložnikih, ki so bili v posebnem razmerju do zemljiške gospode. Pevenčani so n. pr. plačevali 1501 po 40 β (1291 le 20 denarjev). Razni vidmarji (cerkveni podložniki) so dajali freisinškemu škofu precej visok sbaigelt in pa letni davek. Tudi štiridesetkarji so bili obremenjeni z novo dajatvijo, sbaigeltom, v višini 15 β.

Desetina je bila v tem času v rokah najrazličnejših ustanov in oseb, saj so celo podložniki v eni in isti naselbini oddajali desetino na razne strani. V precejšnji meri jo je sicer še pobiral pristojni župnik, mnogo jo je pripadalo zemljiškemu gospodu, toda lastniki so se v številnih primerih menjavali, ker je bila desetina predmet živahnih kupčij. Tako je n. pr. prodal 1466 loški meščan Krištof Lepossegga loškemu mestnemu sodniku Ožbaltu Bičku žitno in drugo desetino od 12 hub na Godešču.⁸⁴ Trgovska rodbina Florian iz Kranja je uživala 1436 desetino v Virmašah in pri Sv. Duhu.⁸⁵ Cesar Friderik je podelil 1476 Lambergerjevi rodbini desetino pri Sv. Duhu in v Bitnju; 1481 je prodal ljubljanski meščan Erasem Triester desetino 4 hub na Suhi in pri Sv. Duhu Blažu Lasarinu.⁸⁶ Desetino devetih hub na Suhi je imel 1529 loški meščan Križe Kos; od teh so bili štirje fevdi, pet pa jih je kupil od Gašperja iz Kamnika.⁸⁷ — Desetino so oddajali večinoma v naravi: pšenici, rži, prosu, ovsu; razen tega so prispevali še jagnjeta, kozličke, kokoši, lan, panje. Nekatere kmetije so plačevale le v denarju v višini tudi do ene marke letno, kar dokazuje, da desetina tedaj ni mnogo zaostajala za rednimi dajatvami, ki jih je bilo treba oddajati zemljiškemu gospodu.

Položaj sorškega podložnika se je pa poslabšal tudi glede tla ke, kakor je razvidno iz urbarja 1501. Podložniki godeške županije so v glavnem obdržali vse tlačanske dolžnosti iz 14. stoletja. Toda starim obveznostim so se pridružile še nove dolžnosti. Morali so n. pr. prenašati na grad blago, ki ga je nakupil oskrbnik v Ljubljani. Dolžni so bili ne samo voziti travo, ampak tudi kositi graščinske travnike in travo sušiti, za kar so dobili 16 β odškodnine. Najtežja je bila pa vsekakor obveznost glede prevažanja vina iz Marke, kar so opravljali

⁸⁴ Klun V., *Diplomatarium Carniolicum*, MHK 1852, VII, str. 43; Dimitz A., *Der Lueger »alt Lehenbuch« v. Jahre 1453*, MMK I, str. 257 do 258.

⁸⁵ Zontar J., *Zg. Kr.*, str. 114.

⁸⁶ Göth G., *Urkunden und Urkunden Regesten zur Geschichte Krains im Mittelalter*, MHK 1862, XVII, str. 53, 54.

⁸⁷ Don., št. 1., str. 1.

z 12 konji; za vsakega konja so dobili odškodnino po 28 β in mero (helm) ovsa, po sv. Martinu pa še po 4 β za seno, ker takrat ni bilo več trave.

Gadmarski kmetje so bili v tem času glede tlake med seboj izenačeni, ker ni več prihajalo v poštev obdelovanje vinogradov. Iz prejšnjih stoletij se je obdržala tlaka glede prenašanja žita, glede opravil pri žganju apna in del pri vrtu na stolpu, v ostalem pa naletimo na nekatere spremembe, ki so v zvezi s pritegnitvijo kajzarjev. Gruntarji so pomagali pri oskrbovanju jezov; sušili so mreže za ribe; kadar so prévažali seno s treh graščinskih travnikov, so ga spravljali gadmarski gruntarji z voza in ga metali v skedenj. Gruntarji in kajzarji so morali loviti in polagati na suho les, ki sta ga dala splavljati oskrbnik in kaščar; skupno so nosili tudi ilovico na grad, kjer so kajzarji nato postavljali ognjišča, enako tudi zelje, ki so ga kajzarji čistili, gruntarji so pa polagali glave in nosili vodo. Sicer je zemljiška gospoda kajzarje lahko vsak čas klicala na tlako. Kajzarji so morali po potrebi čistiti grad; trije so bili na razpolago gadmarju, ostalih dvajset je pa moralo obdelovati vse oskrbnikove in kaščarjeve vrtove, le prenašanje zelja in repe je bila stvar gruntarjev, ki so bili sicer dolžni obdelati dva vrta na gradu, ne pa onega pred vrati. — Kadar so gadmarski tlačani lomili kamenje za apnenico, je pripadalo kamenje prvega strela gadmarju, ki je dobil od vsake apnenice po pet trug apna; njegova je bila tudi ograja, ki so jo postavljali zaradi varnosti pri vsakem gašenju.

Če ne upoštevamo urbarialne notice iz 1291 o košnji gosposčinskih travnikov (str. 212), dobimo prvo vest o tlaki v bitenjski županiji šele v urbarju 1501. Pod istimi pogoji kot godeški podložniki so morali Bitenjeci voziti vino iz Marke s 26 konji; še težje je bilo tovorjenje ramfallskega vina iz Loke do Mauterndorfa v Lungauu na Salzburškem; ta dolžnost je zadevala samo podložnike bitenjske županije.⁸⁸ Kot odškodnino so dobili za vsakega konja po 16 β, 32 kosov pečenja in ½ mere ovsa, razen tega so bili za vse leto oproščeni druge tlake, edino seno so morali voziti, kadar so kosili graščinske travnike. V ostalem je bila bitenjska tlaka zelo raznovrstna. Voziti so morali apno in kamenje k trem graščinskim mlinom pod mestom; kadar so prestavljali pri mlinih jezove, so prevažali kamenje s hribovskih kmetij in ga prenašali na jez; enako so vozili vse potrebno za delo na vrtu na pristavi kakor tudi vodo v kopališče, kadar je ukazal mestni sodnik; oskrbniku in kaščarju so zvažali vsa drva, ki so jih morali znositi na grad kajzarji, za kar je dal kaščar vsakemu po eno pečenko. Podložniki iz Stražišča in Gorenje Save so prevažali v Loko blago, ki si ga je gosposka nakupovala v Kranju. — Gruntarji so kosili graščinska travnika v Žabnici, kajzarji so ju pa grabili; koscem je dajal kaščar po dve pečenki in 1 β za sir, kajzarjem pa po

⁸⁸ Don., št. 170, str. 121.

eno pečenko; enim in drugim je bil dolžan voziti neki podložnik s Sv. Duha pitno vodo; kadar je šel po svežo vodo, je moral naložiti seno na voz do lat. Kadar so obdelovali vrtove, jim je dal kaščar po eno pečenko. Opravljali so vsa potrebna dela na mestni poti, ki je vodila na grad, enako vse ročno delo na gradovih in mlinih. Kadar je bilo treba kriti streho na skednjih, so dajali potrebno količino palic, medtem ko je priskrboval šibe neki podložnik s Križne gore, gradivo za vezanje pa neka kmetija z Godešča. Krovce kakor tudi tesarje pri raznih opravkih je škof plačeval. — Tlačani so morali dajati slame, kolikor so jo potrebovali oskrbnikovi in kaščarjevi konji. Kadar so žgali apno, so Bitenjeci prispevali na lastne stroške osem hlapcev, ki so morali biti navzoči do konca noč in dan; mojstra in tistega, ki je lomil kamenje, je škof plačal; apno so žgali bitenjski kajzarji, ki so morali prazniti jame; osem do deset trug apna je pripadalo bitenjskemu županu.

Tudi vidmarji niso bili popolnoma oproščeni tlake na freisinskem ozemlju. Oni z Godešča, s Trate, iz Žabnice, Pevna in s Križne gore so pomagali pri obdelovanju graščinskih vrtov, enako so pa sodelovali tudi pri popravljanju strehe na graščinskih skednjih. Ostali vidmarji so vzdrževali kaščo v Poljanah.⁸⁹ Župani so delali splave za ribiče, kadar je zahteval oskrbnik. Mestni stražniki so sekali in drvarili za oskrbnika, ki jim je pa dajal hrano. Njim je pripadala skrb za ometanje graščinskih dimnikov; razen tega so dajali v kaščo vsake četrta leta po eno metlo.

Kakor je razvidno, je bila tlaka sorških podložnikov v primeri s tisto, ki so jo opravljali podložniki v Poljanski in Selški dolini,⁹⁰ bolj raznovrstna in težja, kar je pa tudi razumljivo: sorški podložniki so bili bolj pri roki in zato gosposki dosegljivi v najkrajšem času.

Sicer se je pa položaj sorškega podložnika v drugi polovici 15. stoletja izredno poslabšal tudi zaradi splošnega stanja v habsburških deželah. Saj so se vrstile za slabotne vlade Friderika III. najrazličnejše težave, ki so povzročale našemu kmetu ogromno škodo. Boj za celjsko dediščino je našel odmev tudi na sorških tleh, ko je celjski vojskovodja Vitovec 1458 oplenil in požgal Škofjo Loko ter nadaljeval svoj pohod proti Kranju in Radovljici preko Sorškega polja.⁹¹ Vojna med Benetkami in Trstom 1463 je ohromila živahno tovorjenje, ki je bilo usmerjeno iz Škofje Loke preko Tolminskega na Furlansko.⁹² Račun za borbo z Baumkircherjem (1469—1470) je bil porazdeljen na vse prebivalstvo; vsak kmet, ki je obdeloval hubo, je moral plačati zase po 12, za ženo po 6, a za vsakega otroka, tudi za dojenčka, po

⁸⁹ Prim. Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 36.

⁹⁰ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 36; isti, Kol. S. d., str. 68.

⁹¹ Valv., XI, str. 36; XV, str. 360.

⁹² Rutar S., Krains mittelalterliche Handelsbeziehungen zu den Städten an der adriatischen Küste, MMK III, 1890, str. 95.

4 denariče.⁹³ Spričo vedno večjih vojnih in gospodarskih težav so se namreč začeli v 15. stoletju sestajati stanovi na deželnih zborih, na katerih so dovoljevali izredne davke,⁹⁴ ki so postajali vedno bolj občutljivi zlasti v zvezi s turškimi napadi. Spočetka so ti davki znašali pol gilate, t. j. polovico letnega davka, ki ga je moral plačevati zemljiški gospod v deželno blagajno in ki je znašal 1 % vrednosti posesti; na Koroškem je bila v 16. in 17. stoletju navada, da so izračunali vrednost posesti, če so gilto pomnožili z 80. Kasneje se je ta dajatev dvignila tudi do 2½-kratne višine gosposke gilate.⁹⁵

Ob ponavljajočih se turških vpadih na slovensko ozemlje je naročil 1474 freisinški škof Sikst loškemu oskrbniku, da naj dobro poskrbi za grad in mestno obzidje, obenem naj pa najame za varnost mesta nekaj vojakov in jih plačuje, kolikor časa se mu zdi potrebno.⁹⁶ Grmada na Šmarjetni gori naj bi opozarjala prebivalstvo na neposredno turško nevarnost.⁹⁷ Stiska je dosegla vrhunec, ko so poleti 1476 Turki dvakrat udarili na tla loškega gospostva. Že tedaj so se podložniki branili plačevati davke, ki jih je naslednje leto dežela naložila brez ozira na prestano škodo. Ali vse ni nič pomagalo. Tlaka se je celo večala; podložnikov niso silili samo na delo pri vzdrževanju loškega gradu in mestnega obzidja, nego so jih pozivali celo na tlako pri delih na ljubljanskem gradu, kar je bilo povsem novo. Zaman so se loški podložniki pritožili 1483 pri škofu. Deželni davki so se dvigali iz leta v leto: 1486 so jih plačali dvakrat, v letu 1487 so bili razpisani celo trikrat, in sicer naj bi plačali freisinški podložniki na Kranjskem v višini 2500 gld. Položaj na loških tleh je bil tako težak, da je oskrbnik izrazil škofu bojazen, da bodo kmetje začeli opuščati svoje kmetije.⁹⁸ Leta 1488 je prišlo do uporniškega gibanja, kakor je razvidno iz pisma, ki ga je pisal škof Sikst loškemu oskrbniku Jakobu Lambergerju. V njem govori o treh vrstah kazni za upornike: za prvo neposlušnost naj bi krivca zaprli v mestni stolp, ob ponovnem prestopku naj bi ga kaznovali v grajskem stolpu, za tretjo neposlušnost naj bi krivca kaznovali še teže, dokler bi ga ne pripravili k pokorščini.⁹⁹

Davčni vijak pa ni popustil. Tako je odredil 1490 deželni zbor, da mora plačati vsaka huba četrtletno po ½ funta.¹⁰⁰ Nič ni zalegla

⁹³ Dimitz A., *Geschichte Krains I*, str. 282; Kaspret A., *Ueber die Lage der oberkrainischen Bauernschaft beim Ausgang des XV. und im Anfange des XVI. Jahrd.*, MMK II, 1889, str. 71.

⁹⁴ Kos M., *Zg. Sl.*, str. 232.

⁹⁵ Oberleitner K., *Die Finanzlage Nieder-Oesterreichs im sechzehnten Jahrhundert*, AÖG, XXX, 1865, str. 13; Ilwof Fr., *Die Einfälle der Osmanen in die Steiermark*, MHSt XV, 1867, str. 92; Don., str. 7.

⁹⁶ Mayer Fr., o. d., str. 427.

⁹⁷ Valv., II, str. 172; Zontar J., *Zg. Kr.*, str. 42.

⁹⁸ Mayer Fr., o. d., str. 428, 431, 433, 435, 436, 485.

⁹⁹ Mayer Fr., o. d., št. 19, str. 491.

¹⁰⁰ 1 funt = renski goldinar, Ilwof Fr., o. d., str. 92.

tožba loških podložnikov, da dajatev ne zmorejo več in da je marsikdo že več dolžan, kot je vredno posestvo.¹⁰¹ Ko vse ni nič pomagalo, je prišlo 1491 do upora v vaseh in mestu.¹⁰² Škof je prosil deželnega glavarja Viljema Auersperga, da upor zaduši in krivce kaznuje. Nemiri so trajali vse leto 1491, čeprav je Auersperg strogo kaznoval podložnike brez ozira na krivdo.¹⁰³ Upor je segel še v leto 1492, kakor je razvidno iz pisma, ki ga je poslal škof Sikst v januarju 1492 Juriju Sigesdorfu, gradiščanu na Starem gradu; v njem izraža nevoljo, ker je glavar ujel tudi ubogljive kmete; mnenja je, da naj najame Sigesdorf z oskrbnikom nekaj vojakov, ki naj bi skupno s poslušnimi kmeti dnevno polovili nekaj upornikov in jih pripeljali v Škofjo Loko; upornike bi bilo treba izgnati, z njihovim imetjem pa plačati najemnike.¹⁰⁴ Upor je bil končan v prvih mesecih 1492; v aprilu 1492 je mogel škof izraziti zadovoljstvo nad tem, da so mu podložniki spet poslušni.¹⁰⁵

Nadloge loškega podložnika je v začetku 16. stoletja še povečala beneška vojna (1508—1518), zaradi katere je zastala trgovina, ki je bila tudi s sorškega ozemlja močno usmerjena v Italijo. Sicer je tudi na freisinških tleh prišlo sredi 15. stoletja do izraza nasprotstvo med mestom in podeželjem; saj je 1451 prepovedal freisinški škof trgovanje vsem svojim podložnikom z izjemo meščanov v Škofji Loki. Ali takih prepovedi niso mogli praktično izvajati. Proti koncu 15. stoletja so kmetje lahko svobodno izvažali, kar so sami pridelali, priredili ali izdelali.¹⁰⁶ Tako so tovorili z loškega ozemlja na Beneško, v Istro in Dalmacijo zlasti platno in loden. V Sinigaliji pri Lorettu so bili znameniti semnji, kjer so naši kmetje prodajali platno in kupovali lan.¹⁰⁷ V Italijo so tudi gonili konje, ki so jih na Sorškem polju na veliko gojili v ta namen po Bitnju, Žabnici, Stražišču, Pevnu.¹⁰⁸ Zaradi beneške vojne je bila cesta proti Italiji dolga leta zaprta, zavoljo česar je trpelo gospodarstvo veliko škodo.¹⁰⁹

V takem položaju se je znašel naš kmet, ko je prišlo do vseslovenskega kmečkega upora 1515, v katerem je sodeloval tudi loški podložnik. To dobo bi gotovo precej osvetlila pisma škofa Filipa iz let 1510—1531 in 1533, ki so v državnem arhivu v Landshutu.¹¹⁰ Na ta upor se nanaša napis, ki je bil v kapeli sv. Trojice v Škofji Loki.¹¹¹

¹⁰¹ Mayer Fr., o. d., str. 438.

¹⁰² Prim. Blaznik P., Kol. S. d., str. 68.

¹⁰³ Mayer Fr., o. d., str. 442.

¹⁰⁴ Mayer Fr., o. d., št. 23, str. 497.

¹⁰⁵ Mayer Fr., o. d., str. 442.

¹⁰⁶ Zwitter Fr., o. d., str. 50—52.

¹⁰⁷ Rutar S., o. d., str. 82, 99.

¹⁰⁸ Valv. II, str. 117, 123, 124, 125, 156.

¹⁰⁹ Kaspret A., o. d., str. 77.

¹¹⁰ Blaznik P., Kol. S. d., str. 7.

¹¹¹ Dimitz A., Eine merkwürdige Inschrift des 16. Jahrhunderts in Lack, MHK, 1864, str. 87.

Tedaj je prihitel navzlic velikim stroškom v Loko sam škof Filip.^{111a} Ko je bil upor krvavo zatrt, so delili sorški podložniki usodo z ostalimi kmeti, ki jim je naložil cesar Maksimilijan nov davek v večem spomin na upor.¹¹²

V 16. stoletju se turška nadloga ni zmanjšala. Običajni deželni dohodki niso krili izdatkov, katerih velik del so trošili za oborožitev, za vzdrževanje vojske v deželi in na mejah, za gradnjo trdnjav. Tako je Kranjska dvignila 1576 dohodke od 76.285 gld. na 188.902 gld.,¹¹³ kar so znali zemljiški gospodje seveda prevaliti na podložnika. Prav v tem letu je bil vpeljan splošni turški davek, ki ga je plačevalo vse prebivalstvo, staro nad deset let; vsi kmetje, žene, otroci, dninarji, hlapci so morali prispevati tedensko po 1 denarič.¹¹⁴ Podložniki so pa prispevali tudi direktno k ureditvi Vojne krajine; tako so plačevali za karlovske zidanje kmetje po 4 krc., kajzarji in gostači pa po 12 krc., medtem ko je znašala petrinjska doklada 13 krc. 1 denarič.¹¹⁵ Obenem so morali biti podložniki pripravljene, da pomagajo v borbi, kadar so bili poklicani. Leta 1536 je moralo biti na razpolago tisoč gorenjskih kmetov, ki jim je pritakalo na dan po 5 krc.; kdor bi se odtegnil, bi izgubil dedno pravico.¹¹⁶

Stisko je še povečala druga beneška vojna, v kateri so sodelovali tudi podložniki, ki so morali v vsem tem času tovoriti v tabor prehrano.¹¹⁷ Leta 1618 je dobil loški oskrbnik naročilo, da mora hitro nabrati proti primerni odškodnini toliko tovornih konj, kolikor ima podložnih kmetov.¹¹⁸ Tedaj je močno trpela trgovina z živino in žitom, ki je bila nekaj časa sploh zabranjena, kasneje pa dopuščena le s posebnim dovoljenjem.¹¹⁹

Toda najtežja kriza je zadela našega kmeta v času tridesetletne vojne, ko je hotel zemljiški gospod, freisinški škof, preko podložnikov rešiti svoje do temeljev zamajane finance. Saj je bila Bavarska sedem let glavno bojišče. Škofov sedež Freising je 1632 zasedel švedski kralj Gustav Adolf in mu prizanesel za ceno ogromne kontribucije 20.000 tolarjev, 100.000 funtov kruha ter 400 veder vina in piva. V letu 1634 je švedska vojska ponovno vkorakala v mesto, ki ga je šele zmaga pri Nördlingenu rešila za daljšo dobo. Leta 1646 so se Švedi spet pojavili v Freisingu in ga strašno oplenili. Če upoštevamo, da je šla prijateljska vojska, ki se po svojem obnašanju ni mnogo ločila od sovražne, samo do 1637 kar štiridesetkrat skozi bavarsko freisinško ozemlje,

^{111a} Schlect-Arnold, Die d. Freis. Bischofschronik, o. d., str. 54.

¹¹² Levec VI., Schloss- und Herrschaft Flödnig in Oberkrain, MMK IX, 1896, str. 128.

¹¹³ Dimitz A., Gesch. Krains, III, str. 218.

¹¹⁴ Klun V., Dipl. Carn., o. d., str. 59.

¹¹⁵ Don., št. 55, str. 54; št. 74, str. 60.

¹¹⁶ Don., št. 5, str. 2; št. 70, str. 58.

¹¹⁷ Don., št. 83, str. 65.

¹¹⁸ Don., št. 82, 84, str. 62-65.

¹¹⁹ Klun V., Dipl. Carn. o. d., str. 49-50.

lahko razumemo, da so bile freisinške finance obupne, in to tem bolj, ker je znašal freisinški dolg državni blagajni že pred pričetkom tridesetletne vojne 100.000 gld.¹²⁰ Leta 1643 je bila n. pr. škofova blagajna tako prazna, da ni mogel izplačati niti uradništva in služinčadi za zadnje četrletje.¹²¹ Iz prve hude zadrege si je skušal freisinški škof pomagati z zastavljanjem in posojili. Tako je bila n. pr. v Münchenu zastavljena za 4000 gld. srebrna cerkvena posoda, ki jo je skušal rešiti škof 1651 z novimi posojili na loških tleh.¹²² Leta 1632 je zastavil Loko kranjskemu deželnemu svetniku Andreju Hrenu za izposojeno vsoto 200 zlatih dukatov, 594½ beneške srebrne krone in 228 državnih tolarjev, kar ustreza vsoti 1754 gld.¹²³ Loški oskrbnik je imel mnogo posla, da je reševal freisinške finance z najemanjem posojil.¹²⁴ Največjo vsoto je pač posodil 1635 kranjski stanovski tajnik Hüczing v znesku 10.000 gld.¹²⁵ Obresti so upniki večinoma prejemale v obliki desetlin po posameznih sorških naselbinah. Ko se je freisinška škofija po končani tridesetletni vojni nekoliko opomogla, je skušala zamenjati obresti v naravi z denarjem. Freisinški dolg se je 1641 v celoti povzpел na 200.000 gld., za kar je bilo treba plačevati 12.000 gld. letnih obresti. Ni čudno, da se je odplačevanje dolga zavleklo še v 18. stoletje.¹²⁶

Zemljiški gospod si je skušal izboljšati gospodarski položaj s tem, da je hotel prenesti težo bremena predvsem na podložnike loškega gospostva, ki je bilo izmed vseh njegovih posestev najbolj donosno. Pri tem je bilo seveda jasno, da financ ne bo mogoče ozdraviti z dotodanjimi rednimi dohodki, kakor so jih izkazovali urbarji 16. in 17. stoletja. Od druge polovice 16. stoletja urbarji ne naštevajo več podrobno raznih obveznosti, nego navajajo le urbarščino z uporniškimi krajcarjem in sumarni županov račun. Če upoštevamo obe dajatvi v celoti, vidimo, da se osnovne obveznosti podložnikov do zemljiškega gospoda od 1501 niso bistveno spremenile. Dajatev v denarju kot urbarščina in županov račun sta dosegala v bitenjski županiji s 60—80 krc. višino iz 1501, v gadmarski županiji je bila s 27—53 krc. malenkostno višja, v godeški s 50—57 krc. pa približno za tretjino nižja; kajzarji so plačevali 8,5 krc. urbarščine (urbar 1636).

¹²⁰ Striedinger I., Hans Georg Puecher (Freiherr von Puech) ein Freisinger Diplomat des 17. Jahrhunderts, XII. Sammelblatt des Hist. Ver. Freising, 1920, str. 39—41, 46, 49.

¹²¹ Don., št. 180, str. 129.

¹²² Don., št. 269, str. 173.

¹²³ Dimitz A., Heck. Frising., str. 42.

¹²⁴ Don., št. 141, str. 94; 145—97; 152—102; 164—110; 174—127; 180—129; 198—135/36; 204—140; 209—145; 220—150; 237—159; 251—165; 267—172; 268—173; 269—175; 272—174/5; 274—176; 276—176; 278—177; 284—179/180; 286—180; 288—182; 304—189; 307—192; 308—192; 399—235; 425—245/6; 437—249/50; 439—250; 449—253.

¹²⁵ Don., št. 152, str. 89.

¹²⁶ Striedinger I., o. d., str. 47, 59.

Dajatev v žitu je ostala nespremenjena in je znašala preračunano v denar po razmerah 1640 v bitenjski županiji 6 gld. 30 krc., v godeški pa 3 gld. 28 krc. do 6 gld. 5 krc. nemške veljave.¹²⁷ V celoti je torej dosegala bitenjska dajatev vrednost 7 gld. 30 krc. do 7 gld. 50 krc., godeška pa 4 gld. 18 krc. do 7 gld. 2 krc.

Desetina je bila tedaj le deloma v rokah zemljiškega gospoda. V dobi finančne krize jo je večkrat prepuščal upnikom namesto obresti, sicer jo je pa navadno dajal v zakup za dobo treh let.¹²⁸ Zakupniki so imeli večkrat škodo zaradi elementarnih nezgod in je bilo zato često težavno oddati desetino v zakup.¹²⁹ Naletimo celo na primer, da je oskrbnik kar prisilil poedince k zakupu.¹³⁰ Razumljivo je, da so skušali zakupniki od podložnikov kolikor mogoče veliko iztisniti. Po ravninskih predelih so hoteli, da bi jim kmetje oddajali že omlačeno žito namesto snopov in jim tako prihranili stroške.¹³¹ Višino desetine je možno razbrati iz primera v Žabnici, kjer je moralo 1648 oddati 15½ hube v ta namen letno po 12 starov pšenice, 15 starov rži, 9 starov prosa, 2 stara ječmena, 32 starov ajde in 6 starov ovsa, kar je predstavljalo vrednost povprečno pet kron na kmetijo.¹³² Računajoč krono 1 gld. 50 krc.,¹³³ je pomenila desetina za poedine žabniške kmetije obremenitev 9 gld. 10 krc. Približno enako vrednost predstavlja desetina, ki so jo prav v tem času splošno oddajale hube loškemu gospostvu; na eno kmetijo je namreč odpadlo 6 starov ovsa, trije merniki pšenice in trije merniki rži.¹³⁴ Vrednost desetine je torej prekašala stroške za urbarialno dajatev.

Lepe dohodke so nesle gosposčini razne pristojbine. Ko je nastopil nov zemljiški gospod, je bilo treba plačati za vsako hubo po eno srebrno krono oziroma 10 liber, za vsako enoto rovtarskih fevdov, ki jih je podeljeval v škofovem imenu kaščar, pa po 1 gld. Ob tej priliki so morali vsi podložniki priseči zvestobo vpricho oskrbnika, ki je zastopal škofa. Plemiške fevde so trikrat izklicali pri deželni stanojih; kdor se leto dni nato ni prijavil, ga je nepristransko sodišče tožilo na izgubo fevdov.¹³⁵ Za novo podelitev fevdov je bilo treba plačati zemljiškemu gospodu po en dukat od hube.^{135a} Mrtvaščino so plačevali podložniki v tem času v denarju. Višina vsote, ki je dosegala v posameznih primerih tudi 40 gld., se je ravnala po velikosti po-

¹²⁷ K o s F r., Zgod. pob., o. d., str. 27. Ceno rži računam na $\frac{2}{3}$ pšenične.

¹²⁸ Don., št. 268, str. 173; št. 157, str. 104.

¹²⁹ Don., št. 209, str. 144; št. 231, str. 156; št. 244, str. 162.

¹³⁰ Don., št. 220, str. 150.

¹³¹ Don., št. 200, str. 137.

¹³² Don., št. 251, str. 165.

¹³³ Don., št. 377, str. 220.

¹³⁴ Pp 1644, str. 162.

¹³⁵ Pp 1644, str. 259, 262–263, 395; Herrschaften-Lack, Waldstreitigkeiten 1751; K o s M., Slovenske prisege loških in blejskih kmetov iz prve polovice 17. stoletja, GMDS XXII, 1941, str. 71–74.

^{135a} Herrschaft Lack, Camer Proc. — seznam fevdov.

sestva (urbar 1625). Medtem ko je na Sorškem polju v začetku 14. stoletja zemljiški gospod splošno še oddajal podložnikom hube dosmrtno kot zakupna zemljišča (Miethube), je bil proti koncu 15. stoletja na tleh loškega gospostva v splošnem v veljavi dedni zakup po kupnem pravu.¹³⁶ Pač pa najdemo izjemoma še v sredi 18. stoletja zakupna zemljišča pri nekaterih nefreisinških podložnikih, tako n. pr. pri hubi v Crngrobu, ki je bila v rokah loških klaris, dalje v Stražišču pri hubi, ki je spadala pod Schrottenthurn, kakor tudi pri tisti, ki je bila last cerkve na Šmarjetni gori.¹³⁷ Ali v splošnem velja pravilo, da imamo opraviti s kupnimi zemljišči na loških tleh celo pri tistih gosposkah, katerih hube so bile na izvenloškem ozemlju izključno le zakupne (n. pr. posesti puštalskega, starološkega, Ajmanovega gradu).¹³⁸ Razmere na tleh loškega gospostva se torej izrazito ločijo od tistih, ki so bile sicer v veljavi na Kranjskem, kjer so bile hube še sredi 18. stoletja ob davčni rektifikaciji v pretežni večini zakupne.¹³⁹ — Po takratnem običaju je pripadala v loškem gospostvu po očetovi smrti kmetija najmlajšemu sinu; če ni bilo moških potomcev, je kmetija prešla na hčer.¹⁴⁰

Še višjo takso je bilo treba odriniti kot kupnino za prodano posestvo; znašala je 15 % prodajne cene (deseti in dvajseti denarič). Le v gadmarski županiji je bil kupec kajžar v začetku 16. stoletja oproščen te dajatve v odškodnino za to, ker ga je zemljiška gosposka lahko vsak čas klicala k tlaki na grad (urbar 1501, 25). Prav tako so plačevali podložniki gosposčini deseti in dvajseti denarič ob predaji posestva (urbar 1625).

Dohodke je nesla tudi mitnina, ki je niso pobirali le v mestu nego tudi na deželi. Mitnino je dajal škof v zakup. Poleg te tako imenovane selske mitnine je hotel zemljiški gospod uvesti še hišno mitnino, na račun katere naj bi bili podložniki dolžni plačevati pristojbino za vsako prodano stvar.¹⁴¹

Toda zemljiškemu gospodu ti dohodki niso zadostovali. Hotel je temeljito reformirati svoje prejemke. To skrb je poveril svojemu diplomatu Puecherju. S popisom fevdov je skušal gospostvu ponovno pridobiti zemljo, ki se je marsikje že povsem odtujila. Glavni finančni uspeh si je pa obetal pri podložnikih, proti katerim je nastopil brezobzirno in s tem sprožil pri njih odločen odpor, ki je prihajal najbolj do izraza v bitenjski županiji. Leta 1621 je sklical loški oskrbnik vse župane loške gosposčine in jim je sporočil, da namerava freisinški škof urediti pristavo, s katero naj bi se združile kmetije v Dorfarjih

¹³⁶ Blaznik P., Kol. S. d., str. 45—46.

¹³⁷ RDA, fasc. 3, 289, 105.

¹³⁸ RDA, fasc. 277, 315, 239.

¹³⁹ Polec J., Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja, ZZR, XIII, 1936—1937, str. 140.

¹⁴⁰ Pp 1644, str. 290; prim. Polec J., Prevedba, o. d., str. 150—151.

¹⁴¹ Pp 1644, str. 361.

in pri Sv. Duhu. V osmih dneh naj se odločijo, ali hočejo podložniki delati na tem ozemlju tlako ali pa rajši plačujejo robotnino. V istem času naj predložijo podložniki iz Dorfarjev in Sv. Duha dokumente o pravicah do zemljišč. Župani so se izjavili proti novim obveznostim, podložniki omenjenih dveh naselbin pa svojih dokumentov niso hoteli dati iz rok, zaradi česar je oskrbnik tri izmed njih vrgel v grajsko ječo.¹⁴² Sodna obravnava je 1622 dala podložnikom prav, s čimer je bil ta poskus končno opuščен. Še istega leta je Puecher povišal urbarnalne dajatve za ½ do 1 gld. od hube. Navzlic hudemu ogorčenju, ki je prišlo do izraza zlasti na grajskem dvorišču v Škofji Loki, kjer se je Puecher dejansko lotil nekega kmeta, je večina podložnikov pristojbino plačala z izjemo Bitenjcev, ki so sprožili vprašanje povišanja dajatev pri deželnem glavarstvu in dobili dovoljen odgovor, zaradi česar je tudi ta Puecherjev poskus propadel.¹⁴³ Pobrani denar je morala loška gosposčina vrniti.¹⁴⁴

Toda Puecher ni odnehal. Z vso silo je hotel uvesti novo dajatev, r o b o t n i n o, kar je privedlo do dolge pravde, ki je trajala trideset let.¹⁴⁵ V tem času so loški podložniki še vedno opravljali tlako, kakor je bila opisana v salski knjigi, na katero so se podložniki kaj radi sklicevali. Tako so ob vsakem času opravljali ročno delo in prevozno tlako, kolikor je bilo treba na gradu, pri gosposčinskih mlinih, žagi, mostovih, jezovih;¹⁴⁶ pri enem samem jezcu je delalo nekoč 150 oseb dnevno skozi pet tednov (Pp 25); čistili so mestni jarek (Pp 90); obdelovali so grajsko posestvo (Pp 58, 88, 108); stražili so na gradu (Pp 58); plovili so les po Poljanski in Selški Sori, prevažali opeko iz Ljubljane, enako pa tudi vino iz Italije do Mauterndorfa (Pp 26, 58). Toda zemljiškemu gospodu je bilo vse to premalo. Hotel je razširiti dotedanjo tlako v obsegu, kakor je bila sicer v veljavi v deželi. Medtem ko so stara kupna pisma omenjala tlako, ki je bila od nekdanj v navadi v loškem gospostvu (Pp 29), je opremljal Puecher nova kupna pisma z novim tekstom, v smislu katerega naj bi bili podložniki dolžni opravljati tlako, kakor je bila sicer v veljavi na Kranjskem (Pp 34—39). Očividno je računal, da podložniki ne znajo čitati in niso večči nemškemu jeziku.¹⁴⁷ Podložniki so se pritožili proti tem pismom; vztrajali so na tem, da priznavajo tlako, ki je bila določena v salski knjigi in ki se loči od deželne robe; pozivali so se na dolžnost tvorjenja izven dežele, kakršnih obveznosti sicer v deželi niso

¹⁴² Don., št. 99, str. 69; prim. Blaznik P., Kol. S. d., str. 69.

¹⁴³ Striedinger I., o. d., str. 17—19; Don., št. 169, str. 114.

¹⁴⁴ Pp 1644, str. 171—172.

¹⁴⁵ Striedinger je osvetlil ta proces predvsem na podlagi arhivalij, ki so v Kreisarchivu v Münchenu; žal se pa ni lotil aktov, ki so vezani v dva debela zvezka in so v Hauptstaatsarchivu v Münchenu, Striedinger I., o. d., str. 22, 118; prim. Blaznik P., Kol. S. d., str. 6.

¹⁴⁶ Pp, str. 25, 106—107.

¹⁴⁷ Pp 51, 95, 413; prim. Striedinger I., o. d., str. 21.

poznali.¹⁴⁸ Dosegli so, da so bila nova kupna pisma razveljavljena (Pp 40). Toda s tem robotno vprašanje ni bilo odloženo z dnevnega reda. Problem nove dajatve, robotnine, je ostal še dalje odprt.

Loški podložniki se namreč niso mogli sprijazniti z mislijo, da bi bili dolžni opravljati tlako, obenem pa še plačevati robotnino. Začeli so pravdo in res so 1633 pravdo dobili. Zemljiški gospod je vložil priziv v Gradec, obenem pa je naročil oskrbniku, naj obljubi pristojnim velike nagrade, ako bo priziv ugodno rešen.¹⁴⁹ Zemljiškemu gospodu je uspelo, verjetno s podkupovanjem,¹⁵⁰ da se je pričelo novo sodnijsko postopanje, ki se je končalo ugodno za loško gospodstvo. Leta 1638 je namreč odločil Paradeiser, deželni upravitelj Kranjske, da morajo podložniki opravljati v deželi običajno tlako oziroma plačevati robotnino.¹⁵¹ Na podlagi tega uspeha je hotel zemljiški gospod prisiliti tlačane, da bi odslej tovorili sladko vino iz Italije brez odškodnine.¹⁵²

Toda podložniki so vložili proti razsodbi priziv in se obrnili naravnost na cesarja, ko priziv ni bil sprejet. Tako je prišlo 1640 do obravnave pri notranjeavstrijski vladi v Gradcu.¹⁵³ Predstavniki loškega gospodstva so pri obravnavi poudarjali, da si mora zemljiška gosposčina povečati dohodke spričo velikih stroškov v vojnem času. Podložniki morajo poplačati z delom užitek, ki ga dobivajo od gosposke. Ker ne uživajo loški podložniki nikakih izjemnih pravic, jih veže v deželi običajna tlaka. Ker škof nima pristave, ima pravico uvesti robotnino, obenem pa hoče podložnike sploh oprostiti tlake; če bi bila morda kdaj kasneje tlaka potrebna, bi podložniki ne plačevali robotnine. — Podložniki so se pozivali na salsko knjigo iz začetka 16. stoletja in vztrajali pri zahtevi, da opravljajo tlako kakor doslej. Nasproti navajanju zemljiške gospode glede tlake na poedinih gospostvih ugotavljajo podložniki, da veljajo stare navade na posestvih ljubljanske, bamberške in briksenske škofije.¹⁵⁴ Izid pravde v Gradcu je 1640 dal prav loškim podložnikom, tlaka je ostala pri starem. — Loški oskrbnik je najavil revizijo, obenem pa nasilno izterjeval robotnino, kar mu je na pritožbo podložnikov 1641 notranjeavstrijska vlada prepovedala. Loški oskrbnik je še iskal zvez s tajnimi svetovalci v Gradcu,¹⁵⁵ toda 1642 je izšla superdeklaracija, ki je odobrila stare robotne razmere.¹⁵⁶ Freisinškemu škofu se je očitalo, da še noben knez

¹⁴⁸ Pp 40, 105, 109, 112, 270.

¹⁴⁹ Don., št. 134, str. 91; št. 170, str. 119.

¹⁵⁰ Don., št. 143, str. 95—96; št. 148, str. 97—98.

¹⁵¹ Don., št. 151, str. 100; št. 170, str. 117; št. 170, str. 122; št. 171, str. 122;

Striedinger l., o. d., str. 22; v viru Pp — netočno datiranje v 1639, str. 113.

¹⁵² Don., št. 152, str. 101.

¹⁵³ Striedinger l., o. d., str. 22.

¹⁵⁴ Don., št. 169, 170, 171, str. 111—125.

¹⁵⁵ Striedinger l., o. d., str. 22.

¹⁵⁶ Pp 126—127.

ni tako povečal robotnine kot prav on.¹⁵⁷ Podložniki so skušali na podlagi te rzsodbe kovati dalje in se rešiti predvsem najtežje tlake, prevažanja vina. Tako so začeli pravdo podložniki bitenjske in godeške županije,¹⁵⁸ toda brezuspešno; deželno sodišče je odločilo, da jih more zemljiški gospod kaznovati, ako ne bi ubogali.¹⁵⁹

Medtem pa Puecher ni miroval; zavedal se je, da je freisinško gospostvo izgubilo robotno pravdo, ker je bil loški oskrbnik premalo radodaren. Že 1643 je Puecher uspel na Dunaju s podkupovanjem pridobiti za freisinško stvar cesarjevo okolico in po avdienci pri Ferdinandu III. je izšel v štirih dneh dekret, v smislu katerega je bila omogočena revizija procesa. Vendar se je izdelava revizijskega spisa zelo zavlekla, prav gotovo tudi zaradi vojnih dogodkov.¹⁶⁰ Sicer tudi podložniki niso držali rok križem; na Dunaj so poslali poseben odbor z vsoto denarja, ki so jo sami zbrali.¹⁶¹ Toda Puecher je bil močnejši. S podkupovanjem je pridobil činitelje, ki so bili spočetka vsi proti: deželno glavarstvo v Ljubljani, vlado in tajno svetovalstvo v Gradcu. Sklenjeno je bilo, da preišče zadevo komisija na kraju samem.¹⁶² Se preden je komisija začela z delom, je gosposčina zahtevala, da plačujejo kmetje po 4 gld. robotnine.¹⁶³ Ob tej novici so začeli loški podložniki zbirati po eno srebrno krono od vsake kmetije, da bi znova poslali na Dunaj svoje zastopnike.¹⁶⁴ Hoteli so priti do cesarja v Regensburg, ki jih je pa že vnaprej ostro zavrnil in jim prepovedal shajanje in zbiranje denarja.¹⁶⁵ V avgustu 1651 se je mudila komisija tri dni v Škofji Loki. Stroški zanjo so znašali 486 gld. brez podkupnine, ki ni bila majhna; sam deželni glavar je sprejel v dar kristalno vazo v vrednosti 1100 gld. in Puecher, ki je bil vaje podkupovanja, je izjavil, da še ni videl take nenasitnosti kot prav v kranjski deželi.¹⁶⁶ Uspeh je bil torej za gosposčino zagotovljen. Iz zapisnika komisijske razprave je razvidno, da se je zasliševanje vrtelo največ okrog salske knjige, na katero so se podložniki sklicevali, a je gospostvo trdilo, da je ni.¹⁶⁷ Že nekaj dni po končani preiskavi je loška gosposčina objavila, da ne smejo podložniki pod kaznijo petih zlatih cekinov pobirati prispevkov.¹⁶⁸

Stališče komisije je bilo torej jasno. Zato so napravili podložniki na cesarja vlogo, v kateri so se pritožili proti komisiji in ga prosili,

¹⁵⁷ Don., št. 180, str. 128.

¹⁵⁸ Don., št. 205, str. 141; št. 209, str. 143—144; št. 245, str. 165.

¹⁵⁹ Don., št. 252, str. 166.

¹⁶⁰ Striedinger L., o. d., str. 25—25, 27.

¹⁶¹ Don., št. 266, str. 171.

¹⁶² Striedinger L., o. d., str. 28.

¹⁶³ Don., št. 305, str. 190.

¹⁶⁴ Don., št. 288, str. 181.

¹⁶⁵ Don., št. 282, str. 178.

¹⁶⁶ Striedinger L., o. d., str. 29—30.

¹⁶⁷ Don., št. 291, str. 185—184.

¹⁶⁸ Don., št. 293, str. 185; prim. št. 301, str. 188.

da ostane glede tlake tako, kot je bilo odločeno v superdeklaraciji.¹⁶⁹ Prosili so ga, da bi smeli imeti še nadalje pravnega zastopnika in zbirati denar za stroške. Istočasno so vložili proti delovanju komisije obsežen spis pri tajnem svetovalstvu v Gradcu.¹⁷⁰ Res so podložniki uspeli, da so smeli z ukazom kranjskega deželnega glavarja ponovno zbirati denar.¹⁷¹ Prišlo je do mrzličnega tekmovanja med Puecherjem, ki je bil tedaj na Dunaju in ni štedil s posredovanji,¹⁷² in zastopniki podložnikov, ki so se trudili po Dunaju in Gradcu.¹⁷³ Borba je bila neenaka; saj so morali kmetski zastopniki, med katerimi je bil najbolj delaven Siferer, imenovan Vojvoda, skrivaj zbirati podložnike po posameznih županijah in tam prevzemati prispevke za svojo akcijo.¹⁷⁴ Zlasti Sifererju-Vojvodi je pretila huda kazen, ako bi ga gosposka zasledila.¹⁷⁵ Tako je izšel 20. maja 1652 ukaz cesarja Ferdinanda III., v smislu katerega sme zemljiški gospod zahtevati od vsake kmetije robotnine povprečno po 4 gld. nemške veljave; razen tega morajo podložniki tlačaniti en dan v letu; kolikor bi bila potrebna večja tlaka, bi se robotnina primerno znižala. Podložnikom je bil obenem naložen večni molk; kdor bi trdil, da je škof skril salsko knjigo, bo ostro kaznovan.¹⁷⁶ Zemljiški gospod je torej na koncu dosegel dosti več, kot je spočetka hotel, ko je zahteval vsega 1 dukat robotnine od posamezne hube. Ves potek pravde jasno kaže, da je uspel zemljiški gospod proti podložnikom, ki so bili 1640 že na cilju, na nepošten način, edino s podkupovanjem, ker je imel v svojih rokah pač večja sredstva.¹⁷⁷

Loški glavar je hotel izročiti cesarsko odločbo kmetskim voditeljem, ki je pa niso hoteli prej odpreti, dokler niso prišli iz vsake županije po trije podložniki. Odločbo so izpodbijali, ker ni imela cesarjevega podpisa, obenem so pa sklenili, da pošljejo k cesarju poseben odbor.¹⁷⁸ Res je predal v Regensburgu Jernej Šiferer cesarju prošnjo v trenutku, ko je šel ta v cerkev; prizor je videl Puecher, ki je v svoji vlogi takoj zahteval, da Šifererja kaznujejo.¹⁷⁹ Po povratku v domovino je deputacija prigovarjala podložnikom, da bi zahtevali novo komisijo, ki naj bi pregledala vse kmetije; tako bi se plačevanje robotnine zavleklo.¹⁸⁰ Toda že v aprilu 1653 je izdal cesar na

¹⁶⁹ Don., št. 297, str. 186—187; št. 299, str. 187.

¹⁷⁰ Don., št. 305, str. 190.

¹⁷¹ Don., št. 306, str. 191; št. 307, str. 191—192.

¹⁷² Don., št. 307, str. 192; št. 316, str. 195; št. 318, str. 196, št. 319, str. 197; št. 323, str. 198.

¹⁷³ Don., št. 307, str. 191; št. 315, str. 194; št. 319, str. 197.

¹⁷⁴ Don., št. 317, str. 196; št. 318, str. 196—197; št. 319, str. 197.

¹⁷⁵ Don., št. 320, str. 197—198.

¹⁷⁶ Don., št. 325, str. 199.

¹⁷⁷ Prim. Striedinger I., o. d., str. 26, 28, 32.

¹⁷⁸ Don., št. 332, str. 202.

¹⁷⁹ Don., št. 340, str. 204.

¹⁸⁰ Don., št. 348, str. 208—209; št. 351, str. 211.

pritožbo freisinškega škofa novo resolucijo, v kateri grozi podložnikom z eksekucijó, ako se ne bodo pokorili odločbi iz 1652; hkrati ukazuje deželnemu glavarju, da ujame voditelja Jerneja Šifrerja in ga v strah vsem zapre.¹⁸¹ Tedaj je pozval kranjski deželni glavar v Ljubljano vse župane in pet do šest podložnikov iz vsake županije, da jim prečita najnovejšo cesarsko resolucijo,¹⁸² v kateri je bilo razloženo, kako je treba postopati z loškimi podložniki.¹⁸³ Najupornejši so bili podložniki bitenjske županije, kjer je bil doma kmetški vodja Jernej Šifrer-Vojvoda.¹⁸⁴ Ko so bili povabljeni v loški grad, da plačajo robotnino, se ni nihče odzval; pač pa so se uprli, ko so jim hoteli zarubiti imetje.¹⁸⁵ Rubež je pretil tudi ostalim loškim podložnikom. Toda Puecher je iz daljave bolj trezno opazoval položaj. Svaril je loškega oskrbnika, da ni pravilno, če je rubil imetje podložnikov, ki niso plačali robotnine. Pravilneje bi bilo zahtevati robotnino najprej od bitenjskih voditeljev, pri katerih bi šla lahko gosposka do skrajnosti — preko rubeža in ječe v Ljubljani do prisilnega dela v rovih, n. pr. v Karlovcu, s čimer bi prestrašil ostale podložnike.¹⁸⁷

Odpor se je do konca 1653 v večini loškega ozemlja polegel.¹⁸⁸ Niso se pa vdali sorški podložniki, ki so navzlic ponovni cesarjevi pretnji¹⁸⁹ vložili pritožbo zoper previsoko odmerjeno robotnino, oz. zoper postopanje loškega oskrbnika; ko niso namreč hoteli plačati po 5 gld. robotnine, jim je poslal loški glavar vojake, ki so jih morali oskrbovati.¹⁹⁰ Glede na to pritožbo je ukazalo deželno glavarstvo loškemu gospostvu, da se je treba vzdržati sile in da mora vojake odpoklicati.¹⁹¹ Proti koncu 1654 je poslal deželni glavar celó komisijo v Loko, ki naj bi preprečila loškemu oskrbniku, da samovoljno zvišuje robotnino.¹⁹² Druga komisija je obravnavala položaj bitenjskih kajzarjev, ki so se pritožili proti previsoko odmerjeni robotnini, češ da jim je bila ta dajatev naložena že 1630.¹⁹³ Zemljiški gospod je skušal dobiti deželnega glavarja na svojo stran s podkupnino, obenem je pa izrazil nevoljo, češ da je bila komisija nepotrebna, zakaj 1630 je bila vpeljana po nekaterih županijah dajatev po 1 gld. od hube in

¹⁸¹ Don., št. 353, str. 212—215; št. 356, str. 213.

¹⁸² Don., št. 362, str. 215.

¹⁸³ Don., št. 360, str. 215.

¹⁸⁴ Don., št. 372, str. 218; št. 417, str. 242.

¹⁸⁵ Don., št. 365, str. 215; št. 364, str. 216.

¹⁸⁷ Don., št. 379, str. 222.

¹⁸⁸ Don., št. 381, str. 224.

¹⁸⁹ Don., št. 390, str. 228.

¹⁹⁰ Don., št. 394, str. 230—231; št. 395, str. 231—232.

¹⁹¹ Don., št. 396, str. 232.

¹⁹² Don., št. 411, str. 237—238.

¹⁹³ Don., št. 417, str. 242.

15 krc od kajže, ki pa ni istovetna z robotnino. Sicer je pa mnenja, da bi lahko zahteval od svojih podložnikov še več,¹⁹⁴ kar je popolnoma v skladu z izjavo Puecherja, ki je sodil, da se bo celotna robotnina, ki je vrgla spočetka letno 6557 gld., sčasoma povzpela na 10.000 gld.¹⁹⁵ Zemljiški gospod je bil lahko samozavesten, saj mu je nesla krivično pridobljena robotnina domala toliko kot vsa desetina in redna urbarsčina z žitom.¹⁹⁶

Vzporedno s temi spori je tekla pravda med gosposčino in podložniki zaradi hišne in selske mitnine.¹⁹⁷ Pravdo je zaključila cesarska izjava na Dunaju 1666, ki je privedla do tega, da so loške županije 1668 kupile pravico do mitnine za 1500 srebrnih kron.¹⁹⁸

V tem kritičnem času so se pa zgrinjala nad podložnikom tudi vedno večja deželna bremena. Izredna doklada deželi se je večala iz leta v leto.¹⁹⁹ Sredi 17. stoletja je morala kranjska dežela skrbeti za vzdrževanje hrvatske in obmorske meje, kriti stroške za trdnjavo Petrinjo, oskrbovati vojsko na Ogrskem, razen tega pa plačevati še dvorne in vojne dolgove ter poravnovati obresti.²⁰⁰ Če je znašala doklada deželi 1638 na kmetijo 1 gld. 15 krc., so plačevali proti sredi 17. stoletja podložniki od vsake kmetije po 3 gld. kontribucije, a istočasno je pretila še nova doklada po 15 krc. od hube, ki naj bi krila stroške za cesarjevo potovanje.²⁰¹ Razliko v dajatvah nazorno kažejo obračuni loškega gospostva. Če so dosegli skupni izterjani davki brez ozira na zaostanke leta 1639 okrog 15.000 gld., se je obremenitev podložnikov v sedemdesetih letih 17. stoletja podvojila; s temi dohodki je krila zemljiška gosposka vse svoje obveznosti, obenem je pa lahko pošiljal oskrbnik v Freising čisti dohodek v višini, ki je skoraj dosegala celotne dohodke iz posameznih let v prvi polovici 17. stoletja.²⁰²

V težko breme so bili podložnikom vojaki, ki so bili ponovno nastanjeni v Škofji Loki. Za njihovo oskrbovanje je morala zalagati loška gosposčina, ki je pa znala prevaliti breme na podložnike. Samo v letih 1648 in 1649 so dali loški podložniki za preko 11.000 gld. ovs, sena in slame, za kar jim je izplačal loški oskrbnik le malenkost, vse drugo je ostal dolžan.²⁰³ Pri premikanju vojske so morali sorški pod-

¹⁹⁴ Don., št. 409, str. 236—237; št. 423, str. 244—245.

¹⁹⁵ Striedinger I., o. d., str. 33.

¹⁹⁶ Prim. Don., št. 157, str. 104—105.

¹⁹⁷ Don., št. 398, str. 253, leta 1654.

¹⁹⁸ Don., št. 487, str. 265.

¹⁹⁹ Don., št. 163, str. 109.

²⁰⁰ Don., št. 311, str. 193.

²⁰¹ Don., št. 150, str. 99; št. 328, str. 200.

²⁰² Don., št. 157, str. 104—105; št. 494, str. 267; št. 495, str. 268; št. 497, str. 268; št. 509, str. 271; št. 513, str. 272.

²⁰³ Don., št. 281, str. 178.

ložniki prevažati njeno prtljago.²⁰⁴ — Vrh tega je zadel 1645 podložnike še vojaški nabor, kjer so izbrali v vojake vsakega tridesetega, desetega in petega moža; ob tej priliki so morali kmetje plačati po en tolar, kajzarji pa po 15—20 kre. izredne kontribucije, medtem ko je gosposčina morala oskrbeti uniforme.²⁰⁵ Ni čudno, da so bili podložniki do mozga izsesani, da večina njih ni imela niti kruha v hiši. Stalno jim je pretil rubež in celo vojaška eksekucija, kar pa zemljiški gosposki ni prinašalo zaželene koristi, ker ni bilo kupcev. Mnogi so se morali za svojo revščino pokoriti v zaporu v loškem gradu, kjer so bile včasih vse ječe napolnjene.²⁰⁶ Vse to pa pristojnih krogov ni motilo, da ne bi v teh hudih časih prirejali v Ljubljani slavnosti, kjer so se vrstile pojedine in igre tudi po več dni.²⁰⁷ Čudno je le, da uporniški val 1655 ni zajel tudi loških podložnikov,²⁰⁸ ki so si iskali pravice tudi v sledečih desetletjih ne toliko s silo kot s papirnatimi pritožbami. Konec je bil vedno isti; zemljiški gospod je spretno uporabljaj preizkušeno sredstvo, podkupovanje, in tako kmetom že vnaprej preprečil vsak uspeh.²⁰⁹ Med kmeti je vrelo. Veliki tolminski upor je razgibal tudi loške podložnike. Toda gospoda je bila budna; tako je loški oskrbnik preprečil vsak odpor; sklical je župane, jih znova zaprisegel in pogostil.²¹⁰

Če je doslej znala zemljiška gosposka vedno prenesti svoje davke na svoje podložnike, se je položaj spremenil sredi 18. stoletja s terezijansko davčno preosnovo, ki je hotela pritegniti k plačevanju davka zlasti dotlej nezadostno in neredno obdavčeno plemstvo (terezijanska davčna rektifikacija 1747). Z rektifikacijo je bila davčna dolžnost raztegnjena na celotno zemljišče gosposke. Odrejeno je bilo, da se obdavči gosposka ločeno od podložnikov.²¹¹ Tako je terezijanska davčna knjiga ločila dominikalno posest od podložniške rustikalne. Za osnovo dominikalne kontribucije so veljali dohodek pristave s 40 % odbitkom in celotni prejemki od podložnikov z 20 % odbitkom; od izkazane vsote je morala gosposčina odšteti deželi 20 % kot dominikalno kontribucijo. Tudi podložnikove obveznosti do dežele so bile točno ločene od dajatev zemljiškemu gospodu, kakor je razvidno iz sledeče razpredelnice.

²⁰⁴ Pp, 244, 246.

²⁰⁵ Don., št. 201, str. 137—138.

²⁰⁶ Don., št. 328, str. 200; št. 209, str. 145; št. 391, str. 229; št. 219, str. 149; št. 206, str. 142; št. 550, str. 210.

²⁰⁷ Don., št. 541, str. 205.

²⁰⁸ Pp, 235, 522.

²⁰⁹ Don., št. 490, str. 266; št. 491, str. 266—267; št. 487, str. 265

²¹⁰ Šteska V., Dolničarjeva ljubljanska kronika od leta 1660 do leta 1718, IMK, 1901, str. 171.

²¹¹ Polec J., Svobodniki, o. d., str. 29.

A. Deželno knežje dajatve

	a) kontribucija		b) davek	
	hube	kajže	hube	kajže
Bitenjska županija	6 gld.	2 gld.	3 gld. 45 krc. do 6 gld. 50 krc.	9 krc. do 1 gld. 15 krc.
Godeška županija	6 gld.	2 gld.	4 gld. 7 krc. do 6 gld. 7 krc.	43 krc. do 51 krc.
Gadmarska županija	6 gld.	2 gld.	3 gld. 22 krc. do 5 gld. 26 krc.	12 krc. do 47 krc.

B. Dajatve zemljiškemu gospodu

	a) denarne obveznosti		b) žito		c) robotnina		d) drobne davščine	
	huba	kajža	huba	kajža	huba	kajža	huba	kajža
Bitenjska županija 1 gld.	do 2 gld. 33 krc.	2 do 50 krc.	enako	4 gld. 30 krc. do 5 gld. 30 krc.	1 gld. 38 krc.	à 4 jajca, slama		
Godeška županija 1 gld. 6 krc. do 1 gld. 36 krc.	2 do 24 krc.	2 do 24 krc.	kot	4 gld. 30 krc. do 5 gld. 30 krc.	1 gld. 38 krc.	à 6 jajc		
Gadmarska županija 39 krc. do 1 gld. 19 krc.	2 do 5 krc.	1501	4 gld. 30 krc. do 5 gld. 30 krc.	1 gld. 38 krc.				

Kakor je razvidno iz razpredelnice, je dajal vsak gruntar po 6 gld., kajžar pa po 2 gld. deželne kontribucije, medtem ko je bil deželni davek, v katerega so bile strnjene prejšnje dajatve: davek, hišni goldinar in nova doklada, individualno odmerjen; v nekaterih primerih je celo presegel kontribucijo. Celotna dajatev deželi se je sukala za gruntarja od 9 gld. 22 krc. do 12 gld. 50 krc., za kajžarje pa od 2 gld. 9 krc. do 3 gld. 15 krc., kar je presevalo obveznost do dežele v 17. stoletju.

Dajatve zemljiškemu gospodu se v 18. stoletju niso več stopnjevale; oddaja žita je ostala tako rekoč nespremenjena še iz časov prvega urbarja 1291. Robotnino so gruntarji le izjemoma odplačevali v višini 3 gld. 50 krc., sicer se je ustalila na 4 gld. 50 krc. do 5 gld. 50 krc.; kajžarji so plačevali v ta namen enotno po 1 gld. 58 krc.²¹² Pač pa je bil tedaj sorški podložnik še dolžan opravljati na leto en dan ročne robote; leta 1779 je bila loška gosposčina pripravljena odstopiti od te pravice proti plačilu 1 gld. 8 krc. na kmetijo.²¹³

Desetina je bila tudi v 18. stoletju le v manjši meri v rokah loškega gospostva. Nekateri podložniki so jo še v celoti oddajali v naravi, mnogi so jo pa odplačevali v denarju, večinoma v višini 7 do 10 gld.²¹⁴ Višina desetine se torej od 17. stoletja dalje ni spremenila.

Sorški primer potrjuje trditev, da reforme pred marčno revolucijo podložnikovega stvarnega bremena niso olajšale. Nove razmere so nastopile šele 1848, ko je revolucionarni kmet stvarno ukinitel podložništvo, kar je sankcioniral še istega leta zakon o zemljiški odvezi.²¹⁵

Zaključki

Na Sorškem polju, ki je bilo naseljeno že v pred-slovenski dobi, so se nastanili Slovenci, seveda ekstenzivno, še pred nastopom fevdalizma. Večji del Sorškega polja je prišel 973 v roke freisinškega škofa, ki je z daritvijo 1002 sorško posest še bolj zaokrožil in ostal gospodar nad tem ozemljem do sekularizacije 1803. Meja freisinškega ozemlja, ki se dolgo ni mogla ustaliti zaradi samovoljnosti sosednjih fevdalcev, je dosegla na priloženi karti označeni obseg šele v drugi polovici 13. stoletja. Sorško polje je bilo 1291—1318 razdeljeno na bavarsko, gadmarsko, godeško in praško županijo, ki se je do 16. stoletja priključila godeški upravni enoti.

Zemljiški gospod je obdeloval Sorško polje le v skromni meri v lastni upravi. Od štirih dvorcev iz 1160 se je do 1291/1318 obdržal le

²¹² RDA, fasc. 2, št. 45, 91.

²¹³ Don., št. 692, str. 318; prim. B l a z n i k P., Kol. S. d., 69.

²¹⁴ Bek. Tab., št. 2, I, II, III.

²¹⁵ G r a f e n a u e r B., Slovenski kmet v letu 1848, Zgod. Čas., II—III, 1948—1949, str. 14, 58—59.

še starološki, ki pa je bil kmalu nato tudi opuščen. Glavna pozornost zemljiškega gospoda je bila posvečena načrtni kolonizaciji, s katero je začel takoj po pridobitvi Sorškega polja in ki je bila zaključena v začetku 14. stoletja. Razdelitev polja na grude in progaste grude z razdrobljeno parcelacijo oziroma razdelitev na proge dokazuje, da so se naseljevali kolonisti-gruntarji v skupinah kot celota v poedinih naselbinah.

Po končani sistematični kolonizaciji se je začel močneje razvijati kajžarski živelj, ki je bil razmeroma precej močan že v začetku 16. stoletja zlasti med Škofjo Loko in Kranjem. V bavarski županiji se je kajžarstvo razvilo v dveh razdobjih. Prvo sega do konca 16. stoletja, ko je imel kajžar glavno osnovo za preživljanje v zemlji, ki jo je moral v splošnem na novo kultivirati na nekdanjih skupnih tleh in se je le deloma okoriščal s propadajočimi grunti. V 18. stoletju se je kajžarstvo ponovno številčno ojačilo, in sicer predvsem zaradi razvoja obrtništva (platnarstvo, sitarstvo), ki je postajalo često glavni poklic slabotnega posestnika. Kajže so postavljali v glavnem na periferiji izven gruntarske celote oziroma celo v samostojnih kajžarskih naselbinah. V gadmarski in godeški županiji je bilo kajžarstvo številčno slabotno.

Na osnovi krajevnih, ledinskih in osebnih imen je jasno razvidno, da je bilo prebivalstvo godeške županije brez izjeme slovenskega porekla, medtem ko je bil med viničarji v gadmarski županiji nemški živelj razmeroma precej močan. Na tleh bavarske županije, ki je dobila ime po bavarskih kolonistih, naletimo na vrsto naselbin, ki so bile izrazito slovenske. Nemški živelj je bil ob kolonizaciji močan le v poedinih naselbinah: v vrsto teh spadajo tudi nekatere vasi, ki jih je ustanovil Slovence davno pred nemškim prihodom (Žabnica, Stara Loka, Stražišče). S slovenizacijo Sorškega polja je bilo torej vrnjeno k slovenstvu tudi slovenstvu odtujeno prebivalstvo. Sicer je pa bila slovenizacija Sorškega polja po svojem obsegu tako neznatna, da ni mogla prav nič vplivati na končno bilanco slovenske zgodovine v njenem prvem tisočletju, spričo katere je slovenstvo izgubilo predvsem zaradi germanizacije dve tretjini svoje zemlje.

Na Sorškem polju se je zaradi razvoja fevdalizma že zgodaj začela drobiti freisinška posest. Vendar se obseg odtujenega ozemlja po 1318, zlasti pa od 16. stoletja dalje ni bistveno spremenil. V vrsti plemiških rodbin, ki so se uveljavljale na temelju svoje službe, je bil posebno močan rod Loških vitezov v 13. stoletju, ki je povzročal s svojo samovoljnostjo freisinškemu škofu mnogo težav. Med vsemi loškimi fevdalci so se povzpeli do največje moči graščaki v Puštalu, ki je bil že v 13. stoletju odtujen freisinškemu škofu. Ko je po dolgih stoletjih sredi 17. stoletja izginil rod puštalskih gospodov, je prešla puštalska posest končno 1696 v roke Marka Oblaka, kmetskega sina

iz Gorenje vasi v Poljanski dolini, ki si je 1688 pridobil plemstvo. Oblaki so v 18. stoletju s trgovsko podjetnostjo ne samo razširili puštalsko posest daleč preko freisinških mej, ampak so imeli prehodno v svoji lasti tudi razne druge gosposčine po Slovenskem. Usoda staro-loškega gradu je bila tesno povezana tako z rodbinami, katerih člani so bili v službi freisinškega škofa (Lamberger, Sigesdorf, Rasp), kakor tudi z nekaterimi podjetnimi loškimi meščanskimi družinami (Papler, Lukančič). Grad Schrottenthurn je bil dolga leta v posesti rodbine Sigesdorf, katere člani so bili skozi vse 16. stoletje v službi loškega zemljiškega gospoda. Ajmanovo graščino je dal zgraditi v drugi polovici 17. stoletja loški glavar Fr. Matija pl. Lampfritzham. Vse te graščine so imele razen posestev v mejah loškega freisinškega gospostva mnogo zemljišč izven tega ozemlja.

Marsikatero kmetijo je dal zemljiški gospod poedincem po grajskem pravu v svoboden dedni zakup. Število teh kmetij je ostalo bistveno nespremenjeno od 14. do 18. stoletja. Večina njih je prešla sčasoma v cerkveno last. Med cerkvenimi ustanovami si je nakopičil največje premoženje red loških klaris, ki je bil ustanovljen sredi 14. stoletja; vendar je ležala večina njegovih posestev izven loškega gospostva. Mnogo kmetij je bilo v lasti župnij, kaplanij, raznih bratovščin in podružničnih cerkva. — Prav skromno je bila razvita posest kmetov svobodnikov, ki se je omejevala do 18. stoletja na desetine in posamezne parcele; v 18. stoletju so se uvrstili med svobodnike poedini podložniki z odkupom hube. Svobodniški dvorec na Štemarjih v Škofji Loki in Stražiški dvorec sta bila izrazito plemiško-meščanski imenji.

V fevdnih knjigah 1423 in 1540 ter v nekaterih urbarjih iz 16. stoletja so omenjeni številni neviteški fevdi, ki jih je podeljeval loški oskrbnik s škofovim pooblastilom večinoma kmetskemu prebivalstvu v svobodno razpolaganje. Od teh kmetskih fevdov, ki so bili pretežno rovtarskega značaja, je bilo treba plačevati pristojbino loškemu kaščarju. Fevdi so ležali 1423 večinoma zahodno od črte Stražišče—Bitnje—Žabnica; kasneje se je rovtarstvo premaknilo proti Škofji Loki.

Dajatve, ki jih je sorški podložnik prispeval v 13. stoletju v naravi in denarju, so bile v posameznih županijah sicer deloma različne, vendar glede na višino v celoti skoraj povsem enake. Le viničarji v gadmarski županiji so bili deležni olajšanja, ker so morali opravljati občutno tlako v vinogradih. Sicer so bili sorški podložniki obvezani opravljati najrazličnejšo ročno in vprežno tlako, od katere je veljalo za najtežje prevažanje vina. Desetina je v 13. stoletju dosegala tretjino vrednosti dajatev zemljiškemu gospodu.

Dajatve so v 16. stoletju večinoma obdržale stare oznake. Odslej so jih podložniki odplačevali v denarju; v naravi so oddajali le še

žito. Medtem ko je ostala višina žitne oddaje skozi stoletja tako rekoč nespremenjena, je zemljiška gosposka do 16. stoletja občutno zvišala marsikatero druge stare dajatve, obenem pa še vpeljala posamezne nove obremenitve. Dajatve v poedinih županijah niso bile več enotne; razlike so se pojavile celo v istih naselbinah. — Desetino, ki je bila v rokah najrazličnejših ustanov in oseb, so oddajali podložniki večinoma v naravi. Po višini tedaj ni mnogo zaostajala za rednimi dajatvami zemljiški gosposki. Stari tlaki so se pridružile še nekatere nove obveznosti. Gadmarski podložniki so se zaradi opuščanja vinogradništva glede obveznosti deloma približevali ostalim kmetom. Položaj sorškega podložnika se je v 15. stoletju poslabšal tudi zaradi splošnega stanja v habsburških deželah. V zvezi s turškimi napadi, ki so zajeli tudi Sorško polje, so postajali izredni deželni davki vedno težji. Zaradi sporov z Benetkami je zastajala trgovina, ki je bila s Sorškega polja močno usmerjena proti Italiji. Leta 1491 je prišlo do upora, ki se je polegel šele 1492. Ponoven upor 1515 je bil v krvi zaduščen.

Gospodarska kriza je prišla do vrhunca, ko se je posledicam turške nadloge in druge beneške vojne v začetku 17. stoletja priključila še finančna onemoglost freisinške zemljiške gosposke zaradi tridesetletne vojne. Zemljiški gospod je hotel prenesti teža bremena predvsem na podložnike loškega gospostva. Zato mu redni dohodki, ki se od 16. stoletja dalje niso bistveno spremenili, niso zadoščali. Preko svojega diplomata Puecherja je hotel uvesti novo dajatev, robotnino, kar je privedlo do dolge pravde, ki je trajala trideset let. Loški podložniki so sicer pravdo dvakrat dobili, a končno je zemljiška gosposka s podkupovanjem dosegla, da je 1652 Ferdinand III. izdal ukaz, po katerem je smel zemljiški gospod zahtevati letno od vsake kmetije povprečno po 4 gld. robotnine in en dan tlake. Krivično pridobljena robotnina je nesla domala toliko kot vsa desetina in redna urbarščina. Sorški podložniki so si ob tej hudi krizi iskali pravice ne toliko s silo kot s papirnatimi pritožbami, ki pa niso prinesle nikakega uspeha.

V 18. stoletju se dajatve zemljiški gosposki niso stopnjevale, kar velja tudi za desetino, ki so jo tedaj podložniki večinoma odplačevali v denarju. Terezijanska davčna rektifikacija 1747 stvarnih bremen sorškega podložnika ni olajšala. Nove razmere so nastopile 1848, ko je bilo podložništvo ukinjeno.

Zusammenfassung

DIE KOLONISATION UND DAS BAUERLICHE
UNTERTANENWESEN AUF DEM SORA-FELDE

Auf dem Sora - (Zeier) Felde, welches bereits in der vorslavischen Epoche Siedlungen aufwies, liessen sich die Slovenen extensiv schon vor Beginn der Periode des Feudalismus nieder. Den grösseren Teil des erwähnten Gebietes erhielten im Jahre 973 als Schenkung die Bischöfe von Freising, welche im Jahre 1002 ihren Besitz auf dem Sora-Felde noch weiter steigerten. Im Laufe der Jahrhunderte bauten sie ihr Territorium zu einer grossen und fast homogenen Grundherrschaft aus, welche nicht nur die Ebene sondern auch die beiden Tallandschaften an der Sora samt dem Gebiete um Dovje (Lengenfeld) im Savetal umfasste. Ihre grundherrschaftlichen Rechte wehrten die Bischöfe bis zur Säkularisation im Jahre 1803.

Die Freisinger Besitzgrenzen blieben lange Zeit beweglich infolge willkürlicher Eingriffe der nachbarlichen Grundherren; erst in 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts erreichte die Freisinger Grundherrschaft den in der Kartenbeilage angegebenen Bereich. Das Sora-Feld gliederte sich zu Verwaltungszwecken 1291—1518 in die Ämter »Bawarorum, Gadmarii, Nevsazze (= Godešče) und Prashach (Praše)«. Letztere schloss sich bis zum 16. Jahrhundert der Verwaltungseinheit von Godešče an. Der Grundherr hielt das Sora-Feld nur in geringeren Ausmasse in Eigenbau. Von 4 Fronhöfen (»curtiferi«) aus dem Jahre 1160 hielt sich bis 1291—1518 nur jener in Stara Loka (1291 Altenlok), welcher bald darauf ebenfalls aufgelassen wurde. Die Hauptsorge des Grundherrn richtete sich auf die planmässige Besiedelung, welche gleich nach Erwerb des Sora-Feldes einsetzte und zu Beginn des 14. Jahrhunderts abgeschlossen war. Die Flureinteilung (Streifen-, Blockstreifen- und Blockflur) beweist, dass die bäuerlichen Kolonisten (»huberii«) in Gruppen als Gemeinschaften einzelne Siedlungen gründeten.

Nach abgeschlossener systematischer Kolonisation begann sich eine Bevölkerungsschicht von Untersassen stärker zu formen, welche bereits zu Beginn des 16. Jahrhunderts verhältnismässig besonders stark im Gebiete zwischen Skofja Loka und Kranj war. Im Amt der »Bawarorum« entfaltete sich das Untersassentum in zwei Zeitabschnitten. Der erste reichte bis Ende des 16. Jahrhunderts. Damals suchte der Untersasse durch Bodenbebauung sein Leben zu fristen, wobei er im allgemeinen neue Rodungen auf einstigen gemeinschaftlichen Boden vornehmen musste; nur teilweise konnte er vom Grund aus etwa aufgeteilten, wirtschaftlich verfallenen Hufen Nutzen ziehen. Im 18. Jahrhundert nahm die Zahl der Keuschler und zwar infolge der Entfaltung der hausgewerblichen Tätigkeit (Leinweber, Siebmacher) zu, welche öfter zum Hauptberuf der ärmern Landleute wurde. Ihre Keuschen errichteten sie im allgemeinen ausserhalb des Bereiches der Hufenbesitzer an der Peripherie oder in besonderen

selbständigen Keuschlersiedelungen. Im Gadmar- und Godešče-Amt war das Keuschlertum am wenigsten vertreten.

Aus den Orts-, Flur- und Personennamen geht klar hervor, dass die Bewohner des Amtes Godešče ausnahmslos slovenischer Herkunft waren, während unter den Winzern in dem Gadmar Amte die Deutschen verhältnismässig stärker vertreten waren. Auf dem Boden des Amtes der »Bawarorum«, welches ihren Namen von den bayrischen Kolonisten führte, finden wir eine Reihe von Siedlungen, welche ausgesprochen slovenisch waren. Die deutschen Siedler waren zur Zeit der Kolonisation zahlreicher nur in einigen Orten; dazu gehören auch einzelne Dörfer, welche zwar lange vor der Ankunft der Deutschen von Slovenen gegründet, dann aber von der fremden Besiedelung erfasst wurden (Zabnica, Stara Loka, Stražišče). Mit der vollständigen Slovenisierung der Bewohner des Sora-Feldes kehrten zum slovenischen Volksstamme auch die ursprünglich durch Assimilierung entfremdeten Elemente zurück. Im Vergleich zur Germanisation von fast zwei Drittel des ehemaligen slovenischen Volksgebietes bedeutet die Slovenisierung einstiger deutscher Siedler auf dem Sora-Felde nur eine geringfügige Episode.

Mit der Entfaltung des Feudalismus begann bereits früh der Abbröckelungsprozess in Freisinger Besitz, doch nahm er keinen grösseren Umfang. Auch änderte sich der entfremdete Besitz nach 1318, besonders aber vom 16. Jahrhundert weiter nicht wesentlich. Unter den adeligen Familien, welche sich ihre Tätigkeit im Dienste der Freisinger Bischöfe zunutze machten, war von besonderer Bedeutung das Geschlecht der Ritter von Loka (=de Lok) im 13. Jahrhundert. Durch seiner Willkür verursachte es den Freisinger Bischöfen manche Bedrängnis. Unter allen Lehensleuten des Gebietes von Loka gelangten zur grössten Macht jene auf Puštal (Burgstall), welches bereits im 13. Jahrhundert den Freisinger Bischöfen entfremdet wurde. Als Mitte des 17. Jahrhunderts das Geschlecht der Herren von Puštal ausgestorben war, ging der herrschaftliche Besitz im Jahre 1696 auf Marx Oblak, einen Bauernsohn aus Gorenja vas im Tale der Poljanska Sora über, der 1688 geadelt wurde. Die Familie Oblak verstand es im Laufe des 18. Jahrhunderts durch Handelsunternehmungen nicht nur ihren ursprünglichen Besitz weit über die Freisinger Grenzen auszudehnen, sondern auch vorübergehend verschiedene andere Grundherrschaften in Slovenien in ihren Händen zu vereinigen. Das Schicksal des Schlosses von Stara Loka war enge verbunden mit Familien, deren Mitglieder im Dienste der Bischöfe standen (Lamberger, Sigesdorf, Rasp), aber auch mit einzelnen bürgerlichen Unternehmern aus Loka (Papler, Lukančič). Das Schloss Schrottenthurn war lange Jahre im Besitze der Familie Sigesdorf, deren Mitglieder das ganze 16. Jahrhundert den Freisinger Bischöfen Dienste leisteten. Das Schloss Ajman wurde in der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts von Fr. Mathias von Lampfritzham, Schloss- und Stadthauptmann von Loka, erbaut. Zu allen diesen Schlössern gehörten neben Grundbesitz im Bereiche der Freisinger Grundherrschaft noch Hufen und Zehentrechte in den Nachbargebieten.

Einige Hufen verlieh der Grundherr in der Form des Burgrechts. Die Zahl dieser Bauerngüter blieb wesentlich unverändert von 14. bis 18. Jahrhundert. Grösstenteils gingen sie im Laufe der Zeit in Kirchenbesitz über. Das grösste Vermögen sammelte das Klarissinenkloster in Loka, welches Mitte des 14. Jahrhunderts gegründet wurde; der überwiegende Teil seiner Besitzungen lag ausserhalb der Freisinger Grundherrschaft. Viele Hufen waren Eigentum von Pfarren, Kaplaneien, verschiedener Bruderschaften und Filialkirchen. Sehr gering war der Besitz der Freisassen; er bestand bis zum 18. Jahrhundert nur in Zehnten und einzelnen Parzellen. Im 18. Jahrhundert gelangten unter die Freisassen auch Untertanen, welche ihre Hufen loskauften. Der Freihof in Stemarje (Loka) war eine ausgesprochen adelig-bürgerliche Gült; dasselbe gilt auch für der Hof zu Stražišče.

In den Lehenbüchern 1423 und 1540, ferner in einigen Urbaren des 16. Jahrhunderts werden zahlreiche Beutellehen erwähnt. Sie verlieh der Pfleger von Loka mit bischöflicher Vollmacht überwiegend an Bauern in Erbbesitz mit freien Verfügungsrecht. Diese Beutellehen gingen vorwiegend aus Gereuten hervor. Von ihnen gebührten Abgaben an den Kastner in Loka. Diese Lehen befanden sich 1423 grösstenteils westlich von Linie Stražišče—Bitnje—Zabnica; später umfassten sie auch das Gebiet gegen Loka, wo neue Parzellen durch Rodung gewonnen wurden.

Die Abgaben, welche der Hintersasse auf dem Sora-Felde im 15. Jahrhundert teilweise in Natura, aber auch in Geld leistete, waren in den einzelnen Ämtern zwar einigermaßen verschieden gestaltet, doch entsprachen sie in der Höhe dem gleichen Betrage. Nur die Winzer in dem Gadmaramt genossen einige Erleichterungen, weil sie der Weinbaurobot obliegen mussten. Im allgemeinen waren die Untertanen verpflichtet zu äusserst verschiedenen Hand- und Viehrobotdiensten; unter diesen galt als die schwerste die »Weinfahrt«. Der Zehent erreichte im 15. Jahrhundert ein Drittel des Gesamtwertes aller grundherrschaftlichen Abgaben.

Die Abgaben behielten im 16. Jahrhundert grösstenteils ihre alten Bezeichnungen, wurden aber von den Untertanen in Geld bezahlt. Als Naturallieferung kam nur das Getreide vor. Während das Ausmass der Getreidegaben durch Jahrhunderte geradezu unverändert verblieb, erhöhte die Grundherrschaft bis zum 16. Jahrhundert manche alten Abgaben in grösseren Ausmasse und führte einzelne neue Lasten ein. In einigen Ämtern waren die Abgaben nicht mehr einheitlich; Unterschiede zeigten sich sogar innerhalb einer und derselben Siedlung. Den Zehent, welcher verschiedenen Personen und Institutionen zustand, führten die Untertanen grösstenteils in Natura ab. In ihrer Höhe war er nicht geringer als die regelmässigen grundherrschaftlichen Abgaben zusammen.

Dem alten Robotdienst gesellten sich noch andere Verpflichtungen zu. Die Gadmar Untertanen mussten sich wegen Auflassung des Weinbaus in ihren Leistungen den übrigen Hintersassen teilweise angleichen. Die Lage der Untertanen verschlechterte sich seit dem 15. Jahrhundert auch unter dem Einflusse der allgemeinen politischen und wirtschaftlichen Lage im

Land. Wegen der Türkeneinfälle, welche auch auf das Sora-Feld reichten, wurden immer schwerere ausserordentliche Landessteuern gefordert. Infolge der Kriege mit Venedig zu Beginn des 16. Jahrhunderts war der Handelsverkehr nach Süden, welcher über das Sora-Feld seinen Weg nahm, stark unterbunden. Gleichzeitig kam es 1491—1492 und 1515 zu Bauernaufständen.

Die kriegerischen Ereignisse zu Beginn des 17. Jahrhunderts und damit verbundenen vermehrten Landesabgaben erschöpften die finanzielle Kraft der Freisinger Grundherren, was die wirtschaftliche Krise zu einem Höhepunkte führte. Der Grundherr suchte die schweren Lasten vor allem auf seine Untertanen abzuwälzen, denn die regelmässigen Einnahmen, welche seit dem 16. Jahrhundert wesentlich nicht verändert wurden, waren nicht mehr ausreichend. Mit Hilfe seines Vertreters des diplomatisch geschulten Hans Georg Puecher wünschte er eine neue Abgabe — das Robotgeld einzuführen. Dies führte aber zu einem 30 Jahre dauernden Prozess mit den Untertanen. Zwei Gerichtsinstanzen sprachen sich zugunsten der Bauern aus, doch schliesslich erreichte der Grundherr durch Bestechung die Resolution Ferdinand III. im Jahre 1652, welche den Freisinger Bischöfen das Recht zusprach eine jährliche Abgabe von jeder Hufe im Ausmasse von etwa 4 Gld. Robotgeld und einen Tag Robotdienst zu fordern. Das ungerecht erworbene Robotgeld trug dem Grundherrn fast so viel als der Zehent und das »Ordinari« Urbargeld. Die Untertanen, welche in dieser Krise ihr Recht nicht mit Gewalt, sondern mit papierenen Klageschriften verfochten, mussten den kürzeren ziehen.

Im 18. Jahrhundert wurden die grundherrschaftlichen Abgaben nicht mehr erhöht; dies gilt auch für den Zehent, welchen die Untertanen damals grösstenteils in Geld abführten. Die thesesianische Steuerrektifikation von 1747 hat die Reallasten der Freisinger Untertanen nicht gemindert. Neue Zeiten brachen erst im Jahre 1848 an, als das Untertanenverhältnis aufgehoben wurde.